

ΝΕΟΣ
ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΕΘΝΙΚΟΙΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΙΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ



ΑΘΗΝΗΣΙΝ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1905

ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΟΥ ΠΑΝΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ
ΚΑΙ Η ΣΤΗΛΗ ΤΟΥ ΟΡΘΟΓΡΑΦΟΥ¹

Τὸν Δεκέμβριον τοῦ παρελθόντος ἔτους 1904, κατασκευαζομένης περιφερικῆς ὁδοῦ ἔξωθεν τοῦ ἀνωτάτου τείχους τοῦ Παναθηναϊκοῦ Σταδίου, ἔγειναν ἀρχαιολογικά τινα εὐρήματα, προκαλέσαντ' ἀνασκαφάς, περὶ ὧν τὰ ἐξῆς ἐπέστειλέ μοι ὁ διευθύνων αὐτάς ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Ἀνδρέας Σκιᾶς.

Κατὰ τὰ μέσα Δεκεμβρίου 1904, ἡ διαχειριστικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ Σταδίου, κατασκευάζουσα περιφερικὴν ὁδὸν ἔξωθεν τοῦ τείχους τοῦ περιβάλλοντος τὴν ἀνωτάτην σειρὰν τῶν ἰδωλίων τοῦ ἤδη ἀνοικοδομηθέντος ἀρχαίου Παναθηναϊκοῦ Σταδίου, ἀνεῦρε κατὰ μῆκος τῆς πρὸς ἀριστερὰν τῷ εἰσερχομένῳ πλευρᾷ αὐτοῦ πέντε ἀρχαίους τάφους κενούς καὶ προσέτι μεγάλην μαρμαρινὴν σαρκοφάγον ἡμικατέργαστον ἐπιτεθειμένην ἐπὶ εὐτελοῦς ἐξ ὀπτοπλίνθων κατασκευασμένου δαπέδου, περιβεβλημένην δὲ πανταχόθεν ὑπὸ ὀγκώδους τοίχου ἐπικαλύπτοντος αὐτήν, καὶ τινα παρακείμενον κενὸν τάφον, ἐκτισμένον διὰ μαρμαρίνων πλακῶν. Ἡ σαρκοφάγος ἀνεφάνη καθαιρεθέντος μέρους τοῦ ἐπικαλύπτοντος αὐτήν τοίχου, τότε δὲ κληθεὶς ἐπεστάτησα εἰς τὴν περὶ τὰς τέσσαρας μόνον ἡμέρας διαρκέσασαν καὶ δυστυχῶς μὴ ἐπεκταθεῖσαν περαιτέρω ἀνασκαφήν.

¹ Ἀνεκοινώθη ἐν ἐπιτομῇ τῇ 28 Μαρτίου 1905 ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι, τῷ τῆς κλασικῆς ἀρχαιολογίας, τοῦ ἐν Ἀθήναις πρώτου Διεθνoῦς ἀρχαιολογικοῦ Συνεδρίου.

Ἀνοιχθείσης τῆς σαρκοφάγου εὐρέθη ἐντός νεκρὸς ὑπτιος μετὰ τῆς κεφαλῆς κειμένης πρὸς ἀνατολάς, τεθειμένος δὲ ἐντός δύο θηκῶν εὐμεγέθων τετραπλεύρων, ὧν ἡ μὲν ἐσωτέρα ἦτο μολυβδίνη, ἡ δ' ἑτέρα ξυλίνη, καλῶς μὲν καὶ εὐτέχνως εἰργασμένη, ἀλλ' ἀπλή. Ἔνεκα τοῦ μεγάλου βάρους τῆς μολυβδίνης θήκης ἡ ξυλίνη θήκη ἦτο κατεσκευασμένη λίαν στερεά, δεδεμένη διὰ πολλῶν δεσμῶν ξυλίνων καὶ χαλκῶν. Ἀμφότεραι δὲ αἱ θήκαι εὐρέθησαν διαλελυμέναι καὶ ἱκανῶς ἐφθαρμέναι ὑπὸ τοῦ χρόνου, μάλιστα δὲ ἡ μολυβδίνη, ἧς ὁ μολυβδος κατιωθεὶς εἶχε κατὰ μέγα μέρος διαλυθῆ εἰς κόνιν. Ὁ νεκρὸς εἶχε κατὰ ἡμιτελῶς ἀλλαχοῦ που, ἡμικαυστος δὲ ἤδη ἐξήχθη ἐκ τῆς πυρᾶς καὶ ἐτέθη εἰς τὰς θήκας καὶ μετ' αὐτῶν κατόπιν ἐντός τῆς σαρκοφάγου. Κρίκος τις σιδηροῦς εὐρεθεὶς παρά τινα τῶν γωνιῶν φαίνεται ὅτι εἶχε χρησιμεύσει μετ' ἄλλων ὁμοίων ἐξαφανισθέντων ὑπὸ τῆς κατιώσεως πρὸς δέσιν τῶν σχοινίων, δι' ὧν αἱ θήκαι κατεβιβάσθησαν ἐντός τῆς σαρκοφάγου ταύτης. Τὸ πῦρ εἶχε προσβάλει ἱκανῶς τὰ ὀστᾶ, ἀλλ' οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἦτο τελείως ἀπηνθρακωμένον; τὸ δὲ σῶμα τοῦ νεκροῦ ἔμεινε καὶ μετὰ τὴν καῦσιν ἀδιάλυτον, ὡς εἰδείκνυεν ἡ κατὰ φύσιν πρὸς ἀλληλα θέσις τῶν ὀστέων. Τὸ δέρμα δὲ τοῦ κρανίου ἀποξηρανθὲν, ὡς φαίνεται, πολὺ ὑπὸ τοῦ πυρὸς διετηρήθη κατὰ τὸ πλεῖστον σφόν φέρον ἔτι καὶ τὰς ρίζας τῶν τριχῶν τῆς κόμης, μελαίνης οὔσης καὶ πυκνοτάτης, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου μέρος τοῦ προσώπου εἶνε ἀπηνθρακωμένον¹. Ἐπὶ τῶν ὀστέων διετηροῦντο τελείως ἀπηνθρακωμένα τεμάχια ὑφάσματος λίαν λεπτοῦ, ὡσεὶ μεταξίνου², ἅτινα πιθανῶς ἦσαν σινδῶν περιβάλλουσα τὸ σῶμα γυμνόν. Κτέρισμα οὐδὲν ὑπῆρχε πλὴν χρυσοῦ νομίσματος ἀρίστης διατηρήσεως εὐρεθέντος

¹ Τὸ κρανίον τοῦτο, ἀνήκον ἤδη εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ ἐν τῇ Σιναίᾳ Ἀκαδημαίᾳ Ἀνθρωπολογικοῦ Μουσείου, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ διατήρησις μέρους τοῦ δέρματος, ἢ τῶν τριχῶν ἢ καὶ τῶν ἐνδυμάτων δὲν εἶνε πάντοτε ἀσφαλὲς τεκμήριον τοῦ ὅτι ὁ νεκρὸς ἐτάφη τελείως ἄκαυστος, ὡς ἰσχυρίσθη τις πρό τινος ἐν τῷ ἐνταῦθα συνελθόντι διεθνῇ ἀρχαιολογικῷ συνεδρίῳ, προκειμένου περὶ τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους. Βεβαίως ὅμως ἐάν ἔχη σωθῆ δέρμα ἢ τρίχες ἢ ἔνδυμα νεκροῦ τινος, δὲν ὑπάρχει δὲ μηδὲν ἴχνος πυρὸς ἐπὶ τῶν ὀστέων, τότε ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὁ νεκρὸς εἶχε ὑποστῆ καὶ σὶν τινὰ δὲν εἶνε πιθανή, καίπερ ἴσως ὄχι ὅλως ἀδύνατος οὐδὲ τότε.

² Ταῦτα κατατριβέντα δυστυχῶς ἐξ ἀπροόπτου ἀτυχήματος κατέστησαν ἄχρηστα πρὸς μικροσκοπικὴν ἐξέτασιν, χημικῶς δ' ἐξετασθέντα δὲν ἀπέδειξαν ἐκ τίνος ὕλης ἦτο κατεσκευασμένον τὸ ὑφάσμα.

παρὰ τὸ στόμα τοῦ νεκροῦ· ἔχει δὲ τοῦτο βᾶρος γραμμαρίων 5,15. Ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας αὐτοῦ ἐπιφανείας φέρει ἐπιγραφὴν IMP(erator) C(aius) M(essius) Q(uintus) TRAIANVS DECIVS AVG(ustus) καὶ προτομὴν τοῦ αὐτοκράτορος τούτου δαφνοστεφῆ, ἐπὶ δὲ τῆς ὀπισθίας τὴν ἐπιγραφὴν ADVENTVS AVG(usti) καὶ ἐν τῷ μέσῳ εἰκόνα τοῦ αὐτοκράτορος ἐπίπτου διευθυνομένου πρὸς ἀριστεράν, ὑψοῦντος τὴν δεξιὰν καὶ κρατοῦντος διὰ τῆς ἀριστερᾶς σκῆπτρον. Τὸ νόμισμα τοῦτο καθόλου εἰπεῖν ἄριστα διατηρούμενον εἶνε ἐνιαχοῦ ἀποτετριμμένον, ὥστε εἶνε φανερόν ὅτι ὑπῆρξεν ἐν κυκλοφορίᾳ ἐπὶ τινα χρόνον, ὁ δὲ τάφος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶνε κατὰ δέκα περίπου ἔτη νεώτερος τῆς βασιλείας τοῦ Δεκίου (249 - 251 μ. Χ.).

Ἐν τῷ Σταδίῳ εἶνε γνωστὸν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου ἱστορουμένων (Βίοι σοφιστῶν σελ. 237 καὶ 245) ὅτι εἶχε ταφῆ καὶ ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς ἀποθανὼν ἐν ἔτει 177 μ. Χ., εἰκάζεται δὲ ὅτι ὁ τάφος αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου, ἐφ' οὗ εὐρέθη ἡ προειρημένη σαρκοφάγος· ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τοῦ ἀπέναντι κειμένου λόφου τοῦ Ἀρδηττοῦ ἔκειτο ὁ ὑπ' αὐτοῦ κατεσκευασμένος ναὸς τῆς Τύχης, ἐξ οὗ πιθανώτατα προέρχεται ἡ ἐν Mittheil. d. d. arch. Inst. Athen VIII σελ. 288 ἐκδεδομένη ἐπιγραφὴ. Ἴδε Wachsmuth ἐν Mittheil. κτλ. IX σελ. 95 καὶ Lolling, Topographie von Athen σελ. 324 (ἐν Iwan Müller Handbuch d. kl. Alt. W.). Τὴν εἰκασίαν ταύτην πιστοποιεῖ τὸ ἐν τῷ παρενθέντῳ πίνακι Β' εἰκονιζόμενον τετράπλευρον μαρμαρίνον βᾶθρον ὕψους 0,95, πλάτους 0,49 καὶ πάχους 0,41, ὅπερ εὐρέθη ὁμοῦ μετὰ διαφόρων θραυσμάτων μαρμαρίνων νεκρικῶν στηλῶν ἐνφοδομημένον ἐν τῷ προειρημένῳ τοίχῳ τῷ περιβάλλοντι τὴν σαρκοφάγον, ἐκ δὲ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφῆς φαίνεται ὅτι ἀπετέλει μέρος τοῦ μνημείου τοῦ Ἡρώδου, ἦτο δηλαδὴ βωμὸς ἀφιερωμένος εἰς αὐτὸν ὡς ἥρωα. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ βᾶθρου εἶνε ἀκατάξεστος, ὥστε φαίνεται ὅτι ἔφερον ἐπικείμενον ἕτερον λίθον, πιθανῶς ἐσχάραν, ἡ δὲ προσθία εἶνε ἄνωθεν καὶ κατὰ τὰ πλάγια ἀποκεκρουσμένη, ἀλλ' ὅμως εἶνε φανερόν ὅτι πρὸ τοῦ πρώτου ἀπεξεσμένου στίχου τῆς ἐπιγραφῆς δὲν ὑπῆρχον ἄλλα γράμματα, ἐκτός ἂν τινα ἦσαν κεχαραγμένα ἐπὶ τοῦ ἐπικράνου. Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει τὸν πρῶτον καὶ τὸν τελευταῖον στίχον ἀπεξεσμένους, εἶνε δὲ γεγραμμένη διὰ γραμμάτων ἀρχαϊζόντων ἀπομιμουμένων τὸ σχῆμα τῆς προει-

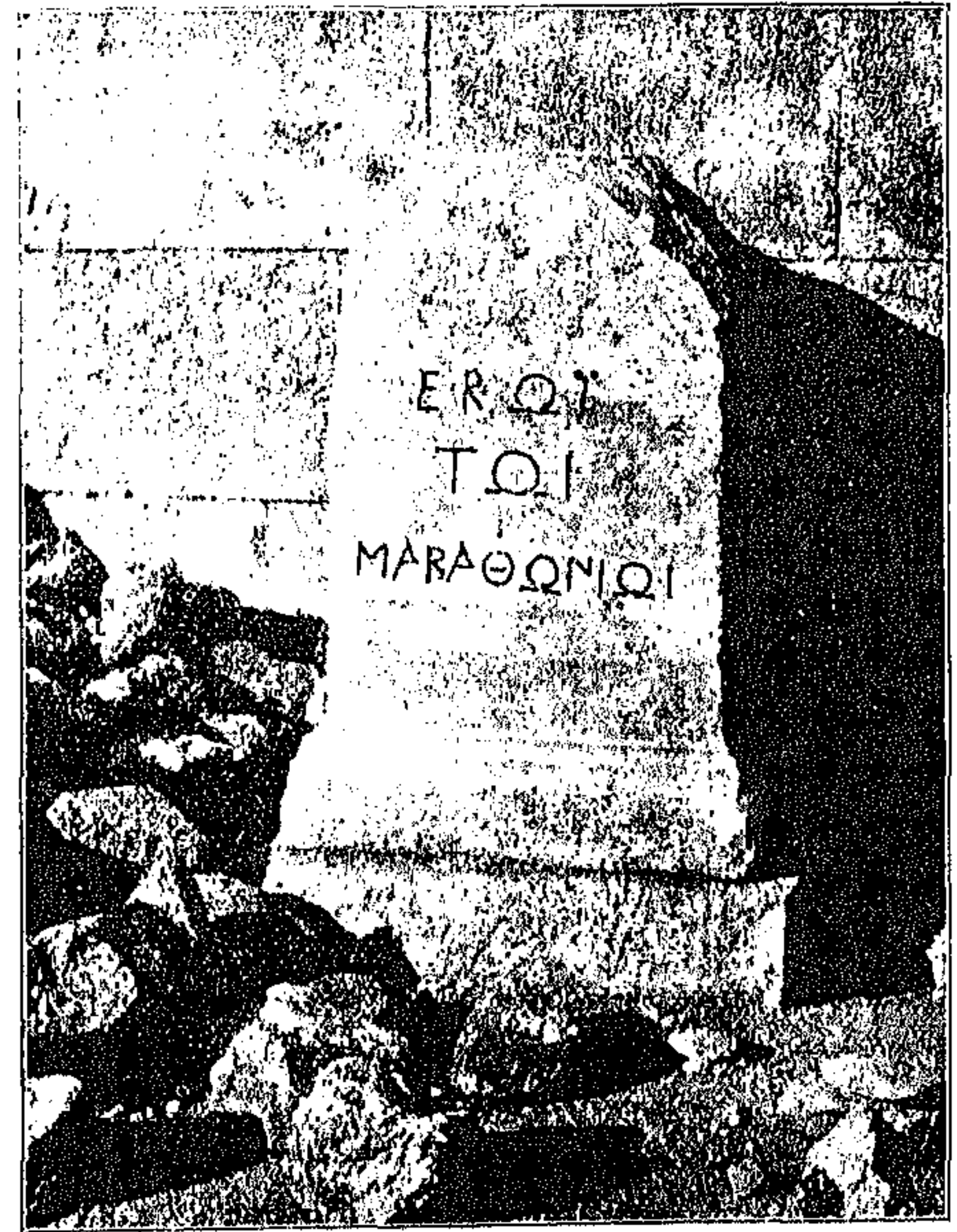
κλειδείου γραφῆς, ἀδεξίως ὅμως καὶ ἄνευ ἀκριβοῦς γνώσεως αὐτῆς. Τὸ Η ἰδηλώθη οὕτω Ε.

Τὸ μῆκος τοῦ ἐν ἀρχῇ ἀπεξεσμένου στίχου εἶνε ἀκριβῶς ἴσον πρὸς τὸ τοῦ δευτέρου, τὸ δ' ἐν ἀρχῇ ὑπάρχον γράμμα αὐτοῦ ἔχει καταλείπει ἔχνος τι, ὅπερ δύναται νὰ ἀνήκη εἰς Ε. Ἐκ τούτου εἰκάζω ὅτι αὐτόθι ἔκειτο ἡ δοτικὴ Ε̅ΡΩΔΕ̅Ι, ἥτοι Ἑρώδη, τὰ γράμματα ὅμως πρέπει νὰ ὑποθεθῶσι μικρότερα τῶν τοῦ δευτέρου στίχου, ἐπειδὴ πλείονα ὄντα ἐκείνων ἐχώρουν ἐν ἴσῳ διαστήματι. Ὁ δὲ τελευταῖος ἀπεξεσμένος στίχος ἀρχόμενος ὄθεν καὶ ὁ προτελευταῖος ἔχει μῆκος ὀλίγον τι μικρότερον αὐτοῦ ὡς καταλήγων κάτωθι τοῦ γράμματος Ω. Ἡ συμπλήρωσις αὐτοῦ εἶνε ἀβεβαία, ἀλλ' ὅμως νομίζω ὅτι μετὰ τινος πιθανότητος ἡ ὅλη ἐπιγραφή δύναται νὰ ἀναγνωσθῆ ὡς ἐξῆς:

[Ἑρώδη]
ἥρωϊ
τῷ
Μαραθωνίῳ
[ἡ πόλις ἀνέθηκεν].

Ἡ ἀνεύρεσις τοῦ βάρου τούτου ἐνφοδομημένου καὶ μετ' ἀπεξεσμένων τῶν σημαντικωτέρων στίχων τῆς ἐπιγραφῆς δηλοῖ βεβαίως ὅτι τὸ μνημεῖον τοῦ Ἑρώδου δὲν διετηρήθη εἰμὴ βραχὺν μόνον χρόνον μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, καταστραφέν ἢ τοῦλάχιστον σμικρυνθὲν ὑπὸ ἀνθρώπων ἐχθρικῶς διακειμένων πρὸς τὴν μνήμην αὐτοῦ καὶ ἰσχυόντων ἐν τῇ πόλει. Πιθανώτερον μοι φαίνεται ὅτι ἡ καταστροφή τοῦ μνημείου δὲν ἦτο ὀλοσχερής, ἀλλὰ μόνον μερικὴ, δηλαδή ὅτι ἐξηφανίσθησαν μόνον ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἅτινα ἀνεδείκνυσαν αὐτὸ μνημεῖον ὄχι κοινοῦ θνητοῦ, ἀλλ' ἥρωος. Ἴσως δὲ πρὸς μείζονα ταπεινώσιν τοῦ Ἑρώδου καὶ ἐξίσωσιν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους πολίτας ἀφέθη τότε ὁ τόπος οὗτος ἐλεύθερος πρὸς ταφὴν καὶ ἄλλων νεκρῶν, διότι παλαιότερου τάφου οὐδὲν ἔχνος ἐφάνη αὐτόθι, πάντα δὲ τὰ εὑρεθέντα νεκρικὰ μνημεῖα μοι φαίνονται νεώτερα τοῦ Ἑρώδου.

Βραδύτερον φαίνεται ὅτι ἐκτίσθη ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου οἰκοδόμημά τι ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸν ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι λόφου ἰδρυμένον



Βωμὸς τοῦ Ἑρώδου.

ναὸν τῆς Τύχης, διότι ὁ ἐπικαλύπτων τὴν προειρημένην σαρκοφάγον τοῖχος εἶχε κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους ὄψιν κεκλιμένου ἐπιπέδου ὁμοιοτάτου πρὸς τὸ ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι λόφου κατὰ τὸ αὐτὸ ὕψος κατεσκευασμένον, ὥστε κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν μοὶ ἐφάνη εὐλογος ἢ ὑπὸ τινος τῶν παρισταμένων ἐκφρασθεῖσα εἰκασία ὅτι ἀμφότερα τὰ κεκλιμένα ἐπίπεδα ταῦτα ἦσαν ὑπόβαθρά κλιμακῶν ἀγούσων πρὸς τὰ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν λόφων οἰκοδομήματα. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς δὲ τοῦ λόφου τούτου ὑπεράνω τῆς θέσεως τῆς σαρκοφάγου σώζεται καὶ εὐτελές τι στρωτὸν δάπεδον οἰκοδομήματος ἱκανῶς εὐμεγέθους. Ὁ ἐπὶ τῆς σαρκοφάγου ὁμῶς τοῖχος ἀναμφιβόλως δὲν ἐκτίσθη ἄπας τότε, διότι συνίστατο ἐκ τριῶν διακεκριμένων μερῶν, ὧν τὸ ἐν τοῦλάχιστον ἦτο προφανῶς σύγχρονον τῆς σαρκοφάγου. Μοὶ φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ σαρκοφάγος ἦτο προωρισμένη νὰ κατατεθῆ ἐν ὑπογείῳ κτιστῷ θαλάμῳ, ἀλλ' ἐπειτα χάριν οἰκονομίας ἢ ἔνεκα σπουδῆς ἐπεκαλύφθη ἀπλῶς διὰ τοῦ κακῶς κατεσκευασμένου τοίχου, ἐφ' οὗ ἀνηγέρθη στήλη τις, κατόπιν δὲ κατασκευαζομένης τῆς πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου ἀγούσης κλίμακος ὁ τοῖχος ἐπηυξήθη διὰ νέας προσθήκης, τὸ δὲ παλαιὸν αὐτοῦ μέρος ἐπιδιορθωθὲν καταλλήλως ἐχρησίμευσε μετὰ τοῦ προστεθειμένου ὡς ὑπόβαθρον τῆς κλίμακος ταύτης.

Ἐν τῷ παλαιότερῳ μέρει τοῦ περιβάλλοντος τὴν σαρκοφάγον τοίχου πλὴν τοῦ προειρημένου βάρους τοῦ Ἡρώδου εὐρέθησαν ἐμφκοδομημένοι καὶ νεκρικοί τινες στῆλαι συντετριμμένοι καὶ τεμάχια ἄλλων στηλῶν προερχομένων βεβαίως ἐκ τῶν πέριξ τάφων. Τούτων αἱ σπουδαιότεραι καὶ σχεδὸν ἀκέραιαι εἶνε δύο, ἥτοι ἡ τοῦ ὀρθογράφου Τιμοκράτους, περὶ ἧς διαλαμβάνει διὰ μακρῶν κατωτέρω ὁ ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ τούτου, καὶ ἡ ἐν τῷ παρενθέτῳ πίνακι Γ' εἰκονιζομένη, ἔχουσα ὕψος 1 μ. καὶ πλάτος 0,53. Πρὸ τῆς ἐνοικοδομήσεως αὐτῆς εἶχε χρησιμεύσει καὶ πρὸς ἄλλην τινὰ χρεῖαν, ὡς δηλοῦσι δύο εὐμεγέθεις ὅπαι διαπερῶσαι τὸ μάρμαρον ἐκατέρωθεν τῆς ἀπεικονισμένης γυναικείας μορφῆς. Φέρει δ' ἡ στήλη ἀνωθεν τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν, ἧς ἐκατέρωθεν εἶνε ἐμπεπηγμένοι δύο μικροὶ ἤλαι σιδηροὶ πρὸς ἐξάρτησιν ταινιῶν ἢ στεφανωμάτων.

ΕΡΜΙΟΝΗΧΑΙΡΕΑΓΑΘΗΣΩΦΡΩΝΖΗΣΑΣΑΚΑΛΩ^ο
ΕΤΗΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΕΤΕΧΝΗΣΜΕΩΤΙΚΗΣ Β

Ἑρμιόνη χαίρε, ἀγαθή, σώφρων, ζήσασα καλῶς
ἔτη εἴκοσι πέντε, τέχνης μεωτικῆς.

Ἡ φράσις μαιωτικὴ τέχνη, εἶνε γνωστὴ ἐκ τῶν Ἡθικῶν τοῦ Πλουτάρχου (σελ. 1000 Ε), δηλοῖ δὲ ὅ,τι καὶ τὸ μαιευτικὴ τέχνη ὄθεν ἢ ἐν τῇ στήλῃ ἀπεικονιζομένη νεκρά, καίπερ νεαρὰ τὴν ἡλικίαν, ἦτο μαῖα ἐξ ἐπαγγέλματος. Τῆς τέχνης δ' αὐτῆς σύμβολα βεβαίως εἶνε τὸ ἄνωθεν πρὸς δεξιὰν τῆς μορφῆς ἀπεικονιζόμενον χειρουργικὸν ἐργαλεῖον, ἦτοι ἡ σπαθομήλη, καὶ τὸ πρὸς δεξιὰν κυτίον, χρησιμεῖον πιθανῶς πρὸς ἐνθεσιν φαρμάκων. Τῆς σπαθομήλης ἡ χρῆσις ἦτο συχνὴ ἐν τῇ μαιευτικῇ τῶν ἀρχαίων, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου ἐν λ. μύλη καὶ σπαθομήλη συνηγμένων μαρτυριῶν. Ἀξιοσημείωτον δ' εἶνε ὅτι ἐν τάφῳ τινὶ παρὰ τὴν Ἱερὰν Ὀδὸν μεταξὺ τῆς διασταυρώσεως τῆς ὁδοῦ ταύτης μετὰ τῆς γραμμῆς τοῦ σιδηροδρόμου Πελοποννήσου καὶ τοῦ ἐργοστασίου τοῦ φωταερίου, ὅστις ἀνεσκάφη ἐνώπιόν μου τῇ 16 Μαρτίου 1905, εὐρέθη χαλκῆ σπαθομήλη ὁμοιοτάτη πρὸς τὴν ἐν τῇ παρούσῃ στήλῃ ἀπεικονισμένην καὶ προσέτι ἀγγεῖον ὑάλινον ἀλαβαστροειδές, χαλκοῦν δισκάριον διαμέτρου 0,05, ὅπερ πιθανῶς εἶνε ὁμοίωμα κατόπτρου¹, καὶ τέταρτον ἐνώτιον χρυσοῦν διάλιθον καταλήγον κατὰ τὸ ἐν ἄκρον εἰς κεφαλὴν ταύρου². Τὸ ἐνώτιον καὶ τὸ κάτοπτρον (ἂν εἶνε κάτοπτρον) δηλοῦσιν ὅτι ὁ τάφος ἀνῆκεν εἰς γυναῖκα, ὄθεν ἢ ἐν αὐτῷ εὐρεθεῖσα σπαθομήλη πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἐργαλεῖον τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῆς ὡς μαίας.

¹ Ὅμοιον χαλκοῦν δισκάριον εὐρέθη αὐτόθι ἄνευ οὐδενὸς ἄλλου κτερίσματος καὶ ἐν ἄλλῳ τινὶ τάφῳ κειμένῳ πλησίον τοῦ ἀνωτέρω καὶ ἀνασκαφέντι τῇ 27 Μαΐου 1905. Ὁ τάφος οὗτος περιεῖχε δύο νεκροὺς παιδικῆς ἡλικίας, ὃν ὁ ἕτερος ἐφαίνετο ὅτι εἶχε ταφῇ ἀλάζων κατατεθεὶς ἰκανὸν χρόνον ὑστερον τοῦ πρώτου, ἀφοῦ μετετοπίσθησαν τὰ ὅσα αὐτοῦ, διαλελυμένα ἤδη. Ἐκ τῶν καλυπτουσῶν τὸν τάφον κεραμίδων μοι φαίνεται ὅτι ἦτο ἰκανῶς παλαιότερος τῶν ἀπὸ Χριστοῦ χρόνων.

² Ἐπειδὴ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ τάφου τούτου ἀπροόπτως εὐρεθέντος ἐξετελέσθη δυστυχῶς ἐν σπουδῇ καὶ δι' ὄλως ἀπείρου σκαφέως, τὸ ἐνώτιον τοῦτο διέλαθε καὶ εὐρέθη ὀλίγα λεπτα μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἀναχώρησίν μου ὑπὸ τινος κορασίου ἀνασκαλεύσαντος τὰ χώματα, ἀναμφιδόλως δ' ὑπῆρχεν ἐν τῷ τάφῳ καὶ ἕτερον ἐνώτιον, ὅπερ ἀκωλύσθη. Περὶ τοῦ εὐρεθέντος ὅμως ἐνωτίου ὑπάρχει τελεία βεβαιότης ὅτι ἐκ τοῦ τάφου τούτου προήρχετο καὶ ὄχι ἄλλοθεν, διότι κατεσχέθη ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν καὶ πολλοὶ παρόντες εἶδον πῶς ἀνευρέθη. Τὰ εὑρήματα τοῦ τάφου τούτου εἰσῆχθησαν εἰς τὸ Ἑθνικὸν Μουσεῖον.



Στήλη τῆς Μαίας Ἑρμιόνης.

Ἐκ τῶν λοιπῶν ἐν τῷ αὐτῷ τοίχῳ ἐνφοδομημένων νεκρικῶν στηλῶν καὶ τεμαχίων στηλῶν αἱ ἀξιολογώταται εἶνε αἱ ἀκόλουθοι :

Α'. Στήλη ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ἧς σώζονται πέντε τεμάχια συναρμόζοντα, ἐλλείπει δὲ ἅπαν τὸ κάτω μέρος, τὸ ἡμισυ τοῦ πρὸς ἀριστερὰν πλευροῦ καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ πρὸς δεξιάν. Μέγιστον σωζόμενον ὕψος μετὰ τοῦ ἀετώματος 1,05, πλάτος 0,65. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀετώματος εἰκονίζεται ἄσπις, ἐν δὲ τῇ πρὸς δεξιάν γωνίᾳ κύων. Πρὸς δεξιάν παρίσταται νεανίας ἔχων τὸ σῶμα γυμνόν, φορῶν δὲ ἐπὶ τῶν ὤμων χλαμύδα, ἰστάμενος ὀρθίως, κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ραβδοειδές τι ἀντικείμενον ἑλλιπές νῦν, πρὸς ἀριστερὰν δὲ γυνὴ πεπλοφοροῦσα, ἣτις ἔνεκα τοῦ μεγαλυτέρου μεγέθους αὐτῆς φαίνεται ὅτι παρίστατο καθημένη. Ἐνωθεν τοῦ νεανίου ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφὴ

ΠΡΑΞΙΤΕΛΗΣΣΩΤΟΥ
ΕΙΦΙΣΤΙΑΔΗΣ

Πραξιτέλης Σώτου
Εἰφιστιάδης

Ἡ ὑπεράνω τῆς γυναικείας μορφῆς ἐπιγραφὴ ἐλλείπει.

Β'. Τρία τεμάχια στήλης λευκοῦ μαρμάρου, τὰ μὲν δύο συναρμόζοντα, τὸ δὲ τρίτον περιέχον τὴν κεφαλὴν τῆς παρισταμένης μορφῆς μὴ συναρμόζον πρὸς τὰ λοιπὰ. Ἡ ὀπισθία ἐπιφάνεια τῆς στήλης ἦτο περιφερής, ἐν δὲ τῇ ἐμπροσθίᾳ ἐντὸς λαξευτοῦ ἀψιδωτοῦ σηκοῦ παρίσταται γυνὴ ὀρθία ἱματιοφοροῦσα. Ὑψος τῶν δύο κάτω τεμαχίων ὁμοῦ 0,57, τοῦ τρίτου 0,33, πλάτος 0,36, τοῦ τρίτου τεμαχίου σωζόμενον πλάτος 0,29. Ἐπιγραφὴ δὲν σώζεται. Ἡ τέχνη εἶνε οἷα ἡ τῶν ὑστέρων ῥωμαϊκῶν χρόνων.

Γ'. Τεμάχιον ἐπιτυμβίου κιονίσκου ἑλλιπές κάτωθεν. Ὑψος 0,40

ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ
ΔΙΟΣΚΟΥΡΙΔΟΥ
ΚΗΦΙΣΙΕΥΣ

Ἡράκλειτος
Διοσκουρίδου
Κηφισεύς

Δ'. Τεμάχιον στήλης ὑπογλαυκοῦ μαρμάρου μετ' ἀετώματιου πανταχόθεν ἑλλιπές. Ὑψος 0,38, πλ. 0,29.

ΛΣΤΙΑΙΟΥ
ΓΑΡΓΗΤΤΙΟΣ

--(Ἐ)στιαίου
Γαργήττιος

Ε'. Τεμάχιον κυλινδρικής στήλης ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ἀκέραιον μόνον ἄνωθεν. Ὑψος 0,35, διάμετρος περίπου 0,12.

ΟΥΑΡΙΟΣΕΥ	Οὐάριος Εὐ-
ΠΡΕΠΗΣΑ	πρέπης Ἄ-
ΘΗΝΑΙΟΣΕΝ	θηναῖος ἐν-
ΘΑΔΕΚΕΙΤΑΙ	θάδε κεῖται.
ΑΦΘΟΡΟΣΕ	Ἄφθορος ἐ-
ΤΩΝΙΣΗ	τῶν ις' ἡ-
ΜΕΡΩΝ	μερῶν
ΚΓ	κγ'

Αὐτόθι ἐν τῷ Σταδίῳ ἀλλ' ὄχι ἐνφοδομημένα ἐν τῷ προειρημένῳ τοίχῳ εὐρέθησαν αἱ ἐξῆς ἐπιγραφαί·

α') Τεμάχιον ὑπογλαύκου μαρμάρου ἀκέραιον μόνον ἄνωθεν. Ὑψ. 0,19, πλ. 25, παχ. 0,12. Τὰ γράμματα τῶν δύο ἐν ἀρχῇ στίχων ἔχουσι μέγεθος 0,01, ὑποκάτω δ' αὐτῶν σώζονται τμήματα δύο ἐγχαράκτων στεφάνων ἐλαίας, ἐντὸς δὲ τοῦ ἐνός τούτων (τοῦ πρὸς δεξιάν) σώζονται τρία γράμματα προσέτι

ΞΕΠΙΡΡΕΝΕΙΔΟΥΑΡΧΟΝ
 ΗΙΔΗΝΚΤΗΣΩΝΙΔΟΥΟΗΣ
 (ἐντὸς στεφάνου)
 ΟΔΗ

-ς ἐπὶ (Ἄ)ρρηνείδου ἄρχον[τος
 -(ν)ίδην Κτησωνίδου Ὀῆ[θεν
 Ὀ δῆ[μος]

Περὶ τῶν χρόνων τοῦ ἄρχοντος Ἄρρηνείδου πρβλ. Kirchner Pro-sopogr. Att. I, σελ. 154, II, σελ. 449 καὶ 637.

β') Τεμάχιον στήλης κυλινδρικής λευκοῦ μαρμάρου πανταχόθεν ἑλλιπές. Ὑψος 0,30.

ΛΕΙ	(μ)ε
ΝΟΥΣΙΟΥ	Διο]νουσίου
ΛΑΜΠΤΡΕ	ἐκ]Λαμπτρέ-
ΩΝ	ων
ΑΛΛΩΝΙΟΣ	Ἄπο]λλώνιος
ΙΣΙΚΙΟΥ	-σικίου
ΛΕΙΛΗΣΙΟΣ	(Μ)ειλήσιος

Τὸ ἐν τῷ προτελευταίῳ στίχῳ ὄνομα δὲν δύναμαι προχειρῶς νὰ συμπληρώσω. Ἦ ἐν ἀρχῇ αὐτοῦ ὀρθία κεραία δύναται νὰ ἀνήκη εἰς Η, Ι, ἢ Ν.

γ') Τεμάχιον στήλης λευκοῦ μαρμάρου ἀκέραιον μόνον πρὸς ἀριστεράν. Ὑψ. 0,35, πλ. περίπου 0,22.

ΙΣ	
ΤΩΗ	
ΟΥΑΡΟ	Οὐάροι]υ
ΑΝΣΘΗΚ	ἀνέθηκ]εν
ΜΗΜΗ	μνήμη[ς χά-
ΡΙΝ	ριν

Κατὰ τὴν βραχείαν ταύτην ἀνασκαφὴν δὲν ἐξηρευνήθη ἐπαρκῶς εἰμὴ μικρότατον μόνον διάστημα περὶ τὴν σαρκοφάγον, ἔμεινε δ' ὅλως ἀνεξερευνήτον ἅπαν τὸ ὑπόλοιπον ἄνω μέρος τοῦ λόφου, ὅπερ ἀνασκαπτόμενον μέλλει κατὰ πάσαν πιθανότητα νὰ ἀποκαλύψῃ καὶ ἄλλα μνημεῖα τῆς ἱστορίας τοῦ Σταδίου ὄχι ἀνάξια λόγου.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ κ. Σκιαῶς περὶ τῶν ἀνασκαφῶν. Ἐγκαίρως δὲ διαγνοῦς οὗτος τὴν παλαιογραφικὴν σημασίαν τῆς στήλης τοῦ Τιμοκράτους, ἧς ἀπλή μνηεῖα ἔγεινεν ἄνωτέρω, ἐπέτρεψέ μοι μετὰ πολλῆς τῆς ἐλευθεριότητος τὴν μελέτην καὶ δημοσίευσιν αὐτῆς.

Ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Σκιᾶ ὑποδειχθεῖσά μοι στήλη ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ἀποκειμένη ἔτι καὶ τὴν σήμερον ἐν τῷ παρά τὸ Στάδιον φυλακείῳ τῆς ἐπιτροπῆς, ἔχει ὕψος μὲν 0,95, πλάτος δὲ 0,73 καὶ πάχος 0,043 τοῦ γαλλικοῦ μέτρου. Σύγκειται δ' ἐξ ἀναγλύφου καταλαμβάνοντος τὸ πλεῖστον τῆς στήλης καὶ ἐξ ἐπιγραφῆς ὑπερκειμένης αὐτοῦ, κατ' ἃ βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῇ τσιγκογραφίᾳ τοῦ παρενθέτου πίνακος Δ' γενομένη ἐκ φωτογραφίας.

Ἀναγινώσκεται δ' ἡ ἐπιγραφή εὐκόλως ὡδε μετὰ χωρισμὸν τῶν ἐξῆς ἐγκεκολλημένων καὶ ἠνωμένων γραμμάτων

ΠΕ

ΣΤΗΛΗ ΤΙΣ Σ ΕΣΤΗΣΕΝ ΑΡΙΠΡΕΩΣ ΕΣΟΡΑΣΘΑΙ ΜΗΤΗΡ
ΤΕΙΜΟΚΡΑΤΟΥΣ ΙΝ ΕΧΗ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΝ ΑΥΤΗ ΜΝΗΣΚΕ
ΣΘΑΙ ΖΩΣΑ ΕΟΥ ΤΕΚΝΟΙΟ ΠΡΟΣΩΠΟΝ ΕΝΚΕΧΑΡΑ
ΓΜΕΝΟΝ ΟΥΝΟΜΑ ΗΔ ΕΤΕΩΝ ΑΡΙΘΜΟΝ ΕΙΧΕΝ ΓΑΡ
ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΤΕ ΚΑΙ ΕΝΑΤΟΝ ΟΡΘΟΓΡΑΦΩΝ ΤΟ ΠΑΡΟΣ

Μικρογραφουμένη δ' ἡ ἐπιγραφή ἔχει ὡς ἐξῆς

Στήλη τίς σ' ἔστησεν ἀριπρεπέως ἐσορᾶσθαι; Μήτηρ
Τειμοκράτους, ἴν' ἔχη παραμύθιον αὐτῇ μνήσκε-
σθαι ζῶσα ἐοῦ τέκνοιο πρόσωπον ἐνκεχαρα-
γμένον, οὔνομα ἠδ' ἐτέων ἀριθμὸν. Εἶχεν γὰρ
εἰκοστὸν τε καὶ ἑνατον ὀρθογραφῶν τὸ πάρος.

Ἡ δὲ λέξις αὕτη ὀρθογραφῶν ἐν τέλει τῆς ἐπιγραφῆς προφανῶς δηλοῖ αὐτὸ τὸ ἔργον τοῦ θανόντος. Καὶ πράγματι εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἀναφέρονται τὰ σύμβολα τὰ ἐγγεγλυμμένα ἐπὶ τῆς στήλης. Ἐπὶ ταύτης βλέπομεν πλὴν τῆς ἐξ ἀριστερῶν τῷ ὄρῳντι τεφροδόχου κάλπιδος δύο σύμβολα χαρακτηρίζοντα τὸ ἔργον τοῦ Τιμοκράτους. Καὶ δὴ πρῶτον ἡ ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ ὄρῳντος χαμαὶ κειμένη δέσμη οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ δέσμη κυλίνδρων παπύρου. Εἶνε ὁμοία πρὸς ἐκείνας, ὧν γίνε-



Ἡ στήλη τοῦ ὀρθογράφου.

ται λόγος παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει, λέγοντι δέσμας πάνυ πολλὰς δικανικῶν λόγων Ἰσοκρατείων περιφέρεισθαι ὑπὸ τῶν βιβλιοπωλῶν¹. Εἶνε αὐταὶ αὐταὶ αἱ fascies librorum τοῦ Αὔλου Γελλίου².

Τοιαύτας δέσμας βλέπομεν περιεχομένας ἐν κιβωτιδίῳ, ὅπερ παρὰ Λατίνοις ἐκαλεῖτο serinium ἢ scapus³. Τὸ αὐτὸ δὲ κιβωτίδιον καλεῖται παρὰ τῷ Ἰουβεναλίῳ capsula (quem sequitur custos angustae vernula capsulae)⁴ ἢ cista (Graecos servabat cista libellos)⁵.

Προήρχετο δὲ ἡ cista τοῦ Ἰουβεναλίου ἐκ τῆς ἐλληνικῆς λέξεως κίστη. Παρ' Ἀριστοφάνει ἀναγινώσκομεν ἐνεγκάτω μοι δεῦρο τὴν κίστην τις ὡς τάχιστα⁶. Ἄλλ' ὑπῆρχε, καθ' ἃ εἰκάζω, παρ' Ἑλλησι καὶ ὁ ὄρος βιβλιοφόριον, ὃν εὐρίσκομεν ἐν τοῖς Interpretamenta τοῦ ὑπ' ἀρ. 306 κώδικος τῆς ἐν Montpellier τῆς Γαλλίας βιβλιοθήκης, ἔργου, ὅπερ κατὰ τὴν εὐφυᾶ εἰκασίαν τοῦ ἐκδόντος αὐτὸ Boucherie ἀπέρρευσε ἐκ τοῦ Ἰουλίου Πολυδεύκου καὶ ἀνέρχεται περίπου εἰς τὸ διακοσιοστὸν μετὰ Χριστὸν ἔτος⁷.

Ἄλλως δὲ τὴν αὐτὴν κίστην βλέπομεν, ὡς γνωστὸν, παρὰ πόδας τοῦ ἀγάλματος τοῦ Δημοσθένους τοῦ ἐν τῷ Braccio nuovo τοῦ Βατικανοῦ⁸ καὶ τοῦ Σοφοκλέους ἐν τῷ Λατερανῷ⁹.

¹ Παρὰ Διονυσίῳ τῷ Ἀλικαρνασεῖ (Περὶ τῶν ἀρχαίων ῥητόρων. Ἰσοκράτης 18). Πρὸς Aristotelis qui serchantur librorum fragmenta collegit Val. Rose. Ἐν Λειψία. 1886 σ. 120 ἀπόσπ. 140.

² IX, 4.

³ Birt Das antike Buchwesen. Ἐν Βερολίνοι. 1882 σ. 240.

⁴ X, 117.

⁵ III, 206.

⁶ Σφήκες στ. 529.

⁷ Boucherie ἐν Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale. Τόμ. ΚΓ' (1887) μέρ. 6' σ. 147. Πρὸς Birt ἐνθ' ἀν. σ. 16.

⁸ Ἴδε εἰκόνα ἐκ φωτογραφίας ἐν τοῖς τοῦ Baummeister Denkmäler des klassischen Alterthums. Τόμ. Α' σ. 425. — Furtwängler-Urlichs Denkmäler griechischer und römischer Skulptur. Ἐν Μονάχῳ. 1898 σ. 162. Αὐτόθι ἐν σ. 151 σημειοῦται, ὅτι ἡ κίστη εἶνε συμπληρωμένη ἐν νεωτέροις χρόνοις.

⁹ Baummeister ἐνθ' ἀν. Τόμ. Γ' σ. 1685. — Furtwängler - Urlichs ἐνθ' ἀν. σ. 150.

Ἄλλὰ καὶ ἐκτὸς κίστης ὀρῶνται ἀπεικονισμένοι πάπυροι, ἀποτελοῦντες δέσμην ὁμοιάζουσαν πρὸς τὴν τῆς στήλης τοῦ Παναθηναϊκοῦ Σταδίου. Τοιαῦται δέσμαι ἐστοιβάσμεναι ἐν βιβλιοθήκῃ εἰκονίζονται ἐν ἀναγλύφῳ ῥωμαϊκῆς τινος σαρκοφάγου¹. τοιαύτη δὲ εἶνε καὶ ἡ εἰκονιζομένη ἐν τῷ κώδικι τῆς *Notitia dignitatum*².

Τὸ δὲ διαστέλλον τὴν ἡμετέραν στήλην ἀπὸ τῶν πλείστων μέχρι τοῦδε γνωστῶν παραστάσεων εἶνε τὸ ὅτι ἐπὶ τούτων μὲν οἱ ἀναγινώσκοντες ἢ γράφοντες εἰκονίζονται συνήθως καθήμενοι, ὁ δὲ Τιμοκράτης ἀπ' ἐναντίας παριστάνεται ἐν τῇ ἡμετέρῃ στήλῃ ἰστάμενος.

Καὶ δὴ αἱ ἀρχαῖαι γραπταὶ πηγαὶ παρέχουσι προφανῆ μαρτυρίαν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἀνεγίνωσκον καθήμενοι. Τοῦτο διδάσκουσιν ἡμᾶς ὁ Ξενοφῶν, ὁ Λουκιανός, ὁ Κικέρων, ὁ Τάκιτος, αἱ Διατάξεις τῶν Ἀποστόλων.

Καὶ παρὰ μὲν τῷ Ξενοφῶντι ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ Συμποσίῳ τὰδε· *Καὶ ὁ Χαρμίδης εἶπεν Ἄλλὰ τί δή ποτε, ὦ Σώκρατες, ἡμᾶς μὲν οὕτω τοὺς φίλους μορμολύττη ἀπὸ τῶν καλῶν, αὐτὸν δὲ σε, ἔφη, ἐγὼ εἶδον ναὶ μὰ τὸν Ἀπόλλω, ὅτε παρὰ τῷ γραμματιστῇ ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ἀμυρότεροι ἐμαστεύετε τι, τὴν κεφαλὴν πρὸς τῇ κεφαλῇ καὶ τὸν ὄμω γυμνὸν πρὸς γυμνῷ τῷ Κριτοβούλου ὄμω ἔχοντα*³.

Ὁ δὲ Λουκιανὸς λέγει περὶ τοῦ ἔθους τοῦ κάθησθαι ἐν τῷ ἀναγινώσκειν τὰδε· *μηδὲ ὅπου καθίζης ἔχων ὀρθὸς ὑπ' ἀπορίας ἀναγινώσκεις τὸ βιβλίον προχειρισάμενος*⁴.

Ὁ δὲ Κικέρων λέγει· *Quo cum venissem, vidi in bibliotheca*

¹ *Mazois Palais de Scaurus Πίν. XVIII σ. 292. — Baummeister ἐνθ' ἄν. Τόμ. Α' σ. 316. — Daremberg - Saglio Dictionnaire des antiquités Τόμ. Α' σ. 708 fig. 852. — Schreiber Kulturhistorischer Bilderatlas. I. Alterthum Ἐν Λαίφζ. 1885 Πίν. XCI, 8.*

² Ἴδε τὴν εἰκόνα προγεῖρωσ παρὰ τῷ *Schreiber* ἐνθ' ἄν. Πίν. XCI, 4.

³ *Ξενοφῶντος Συμπόσιον IV, 27.*

⁴ *Λουκιανοῦ Περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων 26.*

*sedentem M. Catonem, quem ibi esse nescieram, multis circumfusum Stoicorum libris*¹.

Καὶ ὁ Τάκιτος δὲ λέγει τὰ ἑξῆς· *igitur ut intravimus cubiculum Materni, sedentem ipsum ei, quem privie recitaverat, librum, intrea manum habentem deprehendimus*².

Ἐν δὲ ταῖς λεγομέναις Διατάξεσι τῶν Ἀποστόλων ἀναγινώσκομεν· *Καθεζόμενος ἔνδον ἀνεγίνωσκε τὸν νόμον, τὰς βασιλείας καὶ τοὺς προφήτας*³.

Ἄλλὰ καὶ μνημεῖα τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν ἔρχονται ἐπίκουρα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἔθους τούτου. Ἐπὶ ἀναγλύφου τυρρητικοῦ, εὑρεθέντος ἐν Κλουσίῳ (Chiusi), εἰκονίζεται νεανίας, ὅστις ἀναγινώσκει καθήμενος⁴. Καὶ τυρρητικὸς δὲ δακτυλιόλιθος, ἀποκείμενος ἐν Παρισίοις, παριστάνει νεανίαν καθήμενον καὶ ἀναγινώσκοντα ἐν πινακίδι ἀριθμητικῇ, ἣν κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς⁵.

Ὅμοίως δ' ἔχομεν παραστάσεις καθημένων καὶ γραφόντων. Τοιοῦτό τι βλέπομεν ἐπὶ τοῦ γνωστοτάτου ἀγγείου τοῦ Δούριδος τοῦ εὑρεθέντος ἐν Ἀγύλλῃ (Caere) καὶ ἀποκειμένου ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Βερολίνου, ἐφ' οὗ εἰκονίζονται διάφοροι σκηναὶ τοῦ μαθητικοῦ βίου ἐν Ἀθήναις. Εἷς τῶν ἐπ' αὐτοῦ παριστανόμενων νεανίσκων κάθηται γράφων ἐν τῇ πινακίδι ἣν κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, φέρων ἐν τῇ ἀριστερᾷ τὸν στυλόν⁶.

Κατ' ἀντίθεσιν δὲ τῶν μαρτυριῶν τούτων τῶν συγγραφέων

¹ *Κικέρωνος De finibus III, 2, 7.*

² *Τάκιτον De orat. Dial. 3.*

³ *Mansi Amplissima Conciliorum Collectio Τόμ. Α' σ. 277.* Ἴσως ἐν ταῦτοις ἡ λέξις *καθεζόμενος* συνδεομένη μετὰ τοῦ ἐπομένου *ἔνδον* ἠδύνατο νὰ σημαίη καὶ ἀπλῶς τὴν κατ' οἶκον διαμονήν.

⁴ *Annali dell' Istituto Τόμ. ΛΓ' (1864) Πίν. Α. — Schreiber Kulturhistorischer Bilderatlas. I. Alterthum. Πίν. XC, 6.*

⁵ *Fabretti Corpus Inscriptionum Italicarum αρ. 2578. — Schreiber Kulturhistorischer Bilderatlas Πίν. XCII, 1.*

⁶ *Michaelis* ἐν *Archäologische Zeitung. Neue Folge Τόμ. 5' (1874) σ. 1 κ. ἐ καὶ Πίν. 1. — Monumenti dell' Istituto Τόμ. Θ' Πίν. LIV. — Σπ. Ἀδμπερου Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος Τόμ. Α' σ. 531. — Schreiber Kulturhistorischer Bilderatlas Πίν. XC, 1-2.*

καὶ τῶν ἀνωτέρω ἀναγραφεισῶν παραστάσεων ἐπὶ μνημείων ὁ Τιμοκράτης τῆς ἡμετέρας στήλης εἶνε ὄρθιος, καθ' ἃ ἄλλως ἱσταμένους δικαιούμεθα νὰ ἐκλάβωμεν τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων ἢ ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀναγινώσκοντας τὰ γραμματεῖα ἢ τοὺς νόμους, ἱσταμένην δὲ βλέπομεν καὶ τὴν Ἀθηναῖαν, ὅπου παριστάνεται κρατούσα δέλτον. Κρατεῖ δὲ ὁ Τιμοκράτης διὰ τῆς δεξιᾶς τὸν κάλαμον, καθ' ἃ ὁ νεανίσκος τοῦ ἀγγείου τοῦ Δούριδος τὸν στύλον. Ἀλλὰ τί εἶνε τὸ ἀντικείμενον ὅπερ κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς; Εἶνε ἄρα δίπτυχον;

Μέχρι τοῦδε σπανιώτατα μόνον ἔχομεν ἐν τῇ ἑλληνικῇ παλαιολογραφίᾳ παραδείγματα κηρωτῶν πινακίδων διπλῶν. Καὶ ποιεῖται μὲν ὁ Ἡρόδοτος μνείαν διπτύχου πινακίδος σταλείσης ὑπὸ τοῦ Δημαράτου εἰς τοὺς Σπαρτιάτας¹. Ἀλλ' αἱ πλεῖσται τῶν γνωστῶν πινακίδων εἶνε τρίπτυχοι. Οὐχ ἦττον ἔχομεν ὅπως δῆποτε ἀπεικονίσαις τριπτύχων τε καὶ οὐκ ὀλίγων διπτύχων πινακίδων κεκλεισμένων ἢ ἀνεπτυγμένων ἐπὶ ἀγγείων ἑλληνικῶν τοῦ πέμπτου καὶ τοῦ τετάρτου αἰῶνος π. Χ., δημοσιευθέντων ὡς τὸ πλεῖστον ὑπὸ τοῦ Tischbein², τοῦ δουκὸς de Luynes³ τοῦ Gerhard⁴ καὶ τοῦ Leporimani⁵. Δίπτυχα δὲ κρατούσιν ἐν ταῖς χερσὶ καὶ δύο κωμικοὶ ὑποκριταὶ ἐπὶ ἀγγείου ἐκ Κυνο, ἀποκειμένῳ ἐν τῷ Ermitage τῆς Πετροπόλεως⁶. Ἐπὶ διπτύχου δ' ἀναγράφει χρησμοὺς ἔφηβος ἀπέναντι ἀποτετμημένης κεφαλῆς τοῦ Ὀρφέως ἐπὶ ἄλλου ἀγγείου⁷. Καὶ ὁ

¹ Ἡροδότου VII, 239.

² Collection of engravings from ancient vases. Ἐν Νεαπόλει. 1794-1795 Τόμ. Γ' Πλ. 35.

³ Description de quelques vases. Ἐν Παρισίῳ. Πλ. 35.

⁴ Auserlesene Vasenbilder Τόμ. Γ' Πλ. CCXXXIX Τόμ. Δ' Πλ. CCXLIV, CCLXXXVIII-CCLXXXIX, 1. CCXCV-CCXCVI, 5 καὶ 6.

⁵ Elite céramographique Τόμ. Α' Πλ. LXXVII καὶ κειμένου σ. 252. Ἡ Ἀθηναῖα ἐπὶ ἀμφορέως ἐκ Νάυας κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀνοικτὴν δέλτον, παρασκευάζεται δὲ νὰ γράψῃ διὰ τοῦ στύλου, ὃν κρατεῖ ἐν τῇ δεξιᾷ. Ἀνάλογος δὲ πως εἶνε καὶ ἡ παράστασις ἐπὶ ἀμφορέως ἐκ Vulci, σήμερον ἀποκειμένου ἐν Μονάχῳ. Ἴδε Monumenti dell' Istituto Τόμ. Α' Πλ. XXVI, ἀρ. 6.

⁶ Annali dell' Istituto. 1853. Πλ. CD.

⁷ Bullettino Napolitano Νέας σειρᾶς Τόμ. Γ' Πλ. 4.

ταμίας δ' ὁ παριστανόμενος ἐπὶ τοῦ γνωστοτάτου ἀγγείου τοῦ φέροντος τὴν εἰκόνα τοῦ Δαρείου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν κρατεῖ δίπτυχον, ἐν ᾧ εἶνε ἀναγεγραμμέναί αἱ λέξεις ΤΑΛ[Α]ΝΤΑ Η[εκατόν]¹.

Δίπτυχος δὲ εἶνε καὶ ἡ πινακίς, ἣν κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ κ. Furtwängler κρατεῖ ἄγαλμα παρὰ τὸν Παρθενῶνα εὐρεθὲν πρὸ ἐτῶν καὶ σωζόμενον μόνον ἀπὸ τοῦ ὀμφαλοῦ καὶ κάτω. Καὶ τὴν μὲν παριστανομένην μορφήν ἐθεώρουν γυναικεῖαν οἱ πρότεροι ἐρμηνευταί, ὁ δὲ κ. Furtwängler ἀποδέχεται ἄνδρα, γραμματεῖα ἢ ταμίαν. Καὶ τὸ κρατούμενον δ' ἀντικείμενον ὑπελαμβάνετο πρότερον λαρνακίδιον². Ἀλλ' ὁ κ. Furtwängler ἐξηγεῖ λίαν εὐλόγως ὡς κηρωτὸν δίπτυχον πινακίδιον, ὅπερ ἀνεπτυγμένον ἐκρατεῖτο διὰ τῆς ἀριστερᾶς, τοῦ κρατοῦντος γράφοντος ἐν αὐτῷ διὰ τοῦ ἐν τῇ δεξιᾷ κρατουμένου στύλου. Ὀρθότατα δὲ παρατηρεῖ ὁ κ. Furtwängler πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι τὸ παριστανόμενον ἀντικείμενον εἶνε κηρωτὴ πινακίς, ὅτι τοῦτο ἔχει ἐξωτερικὸν περιθεώριον ὑψηλότερον, διακρινόμενον ἀπὸ τῆς χλιαμαλωτέρας ἐνδοτέρας ἐπιφανείας, ἣτις ἦτο ἐπαληλιμμένη διὰ κηροῦ³.

Τέλος δὲ σημειωθήτω ἐνταῦθα, ὅτι καὶ ὠραῖον εἰδώλιον ταναγραῖον ἐξ ὀπτῆς γῆς παριστάνει κόρην καθημένην καὶ κρατούσαν δίπτυχον⁴. Εἶνε δὲ καταφανέστατον ἐν τῷ κάτω μέρει τῆς διπτύχου ταύτης ἐπιστολῆς, ἧς τὸ ἕτερον μέρος εἶνε διπτυγμένον πρὸς τᾶν ὀπίσθην καλύμματος, τὸ ἐξέχον περιθεώριον τὸ περιβάλλον τὸν ἐν τῷ μέσῳ διεστρωμένον κηρὸν, τοῦθ'

¹ Archäologische Zeitung. 1857. Πλ. 103. Annali dell' Istituto. 1873 Πλ. BC.

² Schöll Mittheilungen aus Griechenland nach O. O. Müller's hinterlassenen Papieren. Ἐν Φραγκοφορτίῳ. 1843 σ. 27 ἀρ. 16. — v. Sybel Katalog der Skulpturen zu Athen. Ἐν Μαρβούργῳ. 1881 σ. 346 ἀρ. 5090.

³ Furtwängler Marmore von der Akropolis ἐν ταῖς Mittheilungen des Deutschen archäologischen Instituts. Τόμ. Γ' (1881) σ. 174 κ. ε. καὶ Πλ. VI, 2.

⁴ Furtwängler La collection Sabourof. Ἐν Βερολίῳ. 1883-1887. Τόμ. Β' Πλ. LXXXVI.

ἕπερ βλέπομεν καταφανῶς καὶ ἐν ἀπάσαις σχεδὸν ταῖς ἄλλαις προμνημονευθείσαις παραστάσεσι κηρωτῶν πινακίδων.

Κατὰ ταῦτα δὲν λείπουσιν ἐν ἀγγειογραφίαις καὶ ἄλλοις μνημείοις παραστάσεις διπτύχων κηρωτῶν πινακίδων, ἀλλ' αὐταὶ ἢ παριστάνονται κεκλεισμέναι ἢ, ὅταν εἶνε ἀνοικταί, εἶνε ἀπαραγνώριστος ἢ ἐξοχή τοῦ περιθεωρίου.

Ἄλλὰ τὸ σχῆμα τοῦ ὑπὸ τοῦ Τιμοκράτους ἐν τῇ στήλῃ τοῦ Παναθηναϊκοῦ Σταδίου κρατούμενου ἀντικείμενου παρουσιάζει οὐσιώδεις διαφορὰς, ἀποδεικνυούσας, ὅτι τοῦτο οὔτε κύλινδρος εἶνε προφανῶς, οἷος ὁ κρατούμενος ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους τοῦ Βατικανοῦ, οὔτε κηρωτὴ πινακίς. Εἶνε δὲ πολὺ μᾶλλον βιβλίον, κῶδιξ (caudex, codex), χειρόγραφον βιβλιόσχημον. Τῶν διαφορῶν δὲ τούτων ἡ κυριωτάτη εἶνε, ὅτι τὸ κρατούμενον ὑπὸ τοῦ Τιμοκράτους ἀντικείμενον οὐδεμίαν ἔχει ἐν ταῖς ἄκραις πῆριξ ἀνύψωσιν πρὸς συγκράτησιν τοῦ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ ἐπιφανείᾳ ἐκ κηροῦ ἐπαλείμματος, ἀλλ' ἡ ἐπιφάνεια εἶνε ἰσόπεδος καὶ ἅπασαν τὴν ἔκτασιν ὡς ἐν ταῖς σελίσιν τῶν βιβλίων. Εἶνε μάλιστα ἀπότομος ἔπειτα ἡ παχεῖα καὶ ἐν τῇ τσιγκογραφίᾳ ἐσκιασμένη κόψις τοῦ βιβλίου ἢ ἀποτελοῦσα κάτωθεν καὶ ἐξ ἀριστερῶν τῶ ὀρῶντι τὸ πᾶχος τῶν συνεπτυγμένων σελίδων τοῦ ἀνεφυγμένου βιβλίου.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ παρατηρήματι ἔγκειται ἡ παλαιογραφικὴ σημασία τῆς στήλης ταύτης. Καὶ δὴ εἶνε γνωστὸν, ὅτι ὁ Birt ἐν τῇ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ συγγραφῇ μόλις ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Κατούλλου καὶ τοῦ Μαρτιαλίου εὐρίσκει τὰ πρῶτα παραδείγματα τῶν βιβλιοσχημῶν κωδίκων¹. Εἶνε δ' ἐπ' ἰσῆς γνωσταὶ αἱ ἀμφιβολίαι αἱ ἐκφρασθεῖσαι περὶ τῆς ἡλικίας τῶν ἐν Βερολίῳ ἐπιπαπύρου ἀποσπασμάτων τῆς Ἀριστοτέλους Ἀθηναίων πολιτείας τῶν εὐρεθέντων πρὸ τῆς μεγάλης ἀνακαλύψεως τοῦ Κορυῶν ὡς πρὸς τὸ βιβλιόσχημον αὐτῶν τὸ ὑποστηρικθὲν ὑπὸ

τοῦ Blass¹. Ἡ δὲ στήλη τοῦ Τιμοκράτους ἐνισχύει ἀρνητικῶς τοῦλάχιστον τοὺς δισταγμοὺς περὶ λίαν ἀρχαίας ἡλικίας τῶν βιβλιοσχημῶν κωδίκων καὶ ἐπικυρόνει μέχρι τοῦδε ἀσφαλῶς γνωστὰ περὶ τοῦ πρώτου χρόνου τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν. Καὶ δὲν δυνάμεθα μὲν νὰ δρῶμεν ἐκ τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς μετὰ πάσης ἀσφαλείας τὸν χρόνον τῆς στήλης, ἀλλὰ τοῦτο τοῦλάχιστον βλέπομεν, καὶ ἂ ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ κ. Σκιᾶς, ὅτι τὰ γράμματα ἔχουσι πολλὰ στοιχεῖα νεωτερικὰ, οἷον τὸ φ, τὸ Ζ, τὸ Α, εἰ καὶ τοῦτο δὲν ἔχει ἀπανταχοῦ καταφανῶς πρὸς τᾶν ἐξορμῶν τὸ δεξιὸν σκέλος, ἐκ δὲ τῆς εὐρέσεως ἄλλως εἶνε φανερόν, ὅτι ἡ στήλη εἶνε ἀρχαιότερα τοῦ Δεκίου καὶ πιθανώτατα νεωτέρα τοῦ θανάτου τοῦ Ἡρώδου, ἄρα ἐργασία τοῦ δευτέρου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος τελευτῶντος². Καὶ τοῦ κ. Wilhelm δὲ ἡ φιλικῶς ἀνακοινωθεῖσά μοι γνώμη εἶνε, ὅτι ἡ ἐπιγραφή δὲν εἶνε ἀρχαιότερα τοῦ δευτέρου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος.

Μετὰ δὲ τὰ ἤδη ρηθέντα πρέπει νὰ προσθέσω ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς ἐπιγραφῆς. Ἐπὶ στήλης, οἷα ἡ προκειμένη, ἀνεμένομεν, ὡς εἰκός, νὰ εὕρωμεν ἐγκεκολαμμένον ἐπίγραμμα ἔμμετρον. Καὶ ὁμοίως ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφή εἶνε συντεταγμένη ἐν λόγῳ πεζῷ. Ἄλλ' οὐχ ἤττον εὐρίσκομεν γραμματικούς τινας τύπους ἐνδεικνύοντας τὴν ποιήσιν, οἷα τὰ ἐοῦ τέκνοιο, ἐτέων, οὔνομα· ἂν δὲ μετρήσωμεν τὰς πρώτας λέξεις τῆς ἐπιγραφῆς, βλέπομεν, ὅτι θὰ ἡδυνάμεθα οὐκ ἀνευ καλῆς θελήσεως καὶ τινος βίας βέβαια νὰ διαγνώσωμεν τὴν ἀρχὴν ἀρρύθμου στίχου. Νομίζω λοιπὸν, ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ Τιμοκράτους εἶχε δώσει ἐντολὴν νὰ ποιηθῇ ἐπίγραμμα χάριν ταύτης τῆς στήλης. Ὁ δὲ ἀναλαβὼν τὸ ἔρ-

¹ Blass ἐν τῷ Hermes Τόμ. ΙΕ' (1880) σ. 366 κ. ἐ. Τόμ. ΙΓ' (1881) σ. 42 κ. ἐ. Τόμ. ΙΗ' (1883) σ. 478. — Bergk ἐν τῷ Rheinisches Museum Τόμ. ΚΓ' (1881) σ. 87 κ. ἐ. — Diels Über die Berliner Fragmente der Ἀθηναίων πολιτεία des Aristoteles (aus den Abhandlungen der Königl. Preuss. Akademie der Wissenschaften zu Berlin vom Jahre 1885. Ἐν Βερολίῳ, 1885.

² Ἴδε καὶ τὰ λεγόμενα ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ κ. Σκιᾶς ἐν σ. 260-261.

¹ Das antike Buchwesen σ. 69 κ. ἐ.

γον τοῦτο εἶχε λάβει μόνον τινὰς σημειώσεις, εἶχε σωρεύσει σποράδην τινὰς πόδας, εἶχε προπαρασκευάσει τὰ πρῶτα στοιχεία τοῦ παραγγελθέντος ἐπιγράμματος. Ἦτο δ' ἄλλως, καθ' ἃ φαίνεται, οὐχὶ ἔνθους τις ποιητῆς, ἀλλὰ γραμματικός τις κατασκευάζων στίχους κατὰ μίμησιν τῶν προτύπων, ἐξ ὧν ἠδύνατο νάρυσθῆ τύπους τινὰς συνήθεις καὶ ἤδη ἐτοιμούς. Λόγοι δὲ ἄγνωστοι εἰς ἡμᾶς ἠνάγκασαν τὴν μητέρα τοῦ Τιμοκράτους νὰ μεριμνήσῃ ἐν σπουδῇ, ἕπως ἐγκολαφθῆ ἐπὶ τῆς στήλης τὸ ἀνέτοιμον τοῦτο ἐπίγραμμα πρὶν ἢ σμιλευθῆ εἰς στίχους.

ὑπολείπεται δὲ τῶρα νὰ ἐξηγήσω τί ἦτο ὁ Τιμοκράτης. Ὁ νεανίας ἐκεῖνος ὁ ὀρθογραφῶν, ὁ ὀρθογράφος ἐκεῖνος δὲν εἶχε βεβαίως τὸ ἔργον διδασκάλου τοῦ ὀρθῶς γράφειν. Δὲν εἶνε τοιαύτη ἡ ἔννοια ἣν πρέπει νὰ δώσωμεν εἰς τὸ ὀρθογραφῶν. Ἦτο δὲ ἀπλῶς βιβλιογράφος, ἀντιγραφεὺς χειρογράφων βιβλίων ἐξ ἐπαγγέλματος. Καὶ δὲν εὐρίσκεται μὲν ἀληθῶς παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν ἢ ἐν τινι ἐπιγραφῇ ἢ λέξις ἐν ταύτῃ τῇ σημασίᾳ· ἀλλ' εὐνόητον εἶνε, ὅτι ἡ ιδιότης τοῦ ὀρθῶς γράφειν ἦτο λίαν ἀσπαστὴ καὶ ἀχώριστος ἀπὸ τοῦ ἔργου καλοῦ βιβλιογράφου. Οὗτος δ' εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν ἡ μήτηρ τοῦ θανόντος ἐχαράκτηρυσεν αὐτὸν ὡς ὀρθογράφον ἀντὶ νὰ ὀνομάσῃ ἀπλῶς βιβλιογράφον.

Τέλος δὲ δὲν εἶνε ἀναξία προσοχῆς ἡ σύμπτωσις, ὅτι καὶ ἄλλα ἐπιτάφια μνημεῖα ἀναφέρονται ὁμοίως εἰς γραφεῖς νεαροὺς τὴν ἡλικίαν, καὶ δὴ ταχυγράφους, ἦτοι στενογράφους. Καὶ πρῶτον τοιαύτη εἶνε ἡ τὴν μεγίστην ἀναλογίαν πρὸς τὴν τοῦ Τιμοκράτους παρέχουσα στήλη τοῦ Ἀστερίου, εὑρεθεῖσα ἐν Σαλώνοις τῆς Δαλματίας τῷ 1873 καὶ ἀποκειμένη νῦν ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Σπαλάτου ὑπ' ἀρ. 181. Καὶ τὸ μὲν ἐπὶ τῆς στήλης ἐπίγραμμα ἔχει ὡδε:

Κοῦρον πρωθῆβην σφετέρων μέγ' ἀγαλμα τοκείων
Ἀστεριν, ἐκ βιοτῆς βάσκανος ἦρ' Αἴδης.

Κεῖται δ' ἐν ληνῶ τῆδ' ἢ λεύσ(σ)εις, παροδιεῖται,
δάκρυα καὶ στοναχὰς οἷσι λιπῶν γενέταις.
Ἡὺθύμει Ἀστερ[ε]μ. πολλοὶ πρὸ σοῦ, πολλοὶ μετὰ σέ·
οὔδεις ἀθάνατος.

ὑπέρεται δὲ ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς ἡ προτομὴ τοῦ θανόντος νεανίου, κρατοῦντος ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ ἀνεπτυγμένον δίπτυχον, ἐν ᾧ ἔνδεκα κατὰ μῆκος ταχυγραφικὰ σημεῖα. Ἡ δὲ κεκαλυμμένη δεξιὰ ἐκράτει πιθανῶς στύλον. Τὰ σημεῖα δ' ἐκεῖνα ἐξήγησεν ὁ καθῆγητῆς κ. Wessely, ὅστις τὸ δίπτυχον ἐκλαμβάνει ὡς κηρωτὴν πινακίδα καὶ ὄχι ὡς βιβλίον¹. Ἀλλὰ, καθ' ὅσον δύναμαι νὰ κρίνω ἐκ τῆς εἰκόνης τοῦ διπτύχου μετὰ τῶν στενογραφικῶν σημείων τῆς δημοσιευομένης ὑπ' αὐτοῦ, ἕνεκα τῆς λειότητος τῶν ἄκρων καὶ τῆς ἀπουσίας ὑψηλοτέρας ἐν αὐταῖς ὥας, οἷαν εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι φέρουσιν αἱ παραστάσεις κηρωτῶν πινακίδων, κλίνω μᾶλλον νὰ πιστεύσω, ὅτι τὸ παραστανόμενον ἀντικείμενον εἶνε βιβλιόσχημος κῶδιξ, οἷοι ὑπῆρχον ἤδη κατὰ τοὺς πρώτους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους τῆς Ρώμης, εἰς οὓς ἀνέρχεται τὸ μνημεῖον.

Ὁμοίως δὲ νεαρὸς εἶνε ὁ ἐν λατινικῇ ἐμμέτρῳ ἐπιγραφῇ τῆς Κολωνίας, γραφείσῃ πιθανῶς τὸν τρίτον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα, θρηνούμενος Ξανθίας, ὁ δοῦλος τοῦ ἀγνώστου Ρωμαίου ἀρχοντος ἢ μεγαλοπλοῦτου, οὗ ἦτο στενογράφος καὶ ἰδιαιτερός γραμματεὺς. Ἐπ' ἴσης δὲ puer, notarum praepertum sollers minister εἶνε καὶ ὁ οὐκ ἀσχέτως πρὸς τὸ ἐκ Κολωνίας ἐπίγραμμα ὑμνούμενος ὑπὸ τοῦ Λατίνου ποιητοῦ Αὔσωνίου, ζήσαντος ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Βαλεντινιανοῦ Α' (364-375)².

¹ *Glavinio* Inschriftensteine des Museums zu Salona ἐν τῇ Mittheilungen der K. K. Zentralkommission. Ἐν Βιέννῃ, 1873. Πρβλ. Corpus Inscriptionum Latinarum Τόμ. Γ' ἀρ. 8899, 12840. *Wessely* Ein epigraphisches Denkmal altgriechischer Tachygraphie ἐν τῷ τοῦ *Dewischeit* Archiv für Stenographie. Ἔτ. ΝΓ' (1901) σ. 4 κ. ε.

² *Max Rubinson* Die Grabchrift des Xanthias und des Ausonius Verse ἐν τῷ τοῦ *Dewischeit* Archiv für Stenographie Ἔτ. ΝΓ' (1901) σ. 26 κ. ε. Καὶ τοῦ αὐτοῦ Nochmals der Grabstein des Xanthias αὐτόθι Ἔτ. ΝΙΔ' (1903) σ.

Καὶ ἄλλην δὲ νεκρικὴν ἐπιγραφὴν λατινικὴν ἔχομεν, νεαρᾶς γυναικὸς εἰκοσιπενταέτους, εὑρεθεῖσαν τῷ 1889 πλησίον τῆς Ῥώμης ἐπὶ τῆς εἰς τὸ σημερινὸν Τινολί ἀγούσης ἀρχαίας Τιβουρτίνης ὁδοῦ. Ἐπὶ τοῦ λίθου ἐπεγράφη, ὅτι ὁ ἄγνωστος Pilius ἀνήγειρε τὸν τάφον τῆς Haratoni notariae Graecae¹. Ὑπομνηματίζων δὲ ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν ὁ Heraeus ἐξήνεγκε τὴν γνώμην, ὅτι τὸ ὄνομα Haratoni εἶνε δημώδης μετὰ τοῦ δασέος πνεύματος δοτικὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος Ἀπάτη κατὰ τὸ Τυχηνίς καὶ Agathaenί ἀπο τῶν ὀνομάτων Τυχη καὶ Agathe. Ἴδε καὶ τὸ Memmiae Apateni ἐν τῷ Corpus Inscriptionum Latinarum Τόμ. 5^ο ἀρ. 22353. Ἐκ δὲ τῶν λέξεων notaria Graeca δὲν ἐξάγεται πάντως, ὅτι ἡ νεκρὰ ἦτο Ἑλληνίς, ἀλλ' αὗται σημαίνουσι μᾶλλον τὴν ταχυγραφοῦσαν ἑλληνιστί, διότι τοῦτο σημαίνει notarius, τὸν μεταχειριζόμενον τὰ ταχυγραφικὰ σημεῖα, τὸν στενογράφον. Εἶνε δὲ ὅπωςδήποτε ἡ Ἀπάτη ἢ μόνη γνωστὴ στενογράφος τῶν ἀρχαίων χρόνων².

1904 κ. ἑ. Πρβλ. *Joseph Kluckenberg* Der Grabstein des Xanthias αὐτόθι Ἰστ. Νεῦ (1903) σ. 57 κ. ἑ. Οὗτος ἀκούσεται ὡς χρόνον τῆς ποιήσεως τοῦ ἐπιγράμματος τὸν τέτατον μ. Χ αἰῶνα, ἐκφράζει δὲ τὴν γνώμην, ὅτι ὁ ποιητὴς τοῦ ἐπιγράμματος καὶ ὁ Λύσανος εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν κοινὰ λογοτεχνικὰ πρότυπα, ἂν μὴ ὁ ἐπιγραμματοποιὸς ἐμμήθη τὸν Λύσανον.

Ἠλὴν δὲ τῆς στήλης ταύτης ἔχομεν σωζομένην καὶ ἐπιτάριον ἐπιγραφὴν, εὑρεθεῖσαν ἐν Ἰόμηνειᾳ τῆς Φρυγίας, ἀπελευθέρου σιμειογράφου ἐγγάμου ἀγνωστοῦ ἡλικίας, τοῦ Ποπλίου Ἀκτιακοῦ. Ἴδε Corpus Inscriptionum Graecarum Τόμ. Γ' ἀρ. 3902^ο. Ὁ δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἰδίᾳ πραγματευθεὶς *Arthur Mentz* τάσσεται μετὰ τῶν φρονούτων, ὅτι ἡ λέξις σιμειογράφος ἐνταῦθα τε καὶ παρα τῷ Πλουτάρχῳ ἐν βίῳ Κατιῶνος 23 σημαίνει τὸν στενογράφον.

¹ Ἐξεδόθη ἄνευ ὑπομνήματος τὸ πρῶτον ὑπὸ *G. Gatti* ἐν ταῖς Notizie degli scavi di antichità. Ἐν Ῥώμῃ 1889 σ. 15 ἀρ. e.

² *Wilhelm Heraeus* Die Grabchrift einer griechischen Tachygratin ἐν τῷ τῷ *Dewischeit Archiv für Stenographie* Ἰστ. Νεῦ (1902) σ. 137 κ. ἑ.

ΔΥΟ ΛΑΤΙΝΙΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΚ ΤΩΝ ΤΕΜΠΙΩΝ

Τῷ 1895^ο περιερχόμενος τὴν Θεσσαλίαν εἶδον ἐν τῷ σταθμῷ, ἐν ᾧ σταθμεύουσι κατὰ τὰ Τέμπη αἱ ἄμαξαι αἱ μισθούμεναι ὑπο τῶν ἐπισκεπτῶν τῆς κοιλάδος, ἐγγύτατα τοῦ μικροῦ ἐκεῖ καφενεῖου ἐστημένην ἀρχαίαν στήλην λιθίνην, φέρουσαν τὴν ἐνταῦθα πανομοιοτύπως ἐκδιδομένην ἐπιγραφὴν.

Ὅπισθεν δὲ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ὁρᾶται ἀπεξεσμένη ἄλλη ἐπιγραφὴ δέκα πιθανῶς στίχων, ὧν διακρίνονται ταῦτα καὶ μόνα:

- α')INB....
 β') ...N.....
 γ')ΕΤΕ;...
 δ')
 ε') ΜΑ;
 ς')
 ζ') ΑΕ Τ
 η')
 θ')XXV
 ι')IV

Εὑρέθη δὲ ἡ στήλη κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ τότε διατηρουμένου τοῦ καφενεῖου Δημητρίου Χαλκιᾶ ὑπ' αὐτοῦ τούτου

IN
 I V B I A N I
 V I C T O R I
 A C T R I V M F
 G E M P E R
 A U S

κατὰ τὴν θέσιν Βουρλάμι τῶν Τεμπῶν ἐν ἀνωλύμφ ἐκκλησι-
δρίῳ ἠρειπιωμένῳ.

Παρασκευάζων δὲ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἐν-
ταῦθα εὔρον ἐκδεδομένην τὴν ἐτέραν αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ μικρῶν
γραμμάτων καὶ κατ' ἀντίγραφον τοῦ ἄλλοτε σχολάρχου τῆς ἐν
'Αμπελακίῳς Μανιαρείου σχολῆς Α. Μίσιου ὑπὸ τῆς κ. Ἀμα-
λίας Παπασταύρου ἐν τῷ ἄρθρῳ Τὰ Τέμπη¹. Ἡ δὲ κυριω-
τάτη τῶν διαφορῶν εἶνε ἡ γραφὴ *Jubiani* ἀντὶ τοῦ ὑπ' ἐμοῦ
ἀναγνωσθέντος *Jubiani*. Λέγει δὲ ἡ ἐκδοῦσα, ὅτι ἡ στήλη εἶχεν
ἐξαχθῆ ἐκ τοῦ μεγάλου λάκκου παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ὀσ-
σης· σχολιάζουσα δὲ δι' ὀλίγων τὰ κατ' αὐτὴν, πιθανώτατα
κατὰ τὰ λεχθέντ' αὐτῇ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου σχολάρχου, λέγει,
ὅτι ἦτο ἄλλοτε πιθανῶς ἐστημένη παρὰ χριστιανικόν τινα ναόν,
οὗ τὰ εἰρεπία καὶ νῦν ἔτι σώζονται ἀνωθεν τῶν προπόδων τῆς
Ὀσσης καὶ ὅτι ὁ μὲν Ἰουλιανὸς εἶχεν ἐν τῷ ναῷ ἐκείνῳ ἰδρύ-
σει στήλην φέρουσαν ἐπιγραφὴν ἑλληνικὴν, οἱ δὲ Χριστιανοὶ
ἐξήλειψαν τὰ πρῶτα ἐκεῖν' ἀσεβῆ γράμματα καὶ ἀνέγραψαν
ἐπὶ τοῦ ἀντιθέτου μέρους τῆς στήλης τὴν σωζομένην εἰς τὸν
Ἰοβιανὸν ἀφιέρωσιν. Προσεπιλέγει δὲ, ὅτι πιθανῶς καὶ ὁ μικρῷ
πρότερον ἐπισκεφθεὶς τὴν Θεσσαλίαν ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων
κ. Βαλέριος Στάης εἶχεν ἴδει τὴν στήλην.

Καὶ ὁ μὲν κ. Στάης, ἐρωτηθεὶς ὑπ' ἐμοῦ, ἐβεβαίωσε με, ὅτι
εἶνε ἄγνωστος εἰς αὐτὸν ἡ στήλη αὕτη. Ἡ δὲ προενεχθεῖσα ἐν
τῇ Ἑστία ἐρμηνεῖα ἀμφοτέρων τῶν ἐπιγραφῶν εἶνε ἀνεπαρκῆς
καὶ πεπλανημένη.

Καὶ δὴ ἡ ὀπισθεν τῆς εἰς τὸν Ἰοβιανὸν ἀναφερομένης ἐγκε-
κολαμμένη ἐπιγραφὴ οὐδεμίαν μὲν ἔχει σχέσιν πρὸς αὐτὴν,
δὲν εἶνε δ' ἑλληνικὴ, ἀλλὰ λατινικὴ ὁμοίως καὶ ἡ ἄλλη. Ἀνά-
γεται δὲ πιθανῶς εἰς τὸ γένος τῶν *tabulae honestae missionis*,
ἂν μὴ εἶνε ἐπιτύμβιον θανόντος στρατιώτου. Οἱ δ' ἐν στίχῳ θ'
καὶ ι' ἀριθμοὶ σημαίνουσι πιθανῶς ἔτη ἡλικίας ἢ στρατείας.

¹ Ἐν τῇ Εἰκονογραφημένῃ Ἑστίᾳ τοῦ 1894 σ. 286.

Ἀλλὰ πλειότερόν τι δὲν ἐπιτρέπει νὰ εἴπωμεν ἢ κακὴ κατὰ-
στασις, ἐν ἣ περιεσώθησαν τὰ λείψανα τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης,
ἧτις εἶνε πάντως ἢ προτέρα γραφεῖσα ἐπὶ τῆς στήλης.

Ἡ δὲ πλήρης σωζομένη δευτέρα ἐπιγραφὴ εἶνε πολλοῦ λό-
γου ἀξία, ἅτε διδάσκουσα ἡμᾶς ὅπωςδὴποτε σχέσιν τινὰ τοῦ
αὐτοκράτορος Ἰοβιανοῦ πρὸς τὰ Τέμπη. Ἡ δὲ ἀνάθεσις αὐτῆς
οὐδένα, πιστεύω, ἔχει ἄλλον λόγον ἢ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀνακτι-
σιν τῶν τειχῶν, ἅτινα εἶχε ποτε κτίσει ἢ ἀνακτίσει ὁ ἀνθύπα-
τος Λεύκιος Κάσσιος Λογγίνος, καθ' ἃ μανθάνομεν ἐκ τῆς ἐπὶ
βράχου τῆς Ὀσσης λελαξευμένης ἐπιγραφῆς *L. Cassius Longi-
gin. pro Cos. Tempe municipi*¹. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι δυσ-
κόλως ὁ Ἰοβιανὸς ἐν τῇ μόλις ἐπταμηνῷ αὐτοῦ ἀρχῇ, καθ' ἣν
ἠγωνίζετο πρὸς τοὺς Πέρσας ἢ μετὰ τὴν πρὸς τὸν Σαπῶρ εἰ-
ρήνην διέτριβεν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, οὐδ' εὐτυχῆσας καὶ νὰ πατήσῃ
τὸν πόδα ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἀλλὰ θανὼν αἰφνης τῷ 364 ἐν Δα-
δαστάνοις τῆς Βιθυνίας, ἐμερίμνησεν αὐτὸς περὶ τῆς ἀνακτι-
σεως τῶν τειχῶν τῶν μακρὰν κειμένων Τεμπῶν. Ἀλλὰ μὴ τὸ
αὐτὸ δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν περὶ τῆς ἐν Κερκύρα ἐκ-
κλησίας τῆς ἁγίας Κερκύρας, περὶ ἧς ἔχομεν ὡς ὑπ' αὐτοῦ κτι-
σθείσης σωζομένην τὴν ἐπιγραφὴν

Πίστιν ἔχων βασίλιαν ἐμῶν μενέων συνέριθον
σοί, μάκαρ ὑψιμέδον, τόνδ' ἱερὸν ἔκτισα ναόν
'Ελλήνων τεμένη καὶ βωμοὺς ἐξαλαπάξας
χειρὸς ἀπ' οὐτιδανῆς Ἰοβιανὸς ἔδνον ἀνακτι².

Καὶ περὶ μὲν τῆς ἐκκλησίας ταύτης δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν,
ὅτι ὁ φιλορθόδοξος αὐτοκράτωρ, οὗ τὴν θερμὴν πίστιν μαρτυ-
ροῦσιν ὁ Σωκράτης³ καὶ ὁ Σωζομενὸς⁴, καὶ μακρόθεν διέταξε
τὰ δέοντ' αὐτὸς, ἢ οἱ ἐπ' αὐτοῦ ἄρχοντες ἐφρόντισαν περὶ αὐ-

¹ *Corpus Inscriptionum Latinarum* Τόμ. Γ' μέρ. α' σ. 415 ἀρ. 588.

² *Corpus Inscriptionum Graecarum* Τόμ. Δ' σ. 278 ἀρ. 8608.

³ *Σωκράτους* III, 22-24.

⁴ *Σωζομενοῦ* VI, 3-5.

τῆς, γινωσκοντες τὴν καθ' ὅλου χριστιανικὴν αὐτοῦ γνώμην. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν Τεμπῶν δύναται νὰ λεχθῆ ἢ ὅτι, ἀναφορᾶς εἰς αὐτὸν γενομένης περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς τειχίσεως, ἔδωκε τὴν προσήκουσαν διαταγὴν, ἢ ὅτι οἱ ἐπιτετραμμένοι τὴν ὀχύρωσιν τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν καθ' ὅλου, μεριμνήσαντες καὶ περὶ τῶν Τεμπῶν, εἰς αὐτὸν ὡς κορυφαῖον τῆς πολιτείας ἀνέφερον τὸ ἔργον τὸ προκαλέσαν τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν ἐγκολληφάντων τὴν ἐπιγραφὴν ἐπιχωρίων. Διὰ δὲ τὸ βραχὺ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἰοβιανοῦ δυνάμεθα μᾶλλον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο μόνον ἐπερατώθη ἐπὶ τοῦ Ἰοβιανοῦ, εἶχε δὲ μελετηθῆ καὶ ἀρχίσει ἤδη ἐπὶ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Ἰουλιανοῦ, οὗ γνωστὸς ἄλλως ὅ ὑπὲρ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν ζῆλος. Ὅπωςδὴποτε δὲ ἡ τείχισις τῶν Τεμπῶν ἀπεσκόπει πάντως εἰς τὴν ἄμυναν ἀπὸ τῶν ἐκ τοῦ βορρᾶ ἐπιδρομῶν ἐκείνων τῶν Γότθων, αἵτινες βαρεῖται ἐπῆλθον μετ' ὀλίγα ἔτη κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου.

Ἀναγνωστέα δὲ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ὡδε· D(omino) n(ostro) Iuhiani victori ac triumphatori semper Aug(usto). Δύναται δὲ νὰ παραβληθῆ πρὸς αὐτὴν ἄλλη τις ἀνάλογος ἐπιγραφὴ ἀναφερομένη εἰς τὸν αὐτοκράτορα Κώνσταντα¹, ἐν ἧ πρὸς τοῖς ἄλλοις εὐρίσκομεν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, τὸ triumphator γεγραμμένον triumphator, καθ' ἃ καὶ ἐνταῦθα. Εἰς ἄλλους δ' ἀφίνω τὴν εξέτασιν τοῦ τύπου Iuhianus ἀντὶ Iovianus. Τὸ δ' ἐπὶ τοῦ λιθίου Iuhiani ἀντὶ τοῦ Iuhiano δὲν ἠθέλησα νὰ μεταβάλλω.

ΜΗΤΡΩΝΥΜΙΚΑ ΟΙΚΟΥΓΕΝΕΙΑΚΑ ΟΝΟΜΑΤΑ

Τὰ ἐν τῇ πραγματείᾳ *Ἰχνη μητρικοῦ δικαίου ἐν Λυκίᾳ* (Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. Α' σ. 162 κ. ἐ.) γραφέντα περὶ οἰκογενειακῶν ὀνομάτων ἐν ἐλληνικαῖς χώραις μητρόθεν καὶ ὄχι πατρόθεν λαμβανομένων εἰλκυσαν τὴν προσοχὴν πολλῶν ἀναγνωστῶν τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμωνος, οἵτινες ἔσπευσαν νὰ ἐπιστείλωσί μοι νέα παραδείγματα τοῦ φαινομένου τούτου. Οὕτως ὁ κ. Σίμος Μενάρδος ἔγραψέ μοι ἐκ Λεμεσοῦ τάδε· « Μετὰ πολλῆς προσοχῆς ἀνέγνωσα τὰ ὀνόματα τῶν Λυκίων, σπεύδω δὲ νὰ σᾶς γνωρίσω, ὅτι καὶ ἐν Κύπρῳ τινὲς λαμβάνουσι τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς, ὁσάκις αὕτη εἶναι διὰ τινὰ λόγον γνωστοτέρα· λ. χ. *Ἀντωνίς Χατζῆ Μαρίας* (ἐν Ἀγίῳ Τύχωνι), *Γεωργίς Χατζῆ Πελαῖας* (ἀπὸ τὸ Βουνί), *Γεωργίς Χατζῆ Λενοῦδκιᾶς* (ἐπίσης), *Νικόλαος Χατζῆ Εὐθυμίας* (Ὀμοδος), *Ἀντωνίς Παραδείσας* (ἐν Πλάτραις), *Κωστίς Κατερίνας* (ἐν Λεμεσῶ) ». Ὁ δ' ἐν Ἀλμυρῶ Ἠπειρώτης Ἀστ. Ἀλέξανδρος ἐπιστέλλει μοι τάδε· « Τὸ τοιοῦτον ἤτρο σύνηθες καὶ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν μου πατρίδα, τὸ χωρίον Μακρῦνι τοῦ Ζαγορίου, καὶ μάλιστα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ νῦν ἔτι ἐνταῦθα, ὅπου ἀπὸ εἰκοσιπέντε ἐτῶν καὶ ἐπέκεινα ἀποικήσαντες ζῶμεν μακρὰν τοῦ φίλου μας χωρίου, διατηρεῖται ἐν πολλοῖς. Καὶ ἀναφέρω ἐν μόνον παράδειγμα ἐκ τῶν πολλῶν, τὸν Κώστα τῆς Στέργινας, ἔμπορον ἐνταῦθα, γηραῖδον ἤδη ἄνδρα, ὅστις, εἰ καὶ ἔχει τὸν τίτλον τοῦ καταστήματος Κ. Στεργίου, εἰ καὶ οὕτως μεταξὺ τῶν ἐντοπίων ἀποκαλεῖται, ἐν τούτοις μεταξὺ τῶν ἡμετέρων εἶνε

¹ Corpus Inscriptionum Latinarum Τόμ. Γ' μέρ. α' σ. 529 ἀρ. 4180.

γνωστὸς καὶ ὀνομάζεται καὶ Κώστας τῆς Στέργινας». Καταχωρισθήτωσαν δ' ἐνταῦθα καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα προσεπάγεται ὁ ἐπιστέλλων, προσπαθῶν νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ ἔθος τοῦτο.

«Ἐν τῇ γενετείρᾳ μας ὑπάρχει ἡ συνήθεια οἱ ἄνδρες ἐξαναγκαζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης πολλάκις νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὴν ξένην πρὸς πορισμὸν τοῦ ἄρτου τῆς οἰκογενείας αὐτῶν. Οὕτω τὰ χωρία μένουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ κατὰ τὸ μέγιστον χρονικὸν διάστημα κενὰ ἀνδρῶν, αἱ δὲ γυναῖκες, μένουσαι μόναι, ἀναγκάζονται νὰ καθίστανται αὐταὶ προστάτιδες τῶν οἰκογενειακῶν τῶν συμφερόντων, αὐταὶ καὶ μόναι συναλλασσόμεναι πρὸς πάντα ἔχοντα δοῦναι ἢ λαβεῖν μετὰ τῆς οἰκίας αὐτῶν, εἴτε εἰσπράκτωρ τοῦ δημοσίου εἶναι οὗτος, εἴτε ἔμπορος ἀγοραστῆς τῶν προϊόντων τῶν κτημάτων τῶν ἢ πωλητῆς τῶν ἔξωθεν ἐρχομένων ἀναγκαιούντων. Φυσικὸν εἶναι ὁ οὕτω συναλλασσόμενος τὴν συναλλασσομένην μετ' αὐτοῦ νὰ μνημονεύῃ κατ' ὄνομα ἐν οἰαδήποτε περιστάσει, ἄλλως τε δὲν ἔχει κανένα λόγον νὰ μνημονεύῃ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς, ὅστις εἰς ἀπόστασιν μηνῶν πολλάκις ὀλοκλήρων μακρὰν τοῦ χωρίου του ἀγνοεῖ πᾶν τὸ ἐν τῷ οἴκῳ του συμβαῖνον. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἐργαζομένη ἢ γυνὴ ἐπισύρει τὴν προσοχὴν τῶν συγχωριανῶν τῆς, οἱ ὅποιοι ἀναγκάζονται οὕτως αὐτῆς νὰ ἀναφέρωσι τὸ ὄνομα περὶ πραγμάτων ἀφορώντων τὴν οἰκογένειαν αὐτῆς ἐν γένει. Οὕτως εἴτε εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν ἢ τὴν ἄθροισιν τῶν καρπῶν ἢ τὴν πώλησιν αὐτῶν πολλάκις καὶ ἔξω τοῦ χωρίου αὐτῶν, ὅτε ἀναγκάζεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐτὴ αὐτὴ νὰ μεταφέρῃ τὰ προϊόντα τῆς μέχρι τοῦ τόπου τῆς ἀγορᾶς, τῶν Ἰωαννίνων, διὰ τῶν ἰδίων φορητῶν καὶ ἐκεῖθεν νὰ ἐπιστρέφῃ φέρουσα τ' ἀναγκαιοῦντα ἐφόδια αὐτῆς τε καὶ πολλῶν τῶν γειτόνων τῆς, εἴτε οὕτως εἴτε ἄλλως πάντοτε ἢ γυνὴ εἶναι τὸ ἐνεργοῦν ἐν τῷ χωρίῳ πρόσωπον. Μόνον δὲ εἰς τὸ καθαρῶς διοικητικὸν μέρος δὲν ἀναμιγνύονται αἱ γυναῖκες τοῦ χωρίου, τοῦ τοιοῦτου ἀφιεμένου τοῖς ὀλίγοις ἐνυπάρχουσι πρεσβύταις.

«Ἐκ τούτων πάντων εἶναι ρυθικῶς, νομίζω, ἐξηγημένον διὰ τὴν ἀκούοντα περισσότερο τὰ ὀνόματα τῶν γυναικῶν. Οὕτω διὰ νὰ ὀνομάσωσιν ἓνα ἄγρὸν ἢ ἓνα ἵππον θὰ εἴπωσι, «τὸ χωράφι τῆς Κώστινας» καὶ «τὸ ἄλογο τῆς Γεώργινας», τὴν ὁποίαν ἔχουσιν ὑπ' ὄψει των καὶ ὄχι «τοῦ Γεώργη» ἢ «τοῦ Κώστα» τοῦ ὁποίου ἐνίοτε καὶ τὴν μορφήν δὲν ἐνθυμοῦνται. Κατὰ τὸν αὐτὸν ἐπίσης λόγον καὶ τὰ τέκνα γεννώμενα ἢ μεγαλυνόμενα καλοῦνται ἢ «Λεύη τῆς Κιούκιως», «ὁ Κώστας τῆς Μπροστίκως». Καὶ πῶς ν' ἀποκτήσωσι τὸ πατρικὸν ὄνομα, ἀφ' οὗ τὸν πατέρα πολλὰ δὲν ἐγνώρισαν κ' ἂν; Ἐκαῖνος ἀφ' οὗτοῦ ἐσπάρῃ τὸ τέκνον του, ὅτε εὐρίσκετο ὀλίγους μῆνας ἐν τῷ οἴκῳ του, δὲν ἐπανέκαμψεν εἰς αὐτὸν ἢ μετὰ πάροδον δεκάδος πολλάκις ἐτῶν, ὅποτε πλέον εὐρίσκει τὸν υἱὸν ἢ τὴν κόρην του αὐξηθέντας καὶ ἀποκτήσαντας τὰ ἐπώνυμα αὐτῶν ἐκ τοῦ μητρικοῦ ὀνόματος πλέον. Τὸ τοιοῦτον δ' ἐπικρατεῖ καὶ κατόπιν καὶ ἔταν ὁ υἱὸς ἀναγκασθῆναι καὶ ἐκπατρισθῆναι πρὸς ἀναζήτησιν τύχης ἐνόσω ἐκεῖ ἐν τῇ ξένη δὲν ἔχει προστάτας τὸν πατέρα αὐτοῦ ἢ ἕτερον πλησίον ἐκαῖνου συγγενῆ, ἀλλ' ἀφίεται εἰς χεῖρας ἀδιαφόρου προϊσταμένου, ὅστις μὴ ἐνόησε ἀναζήτησιν νὰ λεπτολογῇ ὀνομάζει πάντοτε κατὰ τὸ προσαφθὲν αὐτῷ ὄνομα τὸν ὑπάλληλόν του «ὁ Νικόλας τῆς Τάκηνας ἢ τῆς Μάλλινας». Εἶναι ὀνόματα ὑπάρχοντα.

«Ἄξιον ὅμως παρατηρήσεως εἶναι, ὅτι εἰς ἐλαχίστας περιπτώσεις, καὶ οὐχὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὡς συμβαίνει ἐν Λυκίᾳ, ἂν κρίνῃ τις ἐκ τοῦ καταλόγου τῆς σελ. 165 κ. ε., ἀπαντᾶται αὐτὸ τὸ κύριον ὄνομα τῆς μητρὸς προσαπτόμενον κατὰ γενικὴν εἰς τὸ τοῦ τέκνου, ἀλλὰ σχεδὸν πάντοτε τὸ ἐκ τοῦ ἀνδρὸς τῆς προσκτηθὲν ὄνομα ἤγουν «τῆς Γιάννινας», τῆς συζύγου τουτέστι τοῦ Γιάννη, εἶναι τὸ παιδί καὶ ὄχι «τῆς Βασίλως». Καὶ ἐὰν δὲ που ὑπάρχουσι τοιαῦτα παραδείγματα, τοῦ κυρίου τῆς μητρὸς ὀνόματος κυριαρχοῦντος, ταῦτα εἶναι ἐλάχιστα καὶ προέρχονται ἢ ἐξ ἐξεχούσης θέσεως τῆς γυναικὸς ἐν τῷ χωρίῳ καλῆς ἢ κακῆς, ἠθικῶς ἢ ὑλικῶς ἐπιστηριζούσης τὴν τοῦ ἀν-

δρὸς ἢ ἐκ τοῦ ὅτι ταύτης ἀπὸ μικρᾶς ἀποληφθείσης ὀρφανῆς ἢ χήρας συνέβη νὰ ἐπικρατήσῃ τὸ κύριον αὐτῆς ὄνομα ἢ τὸ τοῦ λησμονηθέντος διὰ τῆς παρόδου τῶν πολλῶν ἐτῶν τεθνεῶτος ἀνδρὸς. Οὕτως ἔχομεν ἐνταῦθα τοιαῦτα παραδείγματα «ὁ Χρῆστος τῆς Φρούσιως» «ἡ Λένη τῆς Κιούκιως» καὶ ὀλίγιστα ἄλλα».

«Ἐν τούτοις πλὴν τῶν ἀνωτέρω αἰτιῶν ὑπάρχουσι παρ' ἡμῖν καὶ ἕτεραί τινες, αἱ ὁποῖαι δίδουσι τὴν ἀφορισμὴν νὰ καλῶνται μητρόθεν τὰ τέκνα. Αἱ γυναῖκες συνομιλεῦσαι μεταξύ των καὶ φέρουσαι τὸν λόγον περὶ τοῦ τέκνου τῆς φίλης ἢ ἐχθρᾶς των συγχωριανῆς εἶναι φυσικὸν ἐπ' ὀνόματι αὐτῆς νὰ ἐπονομάζωσι καὶ ἐκεῖνο. Οὕτω λέγουσιν ὁ Ἀστέρης τῆς Ἀλέξινας ἀντὶ τοῦ Ἀλέξι, διότι πρὸς ἐκείνην εἶναι φυσικὸν νὰ τρέπωνται γλῶσσαι γυναικεῖαι. Τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο εὐρίσκουσι προσκεκολλημένον καὶ οἱ ἀπουσιάζοντες ἄνδρες, καὶ καλοῦντες καὶ ἐκεῖνοι οὕτω καλοῦσι διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος».

Περὶ δὲ τῶν ἐν Ζαγορίῳ μητρόθεν ἢ ἐκ γυναικὸς ἐπωνυμιῶν ἐπεστάλησάν μοι τὰ ἐξῆς ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀλμυρῷ σχολάρχου κ. Ἀθ. Ι. Σπυριδάκι τῆ 10 Ἰουλίου 1905. «Ἐὰν ἐκ τῶν γονέων ἐπέζησεν ἡ μήτηρ, ἀπὸ ταύτης ἐπωνυμεῖτο ἐν Ζαγορίῳ τῆς Ἡπείρου οὐ μόνον ὁ υἱὸς ἢ ἡ θυγάτηρ, ἀλλὰ καὶ ἡ νύμφη, οὐ μόνον ἐφ' ὅσον ἔζη ἡ μήτηρ ἢ ἡ πενθερὰ, ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον αὐτῆς. Οὕτω ἐπὶ υιοῦ ἐν Μακρύνῳ μὲν ὁ Στάθις τῆς Πανάγιως, ὁ Στέργιος τῆς Μπέλλιως, ὁ Κώστας τῆς Στέρραινας, ἐν δὲ Ἰσερνεσίῳ ὁ Ἡλίας τῆς Ρήτως· ἡ δὲ νύμφη οὐ μόνον ἐν νεότητι, ἀλλὰ καὶ ἐν γήρᾳ ὠνομάζετο ἐκ τῆς ἐπιζήσασαυ πενθερᾶς, οἷον ἐν Μακρύνῳ μὲν ἡ νύμφη τῆς Γκίτσως, ἡ νύμφη τῆς Λούσαινας, ἡ νύμφη τῆς Ἀλέξαινας, ἐν Δραγαρίῳ δὲ ἡ νύμφη τῆς Γιάνκαινας.

«Ἡ δὲ θυγάτηρ μετὰ τὸν γάμον παραμένουσα ἐν τῇ πατρικῇ οἰκίᾳ ὠνομάζετο οὐχὶ ἐκ τοῦ ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς ἢ τῆς ἐπιζήσασαυ μητρὸς. Τοῦτο συνέβαινεν ὅταν ὁ ἀνὴρ ἦτο ἐσώ-

γαμβρός καὶ τὸ γένος τῆς γυναικὸς προεῖχε τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ πλούτῳ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐν τῇ ὀνομασίᾳ τῆς γυναικὸς, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τῶν τέκνων, ὑπερισχύει οὐχὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς, ἀλλὰ τὸ πατρωνυμικὸν ἢ μητρωνυμικὸν αὐτῆς. Οὕτως ἐν Μακρύνῳ μὲν ἡ Μαστορίκω, γυνὴ ἐκ τοῦ πατρὸς ὀνομαζομένη, ὁ Γιάννης τῆς Μαστορίκως υἱὸς, ἡ Νίτσα τῆς Στάθαινας, ἡ Εἰάνθω τῆς Κούκκως, ἡ Χρυσῆ τῆς Γκογκιρίτσως, ἡ Λένη τῆς Τούσιως, ἐν Δραγαρίῳ δὲ ἡ θυγατέρα τοῦ κῦρ Γιαννάκι, ἡ Φροσύνη τῆς Σπύραινας.

«Ἡ δὲ παραδοξοτάτη τῶν ὀνομασιῶν εἶνε ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἐκ τῆς γυναικὸς, καὶ δὴ α') ὅτε ὁ ἀνὴρ ἦτο ἐσώγαμβρός εἴτ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου εἴτ' ἐξ ἄλλου, οἷον ἐν Μακρύνῳ ὁ Νικόλας τῆς Χαρένιας σύζυγος, ὁ Ζῆσις τῆς Χαρβάλως γαμβρός, ἐξ ἄλλων χωρίων προερχόμενοι ἀγνώστων ἐπωνύμων· ὁ Γιάννης τῆς Μπίραινας γαμβρός, ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου, ἐλάσσων ὢν τοῦ γένους τῆς γυναικὸς· β') ὅτε ἡ γυνὴ ἔφερεν ἀσύνηθες ὄνομα, ἐκ ταύτης ὠνομάζετο ἅπασα ἡ οἰκογένεια· οἷον ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ ἡ Μόδω γυνὴ, ὁ Γεῶργις τῆς Μόδως ἀνὴρ, ἡ Πολυξένη τῆς Μόδως θυγάτηρ· καὶ γ') ὅτε ἡ γυνὴ ἐξ ἄλλου χωρίου οὔσα διεκρίνετο, οὐ μόνον αὐτὴ ὠνομάζετο ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος ἢ τοῦ πατρωνυμικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἅπασα ἡ οἰκογένεια· οἷον ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ ἡ Αὐγένω γυνὴ ἐκ Σκαμνελλίου, ὁ Νῆκος τῆς Αὐγένως ἀνὴρ, τὰ παιδιὰ τῆς Αὐγένως. — ἡ Νταλέσω γυνὴ ἐκ Δολιάνης, νύμφη Νίκου Νάτσιου Λογοθέτου, Θανάσις Νταλέσις ἀνὴρ, Χριστόδουλος Νταλέσις υἱός. Ἐπίσης ἢ ἐκ Ἰσερνεσίου σύζυγος τοῦ ἐν Μακρύνῳ Γεωργίου Σαοῦλλη ἐπεκαλεῖτο πατρόθεν Σαρράφω καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς ὁ Γεῶργις τῆς Σαρράφως. Ἐν δὲ Ἰωαννίνοις, ὅτ' ἐμαθήτευον ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ σχολῇ, ξένος ἀγνώστου ἐπωνύμου ὠνομάζετο ἐκ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὁ Θεοδωρῆς τῆς Δέσπως».

Ὁ δ' ἐμὸς μαθητὴς καὶ καθηγητὴς τοῦ ἐν Σέρραις γυμνασίου κ. Νικόλαος Βασικῦρος ἔγραφέ μοι τῆ 6 Αὐγούστου ε. ε.

τὰ ἐξῆς: «Σχετικὰ πρὸς τὰ ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Α' τεύχ. 5' σ. 162 κ. ἐ. γραφόμενα σημειῶ τὰ κάτωθι. Καὶ ἐν Σερραῖς ἀπαντῶσι τοιαῦτα σημεῖα ἐπικρατήσεως τῆς γυναικὸς ἐν τῷ οἰκογενειακῷ καὶ κοινωνικῷ βίῳ· συμβαίνει δ' ἕμως τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔταν γυναῖκες, χηρεύουσαι ἐν νεαρῇ ὅπως ὀήποτε ἡλικίᾳ καὶ κληρονομοῦσαι μικρὰν ἢ μεγάλην περιουσίαν, ἀνατρέφουσαι καὶ ἐκπαιδεύουσαι τὰ ἑαυτῶν τέκνα, ἅτινα ἐξεληθόντα εἰς τὴν κοινωνίαν εὐρίσκουσι διαδοδόμενον ἤδη τὸ τῆς μητρὸς ὄνομα καὶ δὲν δύνανται νὰ κατισχύσωσι καὶ διαδώσωσι τὸ ἑαυτῶν πατρωνυμικόν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ τοιοῦτοι γνωστοὶ μὲν εἶνε ἐν τῇ κοινωνίᾳ μὲ τὸ μητρικὸν ὄνομα πάντοτε, ὑπογράφονται δ' ἕμως ἐν ταῖς ἐμπορικαῖς συναλλαγαῖς μὲ τὸ πατρωνυμικόν. Συμβαίνει λοιπὸν πολλάκις αἱ τοιαῦται ὑπογραφαὶ νὰ εἶνε ἐντελῶς ἄγνωστοι, μόνον δ' ἔταν προστεθῆ καὶ προφορικῇ ἐπεξήγησις καὶ διασάφησις καὶ λεχθῆ καὶ τὸ τῆς μητρὸς ὄνομα, τότε νὰ γίνωνται γνωσταί.

Παραδείγματα ἐκ Σερρῶν

Γιάνκος τῆς Φανῆς.

Κώτσιος τῆς Ἀγάτσιους (ἑλληνοβλαχικὸν ὄνομα).

Κώτσιος τῆς μαίμης.

Βασιλάκις τῆς Ἀναστασάκινας.

Κώτσιος τῆς Μανιάς.

Γιάνκος τῆς Ῥινέσιους (ὄνομα τῆς συζύγου).

«Τοιαῦτα σημεῖα γυναικοκρατίας παρατηροῦνται καὶ ἐν τοῖς πέριξ τῶν Σερρῶν Δαρνακοχωρίοις (ἐκ τοῦ πολὺ συνηθιζομένου ἐν τοῖς χωρίοις ἐκείνοις δᾶρε καὶ σημαίνοντος ἢ τῶρα λ. χ. δᾶρε ἔρχομαι = τῶρα ἔρχομαι ἢ καλὲ, ἢ φίλε· λ. χ. ποῦ ῤε δᾶρε; = ποῦ καλέ;).

Παραδείγματα ἐκ τοῦ χωρίου Βεζνίκου, ἐνδὲς τῶν Δαρνακοχωρίων

Γιάννης τῆς Βουλγάρας.

Κωνσταντῆς τῆς Γιάνκαινας.

Κωνσταντῆς τῆς Σπάνταινας.

Τάκος τῆς Σταύρινας.

Δημήτρις τῆς Ζιάζινας.

Γεώργις τῆς Τασιόκινας».

Ὁ δὲ διδάκτωρ τῆς φιλολογίας κ. Ν. Κ. Κωστῆς ἀνεκοίνωσέ μοι τὰδε: «Εἰς τοὺς ἐν σ. 169 τοῦ Α' Τόμου τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμονος ἀναφερομένους ὡς ἔχοντας μητρικὰ ἐπωνυμια προσθετέον καὶ τὸν Σμυρναῖον λόγιον Κωνσταντῖνον Σοφίας ζῶντα ἐν Πορτογαλίᾳ μέχρι τοῦ 1613-1620 (Ἴδε *Le-grand Bibliographie Hellénique du XVII^{ème} siècle* Τόμ. Ε' 1903 σ. 187). Τοῦτον ἀνακριβῶς ὁ μακαρίτης Σοφοκλῆς Οἰκονόμος ὀνομάζει Κωνσταντῖνον ἱεράρχην Σοφίας ἐν Σωζομένοις Φιλολογικοῖς Κ. Οἰκονόμου σ. 432».

Τέλος δ' ἐν ἡμολόγῳ τοῦ ἔτους 1765 ἐκ Σάμου, δωρηθέντι κατ' αὐτὰς εἰς τὴν ἐνταῦθα Ἱστορικὴν καὶ ἔθνολογικὴν εταιρείαν ὑπὸ τοῦ Σαμίου φοιτητοῦ τῆς φιλολογίας κ. Νικολάου Ζαφειρίου, μνημονεύεται ὁ γιόργις τις δέσποινας. Ὁ αὐτὸς δὲ μαθητῆς μου ἐπέδωκέ μοι καὶ τὸν ἀκόλουθον πίνακα μητρωνυμικῶν ὀνομάτων ἐκ Σάμου

Ἐν δῆμῳ Μαραθοκάμπου.

1. Μανουὴλ Ἑλένης
2. Κωνσταντῖνος Σεβαστῆς
3. Μανουὴλ Γεωργούλας (Γιουργούλας)
4. Ἰωάννης Κόμνους (ἐξ ὀνόματος Ἡ Κόμνου)
5. Γεώργιος Χήρας
6. Παρασκευᾶς Κουσαντούλας
7. Μανουὴλ Καλουγρηᾶς
8. Ἀλέξιος Βουτανιοῦ (ἐξ ὀνόματος Τὸ Βοτανιὸ ἀναλόγου πρὸς τὸ Ἄσνιὸ)
9. Νικόλαος Μπαμπάλας
10. Διαμαντῆς Ἀρχοντούλας

11. Ἀντώνιος Μαργιτούλας
12. Μανουήλ Πίττας
13. Ἰωάννης Ἀγκυροῦς (ἐξ ὀνόματος Ἡ Ἀγκυροῦ)
14. Κωνσταντῖνος Μακρυγιᾶς
15. Τίτος Δουκινιάς
16. Κωνσταντῖνος Λουλούδης

Ἐν δήμῳ Πλατάνου.

17. Ἐλένη Γαρουφαλιᾶς (Γαρφαλιᾶς)
18. Δημήτριος Πεπεργιάς
19. Ἰωάννης Ἀνεζίνης
20. Ἰωάννης Εἰρήνης
21. Μαρουῖδα Σμυρνιαῶς
22. Ἀναγνώστης Δεσποίνης (Δέσποινας)
23. Νικόλαος Μαργιώλης
24. Σταῦρος Πλατάνης
25. Ἐλένη Μακαρουνοῦς

Ἐν δήμῳ Κονταϊκῶν.

26. Σταμάτιος Κατοίκας
27. Ἰωάννης Σοφιᾶς
28. Ἠλίας Ἀγαθῆς
29. Ἰωάννης Καπενεκοῦς

Ἐν δήμῳ Καρλοβασίων.

30. Δημήτριος Δροσίνης
31. Γεώργιος Καραμαρουῆς

Ἐν δήμῳ Πύργου.

32. Ἰωάννης Πλασταργιάς.

Ἡ ΠΑΝΑΓΙΑ ΒΕΛΛΑ

ΠΑΗΣΙΟΝ ΤΟΥ ΒΟΥΓΙΑΡΕΛΙΟΥ ἘΝ ΤΖΟΥΜΕΡΚΟΙΣ

Εἰς ἡμισείας ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ χωρίου τῶν Τζουμέρκων Βουργαρελίου ἐν μέσῳ τῆς θέσεως Παλαιοχωρί, οἰκουμένης ὑπὸ δεκαπέντε περίπου οἰκογενειῶν, εἶδον τῷ 1886 μόλις περὶ τὰ πέντε λεπτὰ ἀπέχουσαν πρὸς τὰ δεξιὰ κάτωθεν τῆς δημοσίας ἡμιονικῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ Ἄρτης εἰς Βουλγαρέλιον ἀξίαν λόγου βυζαντιακὴν ἐκκλησίαν, περὶ ἧς οὐδὲν ἄξιον λόγου ὅσον γινώσκω ἔχει γραφῆ μέχρι τοῦδε ¹.

Ἡ ἐκκλησία αὕτη ὀνομάζεται κοινῶς Παναγία Βελλᾶ ἢ καὶ Κόκκινη ἐκκλησιά. Τὸ διάγραμμα δ' αὐτῆς εἶνε ὅμοιον πρὸς τὸ σύνθηδες τῶν βυζαντιακῶν ἐκκλησιῶν τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος. Ἄλλοτε δ' ἐστεγάζετο διὰ μολυβδίνων ἐλασμάτων, ἀτινα βραδύτερον εἶτε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως, εἶτε καὶ πρότερον ἀντικατεστάθησαν διὰ κεράμων ἢ πλακῶν σχιστολίθου, οἷαι εἶνε αἱ πλείσται ἀποτελοῦσαι νῦν τὴν στέγην. Ἰχνη δὲ τῆς μολυβδίνης στέγης διατηροῦνται ἐπὶ τοῦ ἡμιβολίου, εἰς ὃ ἀποκορυφοῦται τὸ ἅγιον βῆμα. Μολύβδιναι δὲ σκέπαι δὲν ἦσαν,

¹ Μόνον παρὰ *Σεραφεῖμ τῷ Βυζαντίῳ* (Δοκίμιον ἱστορικῆς τινος περιλήψεως... Ἄρτης καὶ... Πρεβέζης. Ἐν Ἀθήναις. 1884 σ. 21) εἶδον γινομένην μνημεῖον τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἣτις λέγεται ἀνεπιστάτως καὶ ἀνοήτως ἐκτισμένη ὑπὸ ῥυθμῶν γοτθικῶν, ἀλλ' ἐν Βυζαντινῇ ἐποχῇ· διότι τίς ἀμφιδόλλει ὅτι ἡ τέχνη τῶν Γότθων ἐγένετο κτήμα τῶν Βυζαντινῶν; Εἶδε δὲ ὁ *Σεραφεῖμ* καὶ τὴν ἐπιγραφὴν περὶ ἧς γίνεται ἑνταῦθα λόγος κατωτέρω, ἀλλ' ἀνέγνω μόνον τὴν λέξιν Νικηφόρου, ἐξ ἧς ἀποδέχεται ἀκρίτως τὴν ἐκκλησίαν κτισθεῖσαν τῷ 804 - 813 ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Νικηφόρου Α', ὅστις ἄλλως δὲν ἐβασίλευσε τὰ ἔτη ἐκεῖνα, ἀλλὰ τῷ 802 - 811.

ὡς γνωστὸν, σπάνιον τι ἐν τοῖς βυζαντιακοῖς χρόνοις. Ἄρχει νάναφερω τὸ ἀναγραφόμενον πρὸς ἔνδειξιν τῆς πτωχείας, εἰς ἣν εἶχε περιέλθει τὸ Βυζάντιον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς λατινοκρατίας, ὅτι σὺν τοῖς ἄλλοις Βαλδουῖνος Β' ὁ τελευταῖος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατίνων αὐτοκρατόρων ἠναγκάσθη τὰς παραμονὰς τῆς ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἀνακτήσεως τῆς βασιλευσύσης νάφαιρέσῃ τὴν μόλυβδον τῶν στεγῶν τῶν ἐκκλησιῶν ὅπως κόψη νόμισμα.

Γνωστὰ δὲ εἶνε καὶ τὰ δημῶδη·

Μιά κλησιὰ βολιμοκουτρολλοπελεκημένη.

Ποιός τινε βολιμοκουτρολλοπελέκησε ;

Τοῦ βολιμοκουτρολλοπελεκητῆ ὁ γυιός.

Νά εἶχα κ' ἐγὼ τὰ σύνεργα τοῦ βολιμοκουτρολλοπελεκητῆ, τὴν βολιμοκουτρολλοπέλαγα.

Τοῦτό τε τὸ παίγιον καὶ αἱ ἄλλαι αὐτοῦ παραλλαγῆ ἀναφέρονται εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους καθ' οὓς πάντως μόλυβδίνας στέγας καὶ κοῦτρούλλα, ἦτοι τρούλλους, εἶχον αἱ βυζαντιακαὶ ἐκκλησίαι.

Ἡ Παναγία Βελλᾶ ἔχει ἐν μόνον κῦτος, περιλαμβάνον τὸν ἀνδρωνίτην, οὗ ἀποχωρίζεται τὸ ἱερόν διὰ πενιχροῦ νῦν ξυλίνου εἰκονοστασίου μεταγενεστέρων χρόνων. Ὁ δὲ νάρθηξ, ὅστις χρησιμεύει νῦν ὡς γυναικωνίτης, ἦτο ἄλλοτε πλουσίως ἐζωγραφημένος ἔσωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ πλουσίου τούτου κόσμου ὀλίγα εἶχον ἐναπομείνει ἴχνη κατὰ τὴν ἐμὴν ἐπίσκεψιν, ἔτι μᾶλλον ἐλαττωθέντα μετὰ τὴν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν δυστυχῶς γενομένην δι' ἀσβεστοκονιάματος ἐπισκευήν. Εἶχε δὲ ὁ νάρθηξ ἄλλοτε, καθ' ὃ φαίνεται, τρεῖς θύρας, ἀνά μίαν ἐφ' ἐκάστης τῶν τριῶν πλευρῶν, ὧν αἱ δύο πλάγαι ἀπετειχίσθησαν ἀπὸ παλαιοῦ, ἡ δ' ἐπὶ τοῦ δυσμικοῦ τοίχου ἐσμικρύνθη, ἐν ᾧ πρότερον ἀπετέλει πιθανῶς συνεχές ὄλον μετὰ τοῦ ὑπερκειμένου αὐτῆς παραθύρου.

Τὰ δὲ κατὰ τὴν ναοδομίαν καὶ τὸν χρόνον αὐτῆς διδάσκει ἡμᾶς ἐπιγραφὴ σωζομένη ὀλίγον ἄνωθεν τοῦ ὑπερθύρου τῆς θύρας τῆς ἔσωθεν ἀγούσης πρὸς τὸν νάρθηκα καὶ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ὄψιν τοῦ μεσοτοίχου. Εἶνε δὲ αὕτη γεγραμμένη διὰ μέλανος χρώματος ἐπὶ τῆς λευκῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀσβεστοκονιάματος καὶ πλαισιοῦται ὑπὸ ταινίας ἐρυθρᾶς περιοριζούσης οὕτω τὴν ἐπιγραφὴν ἐντὸς σχηματιζομένου ὀρθογωνίου τετραγώνου. Τὸ πλεῖστον δ' αὐτῆς ἔχει φθορῆ τοῦτο μὲν ἐκ τῆς ὑγρασίας, τοῦτο δὲ καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ καπνοῦ τῶν κηρίων καὶ τῆς οὐ σπανίως ἐν προγενεστέροις χρόνοις ὑπὸ ἐναυλιζομένων ποιμένων ἀναπτομένης ἐν αὐτῇ πυρᾶς, ἐξ ἧς ἀπετεφρώθη ποτὲ μέρος τῆς ξυλοδεσιᾶς τοῦ μεσοτοίχου τοῦ νάρθηκος καὶ ἐπῆλθε καθίζησις τοῦ ὑπερκειμένου λίθου, ἧς ἐνεκεν ἀπετεφρώθη ἡ ἐπιφάνεια ἐφ' ἧς ἡ ἐπιγραφὴ, ἐκλιποῦσα ἐν πολλοῖς. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων ἐκ τῶν ἄλλοτέ ποτε ἔνδεκα στίχων τῆς ἐπιγραφῆς περισώθησαν οἱ κάτω ἕξ, καὶ οὗτοι ἐξίτηλοι κατὰ τὰ ἄκρα, τῶν δὲ λοιπῶν ὄρῶνται μόνον ἐλάχιστ' ἄμαυρά καὶ δυσδιάγνωστ' ἀποτρίμματα λέξεων. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, διὰ γραμμάτων τοῦ μεγαλογραμμαίου ρυθμοῦ γεγραμμένη, ἔχει τὸν τύπον καὶ τὰς συμπτώξεις τῶν βυζαντιακῶν χρόνων. Ἀλλ' ὁμοίως δὲν φαίνεται οὔσα αὕτη ἡ πρώτη γραφεῖσα κατὰ τὸν χρόνον τῆς κτίσεως τῆς ἐκκλησίας, ἧτις δὲν γινώσκομεν ἂν ἦτο ἐντοίχιος γραφὴ, ὡς ἡ νῦν σωζομένη, ἢ ἐπὶ λίθου, ἀλλ' εἶνε πιστὸν ἀντίγραφον ἐκείνης γενόμενον κατὰ τινα τῶν παλαιῶν ἐπισκευῶν τῆς ἐκκλησίας.

Ἔχουσι δὲ τὰ σωζόμενα λείψανα τῆς ἐπιγραφῆς ὡδε, μεταγραφόμενα διὰ μικρῶν γραμμάτων·

.....
 Τὸ σμῆνος ἄπαν, τῶν δικαίων αξίων ἀλλ' ὦ θρόνε προκ.....
 οντε τοῦ μόνου βασιλέως παράσχε τις τλήμοσιν ἀμφο.....
 καὶ πάσης βλάβης ἀντί δὲ τοῦτου τοῦ τρισολβίου δόμου.....
 αἰωνίους μονὰς δικαίων εἰς Ἐδὲμ τὸ χω.....

..... των τε δυτικῶν φρουρίων. Νικηφόρου. Ἄννης....
 κομνηνοφῶν δεσποτῶν αἰδοιμῶν.

S' Θ

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη εἶνε μὲν γεγραμμένη καταλογάδην, ἀλλ' εὐδιάγνωστοι εἶνε, ὡς τὸ πλεῖστον, ἐν τῷ σωζομένῳ μέρει οἱ χωλίσταμοι ἐξ ὧν συνέκειτο. Χωριζομένη δ' εἰς στίχους καὶ ἐπανορθουμένη περὶ τε τὴν στίξιν καὶ τὴν ὀρθογραφίαν πρέπει νάναγνωσθῆ ὡς ἐξῆς:

.....
 τὸ σμῆνος ἅπαν τῶν δικαίων ἀξίων.
 Ἄλλ' ὦ θρόνε προκ.....
 ὄν τε τοῦ μόνου βασιλέως,
 πάρασχε τοῖς τλήμοσιν ἀμφο.....
 καὶ πάσης βλάβης,
 ἀντί δὲ τούτου τοῦ τρισολβίου δόμου
 αἰωνίους
 μονὰς δικαίων εἰς Ἐδὲμ τὸ χω[ρίον]

 των τε δυτικῶν φρουρίων Νικηφόρου
 Ἄννης.....
 Κομνηνοφῶν δεσποτῶν αἰοιδίμων.
 Ἰνδικτιῶνος θ'.

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης μανθάνομεν ἀκριβῶς τὸν τε χτίσαντα τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔτος τῆς χτίσεως. Αἱ λέξεις *Νικηφόρου Ἄννης* ἀρκοῦσιν ὅπως ἐν αὐταῖς ἀναγνωρίσωμεν τὸν δεσπότην τῆς Ἠπειροῦ Νικηφόρον Α' τὸν υἱὸν τοῦ Μιχαήλ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀγγέλων, οἵτινες ἐπιδεικτικῶς ἀνῆγον τὸ γένος εἰς τοὺς Κομνηνοὺς καὶ ἐντεῦθεν ἠδύναντο νά λεχθῶσι *Κομνηνοφῶν*, καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ Ἄνναν τὴν Παλαιολογίναν.

Παράδοξοι δὲ φαίνονται τὸ κατ' ἀρχὰς αἱ λέξεις *των τε δυτικῶν φρουρίων*, ὧν δυστυχῶς δὲν περιεσώθησαν τὰ συμφρα-

ζόμενα. Ἀλλὰ πάντως αἱ λέξεις αὗται ἐρμηνεύονται ἐκ τῆς διαιρέσεως τοῦ δεσποτάτου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δεσπότη Μιχαήλ. Παρὰ Νικηφόρῳ τῷ Γρηγορᾷ ἀναγινώσκομεν τὰ ἐξῆς περὶ τῆς διαιρέσεως ταύτης: *Σχίζει μέντοι καὶ τὴν δὴν αὐτοῦ ἐπικράτειαν εἰς δύο μερίδας, ὧν τὴν μὲν μίαν, ἣ δὴ καὶ Παλαιὰ ὀνομάζεται Ἠπειρος, ἀφίησι Νικηφόρῳ τῷ δεσπότη. Περιέχει δὲ αὕτη Θεσπρωτοὺς καὶ Ἀκαρνανὰς καὶ Δόλοπας, καὶ πρὸς τούτοις Κερκυραίους καὶ Κεφαλλήνας καὶ Ἰθακησίους. ὀρίζεται δὲ πρὸς μὲν δύσεως Ἀδριατικῶν τε καὶ Ἰονίῳ πελάγει, πρὸς δ' ἄρκτον ὄρεσιν ὑψηλοῖς, τῷ τε Πύδῳ (γρ. Πινδῳ) καὶ τοῖς Ἀκροκεραυνίοις ὀνομαζομένοις, ἐκ δὲ ἀνατολῶν Ἀχελῷῳ τῷ ποταμῷ, ἐκ δὲ μεσημβρίας τῇ Κερκυραίων νήσῳ καὶ τῇ Κεφαλληνίᾳ. Τὴν δὲ ἑτέραν μερίδα ἀφίησιν ὁ πατήρ Ἰωάννη τῷ νόθῳ παιδί. ἣ καὶ αὕτη περιέχει Πελαγοὺς καὶ Φθιώτας, ἔτι δὲ Θεσσαλοὺς καὶ Λοκροὺς τοὺς Ὀζόλας καὶ πρὸς μὲν ἄρκτους Ὀλυμπον ἔχει τὸ ὄρος, πρὸς δὲ μεσημβρίαν τὸν Παρνασσόν, ἀμφοτέρω ὑψηλὰ καὶ ἐς βαθύν τὸν ἀέρα τὰς κορυφὰς ἀνατείνοντα¹.*

Διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῶν τελευταίων θελήσεων τοῦ Μιχαήλ Β' τὸ δεσποτάτον διηρέθη προφανῶς εἰς δύο μέρη, τὸ δυτικὸν καὶ τὸ ἀνατολικόν. Ἄλλ' οὐδαμῶς ἀπίθανον, ὅτι ἡ ὀνομασία αὕτη δυτικοῦ καὶ ἀνατολικοῦ παρέμεινε καὶ ἐπισήμως. Εἰς ταύτην δ' ἀναφέρονται πάντως καὶ αἱ λέξεις *δυτικῶν φρουρίων*. Οὐδ' εἶνε τοῦτο τὸ μόνον μαρτύριον τῆς τοιαύτης ὀνομασίας. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐπὶ τινος ὑπὸ τοῦ κ. Σωτηριάδου εὑρεθείσης ἐν Μοκίστῃ τῆς Αἰτωλίας ἐπιγραφῆς ὁ ἐπὶ τοῦ δεσπότη Θωμᾶ (1296-1318), τοῦ υἱοῦ τοῦ Νικηφόρου, ἀκμάσας Μιχαήλ ὁ Ζωριανός, ὃν ἄλλοθεν μανθάνομεν καὶ ἐπὶ τραπέζης γεγνημένον τοῦ Θωμᾶ, ἐπονομάζεται

Νικηφόρου Γρηγορᾶ ἐκδ. Βόννης Τόμ. Α' σ. 110,7 κ. ἑ. Ἴδε καὶ τὰς ἐμὰς παρατηρήσεις περὶ τοῦ κειμένου τούτου ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος Τόμ. Γ' σ. 358.

ὁ ταξίαρχος τοῦ μεγάλου δεσπότη
καὶ δυσμικῆς φάλαγγος ὁ πρωτοστράτωρ¹.

Ἡ διαθήκη δὲ αὕτη καὶ τὸ γεγονός τῆς διαιρέσεως τοῦ δεσποτάτου εἰς δύο μέρη, τὸ ἐν Ἡπείρῳ δυτικὸν καὶ τὸ ἐν Θεσσαλίᾳ ἀνατολικόν, ἐξηγεῖ καὶ τὰς λέξεις τῶν τε δυτικῶν φρουρίων, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐν τοῖς δυσμικοῖς τοῦ πρώην ἠνωμένου δεσποτάτου ἀρχὴν τοῦ Νικηφόρου.

Τὸ δ' ἔτος τῆς κτίσεως τῆς Παναγίας ἀσφαλῶς εὐρίσκεται ἐκ τοῦ ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπιγραφῆς περιωθέντος ἀριθμοῦ τῆς ἰνδικτιῶνος. Καὶ δὴ ἐν τῇ ἰκανῶς μακρᾷ ἀρχῇ τοῦ Νικηφόρου μεταξὺ τοῦ 1266 καὶ 1296 ἔχομεν τρεῖς συμπίπτουσιν ἐνάτην ἰνδικτιῶνα, πρῶτον μὲν τῷ 1266, δεύτερον δὲ τῷ 1281 καὶ τρίτον τῷ 1296. Ἄλλ' εἶνε ὅλως ἀδύνατον νὰ αποδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Νικηφόρος ἔκτισε τὴν ἐκκλησίαν εὐθὺς ἀμέσως τοὺς πρῶτας μῆνας τῆς ἰδίας ἀρχῆς ἢ ὅτι ἀπετόλμησε νὰ ἐπιγράψῃ τὸ ὄνομα ἑαυτοῦ καὶ τῆς συζύγου ἐπὶ τοῦ κτιρίου, οἰκοδομηθέντος τυχὸν τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἀρχῆς τοῦ πατρὸς καὶ μόνον ἀποπερατωθέντος βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἰδίαν ἀνάρρησιν. Ἄλλ' οὐχ ἦττον τοῦ 1266 ἀποκλείεται, νομίζω, καὶ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς ἀρχῆς, τὸ 1296, ἐπειδὴ ὁ Νικηφόρος, τὰ τελευταῖα τῆς δεσποτείας ἔτη διεξαγαγὼν ἐν πολέμῳ πρὸς τοὺς ἀνεψιοὺς Κωνσταντῖνον καὶ Ἀγγελον, τοὺς υἱοὺς τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ ἀρχόντος ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ Ἰωάννου, ἠκιστα πιθανὸν εἶνε, ὅτι εἶχε καιρὸν καὶ χρῆμα, ὅπως μεριμνήσῃ περὶ νέων κτιρίων ἐν τῷ ἰδίῳ δεσποτάτῳ. Ἄλλως δὲ δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι δὲν εἶνε καὶ βέβαιον, ἂν τελευταῖον ἔτος τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ εἶνε τὸ

1296, καθ' ἃ ἀποδέχονται ὁ Πορφ¹ καὶ ὁ Ῥωμανός², ἢ τὸ 1293 (ἰνδ. ς'), ὡς ἀπεδέχετο πρότερον ὁ Ripley³. Κατὰ ταῦτα ὡς ἀσφαλές ἔτος τῆς κτίσεως τοῦ ναοῦ ὑπολείπεται μόνον τὸ 1281.

Καὶ ἡ μὲν ὀνομασία τῆς ἐκκλησίας Κόκκινη ἐκκλησιὰ προῆλθεν ἐκ τοῦ κεραμίνου ὑλικοῦ, ἐξ οὗ τὸ πλεῖστον σύγκειται. Παναγία Βελλᾶ δὲ ὀνομάζεται κατὰ πιθανὸν λόγον ὄχι ὅλως ἀσχέτως πρὸς τὴν κώμην καὶ ἐπισκοπὴν Βελλᾶς τὴν ἐπέχουσαν τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας ἠπειρωτικῆς πόλεως Φωτίκης. Διευτηρεῖτο δὲ ἡ κώμη αὕτη μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος⁴, εἶτα δὲ κατεστράφη ἐν χρόνῳ ἀγνώστῳ ἀκριβῶς, καὶ ἡ ἔδρα τοῦ ἐν αὐτῇ ἐπισκόπου μετετέθη εἰς τὴν Κόνιτζαν. Ἐκεῖτο δὲ ἡ Βελλᾶ ἐξ ὥρας πρὸς δυσμὰς τῶν Ἰωαννίνων ἐπὶ λοφίσκου, οὗ πρὸς δυσμὰς ῥέει ὁ Θύαμις⁵.

Τέλος δ' εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην ἀναφέρονται δύο ἀξιοὶ λόγου παραδόσεις τοῦ περιοῖκου ἠπειρωτικοῦ λαοῦ. Καὶ ἡ μὲν πρώτη αὐτῶν εἶνε αἰτιολογικὴ τῆς σμικρύνσεως τῆς ἐν τῷ δυσμικῷ τοίχῳ θύρας τοῦ νάρθηκος, περὶ ἧς ἔγεινε λόγος ἀνωτέρω. Ἐχει δ' ὧδε

Τὸν παλιὸν καιρὸ ἦτον βασιλεῖο 'ς τ'ν Ἰσιούκα⁶. Ἐκεῖ βασιλεῦσε ἕνας βασιλεῖας πολὺ περήφανος. Ξεκίναε ἀπ' τὸ παλάτι του καθάλλα 'ς τάλουγὸ του κ' ἔρχονταν νὰ προσκυνήσῃ 'ς τὴν Κόκκινη Ἐκκλη-

¹ Geschichte Griechenlands ἐν Ἐγκυκλοπαίδειᾳ *Erst* καὶ *Zweiter* Τόμ. 85 σ. 356.

² Περὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου. Ἐν Κερκύρᾳ. 1895 σ. 97.

³ History of Greece ἐκδ. *Togher* Τόμ. Δ' σ. 127.

⁴ Μελετίου Γεωγραφία παλαιὰ καὶ νέα. Ἐκδ. 6'. Ἐν Βενετίᾳ. 1807. Τόμ. Β' σ. 283.

⁵ Κατὰ τὸν *Στραφίμ Βυζάντιον* (ἐνθ' ἂν. σ. 22) οἱ περιοῖκοι τοῦ Βουλγαρελίου χωρικοὶ λέγουσιν, ὅτι πόλις Βελλᾶ ἔκειτο ἐπὶ τῆς Τσιούκας ἐνθα τὰ σωζόμενα ἀρχαῖα εἶρηπια.

⁶ Ἡ Τσιούκα τῆς παραδόσεως ταύτης εἶνε λόφος ἀπέχων περίπου ὥραν τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς κορυφῆς δ' αὐτοῦ σώζονται εἶρηπια ἀρχαίων κτιρίων, πρὸς ἃ συνδέονται ἴδιαι παραδόσεις, περὶ ἧν ἄλλοτε.

¹ Ἴδε τὴν ἐκ Μοκίστης ἐπιγραφὴν ἐν Ἐπετηρίδι Παρνασσοῦ Ἔτ. Ζ' (1903) σ. 241. Πρὸς. *Σπυρ. II. Δάμπρον* Πρόχειρον σημεῖωμα περὶ Μιχαὴλ Ζωριανοῦ αὐτόθι σ. 246 καὶ Μιχαὴλ Ζωριανὸς καὶ ὁ ὑπ' ἀρ. 29 βαροκκικός κώδιξ αὐτόθι Ἔτ. Η' (1904) σ. 63 κ. ε.

σιὰ ἔς τὸ Παλιοχώρι. Ἄμα ἔφτανε ἔς τὴν πόρτα τ' ἐκκλησίας δὲν ξεπέζεψε ἀπ' τ' ἀλουγὸ τοῦ γιὰ νὰ ἔμπῃ μέσα ἔς τὴν λειτουργία, ἀλλὰ ἔμπαινε καβαλλάρις ἀπ' τὴν πόρτα τῶν γυναικῶν, γιατί ἡ πόρτ' αὐτὴν ἦταν πολὺ μεγαλύτερη τότες. Ὑστερα π' τὸν ἔδιωξαν αὐτὸν τὸν βασιλεῖα κι' ἤρθαν οἱ Τούρκοι, τότες οἱ Χριστιανοὶ γιὰ νὰ μὴ ἔμπαινουν μέσα ἔς τὴν ἐκκλησιὰ οἱ Τούρκοι καβάλλα καὶ τ' μολαίνου, ἔκαμαν τὴν πόρτα μικρούτσικη καθὼς εἶνε καὶ σήμερα καὶ γιὰ νὰ ἔμπῃ καένας μέσα θέλει νὰ σκύψη. Ἀστόησα νὰ σ' ποῦ πῶς γι' αὐτὸν τὸν βασιλεῖα λέν, ὅτι δὲν ἦταν Χριστιανὸς καθ' ἑαυτοῦ.

Ἰπὸκειται ἄρα εἰς τὴν κατάκλειδα ταύτην τῆς ἠπειρωτικῆς παραδόσεως, καθ' ἣν ὁ βασιλεῖας, ἡγουν ὁ δεσπότης, περὶ οὗ ὁ λόγος ἐν αὐτῇ, δὲν ἦταν Χριστιανὸς καθ' ἑαυτοῦ, ἦτοι δὲν ἦτο γνήσιος καὶ ἀνέκαθεν ὀρθόδοξος, ἀμυδρά τις ἀνάμνησις τῶν εἰς τὴν δεσποτεῖαν τῆς Ἡπείρου ἀρχομένου τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος ἀναρριχηθέντων κομίτων Κεφαλληνίας ἐκ τοῦ οἴκου Οὐρσίνη Νικολάου καὶ Ἰωάννου, τῶν υἱῶν Μαρίας τῆς ἀδελφῆς τοῦ Θωμᾶ Ἀγγέλου, υἱοῦ τοῦ Νικηφόρου καὶ τῆς Ἄννης, τῶν κτισάντων τὴν Παναγίαν Βελλᾶ. Περὶ τούτων ῥητῶς γινώσκουμεν, ὅτι μετέστησαν μὲν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, ὅπως ἐλκύσωσι τὴν συμπάθειαν καὶ εὖνοιαν τοῦ ἀνόμως εἰς αὐτοὺς περιελθόντος δεσποτάτου, εἰς μὲν τὸν Νικόλαον διὰ τοῦ φόνου τοῦ θείου Θωμᾶ, εἰς δὲ τὸν Ἰωάννην διὰ τοῦ φόνου τοῦ ἀδελφοῦ Νικολάου, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀλλαξοπιστίας ἦσαν καθολικοὶ, ὡς καὶ ὁ πατὴρ Ριχάρδος ὁ κόμισ Κεφαλληνίας. Ἄλλως δὲ, ἀν μὴ εἰς τοῦτον, καὶ εἰς τινὰ τῶν μετὰ τὴν ἐν τῷ δεσποτάτῳ ἀρχὴν τῶν Σέρβων καὶ Ἀλβανῶν τελευταίων δεσποτῶν, τῶν καθολικῶν Τόκκων, δυνατὸν νὰ αναφέρηται ἡ παράδοσις αὕτη.

Δευτέρα δὲ παράδοσις ἀναφερομένη εἰς τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν εἶνε ἡ ἑξῆς:

Ὁ πρωτομαστούρας πῶφκιανε τ' ἐκκλησιὰ τ' ἐς Παναγίας ἔς τὸ Παλιοχώρι εἶχε κτίσει μπροστῆτερα τ' Βλαχιόρινα ποῦνι ἀντίκρυα

π' τ' Ἄρτα ἔς τοῦ Τούρκικου, κι' ἦταν πολὺ καλὴ ἐκκλησιὰ. Ἀλλὰ ὁ κάλφας τοῦ καταπιάστηκε κι' ἔφκιασι τὴν Παρηγορίτσα ἔς τ' Ἄρτα, ποῦταν πολὺ καλλίτερη ἀπ' τ' Βλαχιόρινα, καὶ τῶβγαλαν καὶ τραγοῦδι πῶλεγι

νὰ ἔβγῃ ἡ κυρὰ Βλαχιόρινα νὰ ἰδῇ τὴν Παρηγορίτσα

ποῦταν πολὺ ὠμορφότερη καὶ καλλίτερη. Ὁ πρωτομαστούρας τότες ἔχιζε ἔς τὴν Παναγία ἔς τὸ Παλιοχώρι, καὶ ἔὰν ἄκουσι τὸ τραγοῦδι τοῦρθι μεγάλο χάλι, γιατί νὰ τον περάση ἔς τὴν τέχνη ὁ κάλφας τοῦ, κι' ἀπ' τὴν μεγάλη του λύπη ἐκεῖ ποῦ δούλευε τοῦρθι σκουτοῦρα κι' ἔπισι κάτου ἀπ' τ' σκεπὴ τ' ἐκκλησίας καὶ σκουτώθηκε. Οἱ συντρόφοι τοῦ τὸν ἔθαψαν μέσα ἔς τὴν ἐκκλησιὰ. Ἀλλὰ τὸ αἷμά του, ἔὰ σκωτουμένος ποῦταν, βόγγαι κάθι βράδυ καὶ τᾶκουγι ὅποιος πέρναϊ ἀπ' ἐκεῖ ὡς τὰ τώρα - τώρα ποῦ ἔζγαν οἱ πατεράδες μας. Ὑστερ' ἀπὸ πούλιν καιρὸ ξέχωσαν τὰ κόκκαλά του κι' ἔκαμαν κι' ἁγιασμούς, καὶ ἀπὸ τότες ἔπαψι καὶ οὐ βόγγος καὶ τώρα δὲν ἀκούγι τιποτι.

Ἡ παράδοσις αὕτη συνάγει ἐπὶ τὸ αὐτὸ τρεῖς τῶν κυριωτάτων ναῶν τῶν κτισθέντων ἐν Ἡπείρῳ ἐπὶ τοῦ δεσποτάτου, καθ' ἃ ἄλλη παράδοσις τζουμερκιωτικὴ, ἦν θάναγράφω ἄλλοτε, συνδυάζει τὸ κάστρον τῶν Σχωρετσαίνων μετὰ τοῦ τῆς Κουκουλίστης¹. Ἀλλὰ τὰ καθ' ἕκαστα δὲν εἶνε ἀξιόπιστα. Ἡ μὲν Βλαχιόρινα ἦτο ἤδη ἐκτισμένη ἐπὶ τοῦ πατρὸς τοῦ Νικηφόρου, τοῦ δεσπότη Μιχαήλ Β' (1230 - 1266) καὶ πιθανῶς ἰκανὰ ἔτη πρὸ τῆς ἐν αὐτῇ ταφῆς τῶν ἀδελφῶν τοῦ Νικηφόρου, Ἰωάννου καὶ Μιχαήλ². Ἄν δὲ ὑποθέσωμεν αὐτὴν κτισθεῖσαν περὶ τὰ μέσα τῆς δεσποτείας τοῦ Μιχαήλ Β', ἦτοι περὶ τὸ 1248 - 1250, ἔχομεν ἀπόστασιν τριάκοντα περίπου ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 1281, τοῦ κατὰ τὰνῶτέρῳ μεμαρτυρημένου ἔτους τῆς κτίσεως τῆς Παν-

¹ Ἴδε καὶ τὴν παράδοσιν περὶ τῆς Παρηγορίτσας παρὰ τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτη Παραδόσεις Μέρ. Α' σ. 119 ἀρ. 212.

² Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου θὰ δημοσιεύσω ἰδίαν πραγματείαν ἐν προεχῆ τεύχε τοῦ Νέου Ἑλληνομνημόνων.

αγίας Βελλᾶ. Δύσκολον λοιπὸν θὰ εἶνε νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἀμφοτέραι αἱ ἐκκλησιαί ἔχουσιν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀρχιτέκτονα. Πάντως δὲ ἡ Παρηγορίτσα δὲν εἶνε κτίσμα μαθητοῦ τοῦ ἀρχιτέκτονος τῶν δύο τούτων ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ἀρχαιοτέρα τοῦ τε 1250, ὅτε περίπου ἐκτίσθη ἡ Παναγία τῶν Βλαχερνῶν, καὶ τοῦ 1281, ὅτε ὑποδομήθη ἡ Παναγία Βελλᾶ. Βέβαιον δὲ εἶνε, ὅτι ἀνεκαινίσθη ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου Οὐρσίνη¹.

Ἄνεγραψε δὲ χάριν ἐμοῦ ἐν τῷ ἡπειρωτικῷ ἰδιώματι οἷας παρέθηκα ἀνωτέρω τὰς δύο ταύτας παραδόσεις ὁ ἐμὸς μαθητῆς κ. Χρῆστος Ν. Λαμπράκης, ἃς ἐγὼ ἀκούσας τῷ 1886 μόνον δι' ὀλίγων εἶχον σημειώσει. Εἰς τὸν αὐτὸν δὲ χρεωστῶ καὶ τὴν καθ' ὅλου συμφώνως πρὸς τὰς ἐμὰς ὁδηγίας συμπλήρωσιν τῶν ἐμῶν σημειωμάτων περί τε τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἐπιγραφῆς.

ΑΝΑΓΡΑΦΗ ΕΡΓΩΝ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΒΑΣΙΛΑ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΥΔΩΝΗ

ΕΝ Τῷ ΠΑΡΙΣΙΑΚῷ ΚΩΔΙΚΙ 1213.

Ἀρχαιότατος, πληρέστατος καὶ σπουδαιότατος τῶν κωδικῶν τῶν περιεχόντων τὰ ἔργα δύο τῶν κορυφαίων συγγραφέων τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, τοῦ Νικολάου Καβάσιλα, τοῦ καὶ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης γενομένου, καὶ τοῦ Δημητρίου Κυδῶνη εἶνε ὁ ἐν τῇ Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων ὑπ' ἀρ. 1213, γεγραμμένος τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα. Ὁ κῶδιξ οὗτος μετὰ τοῦ προφανῶς τῇ αὐτῇ χειρὶ γεγραμμένου Burneianus 75 τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ βρεττανικοῦ μουσείου τοῦ περιέχοντος τὰς ἐπιστολάς τοῦ Κυδῶνη συναποτελοῦσι τὴν κυριωτάτην βᾶσιν μελλούσης κριτικῆς ἐκδόσεως τοῦ συνόλου τῶν ἔργων τοῦ Θεσσαλονικέως εὐνοουμένου τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Καντακουζηνου. Ἐγράφη δὲ ὁ Παρισιακὸς κῶδιξ ὑπὸ μοναχοῦ τῆς μονῆς τῶν ἁγίων Ξανθοπούλων Ἰωάσαφ, καθ' ἃ μανθάνομεν ἐκ τοῦ ἐξῆς ἐμμέτρου σημειώματος, γεγραμμένου δι' ἐρυθρᾶς βαφῆς ἐν φ. 153^b.

+ Παθῶν πρὶν ἐν γῆ βασιλεύσας προφρόνως
ἄριστος ἡμῖν μυστολέκτις εὐρέθης,
ἄνω δὲ τανῦν συντελῶν τῷ δεσπότη,
δίδου συνεῖναι ταῦτά σοι διατέλους,
τῶν σῶν λόγων μάλιστα ὡς ἐξημμένω.
Ταύτην γὰρ αἰτῶ διὰ πάντων τὴν χάριν

¹ Ῥωμανοῦ Γρατιανὸς Ζώρξης σ. 231.

οἷς εἰς ἓν ὠδὶ σῶν πονημάτων τάδε
πόνῳ συνῆψα καὶ ζεύσῃ καρδίᾳ
μονῆς φιλίας σοὶ Ἐανθοπούλων ἁγίων,
βέλτιστε ἀνδρῶν Νικόλαε, κλέος λόγων¹.

Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἐμὴν γνώμην καὶ ὁ Bugnoianus 75 εἶνε γε-
γραμμένος ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρὸς, καὶ τούτου βιβλιογράφος εἶνε
ὁ αὐτὸς Ἰωάσαφ. Δυστυχῶς δὲ δὲν γινώσκομεν τὸ ἔτος, καθ' ὃ
ἐγράφη ὁ Παρισιακός· μόνον δ' ἐν φ. 1^α ἐν μέσῳ τοῦ ἐρυθροῦ
ἐπιτίτλου εὐρίσκομεν γεγραμμένας ἐρυθρὰς τὰς λέξεις *μηρὶ*
σεπτεμβρίῳ.

Ἡ δὲ σπουδαιότης τοῦ κώδικος δικαιολογεῖ τὴν ἐνταύθα
δημοσίευσιν τῆς ἐκτενοῦς αὐτοῦ περιγραφῆς, ἣν συνέταξα τῷ
1876. Ταύτην δ' οὐδαμῶς καθιστάνει περιττὴν ἢ βραχυτά-
τη περιγραφὴ ἐν τῷ κατόπιν δημοσιευθέντι καταλόγῳ τοῦ κ.
Omont².

Ὁ κώδιξ σύγκειται ἐκ φύλλων 428, ὧν προηγείται μὴ συν-
ηριθμημένον φύλλον, ἐν ᾧ εὔρηται ὁ ἐξῆς σύγχρονος τῇ γρα-
φῇ τοῦ κώδικος πίναξ τῶν περιεχομένων, γεγραμμένος βαφῆ
κιρρᾶ. Τὰ δὲ φύλλα 44^α - 45^β, 96^β - 100^β καὶ 242^β - 244^β
ἔμειναν ἄγραφα.

Πίναξ ἀκριβοῦς τοῦ παρόντος βιβλίου.

+ Λόγος εἰς τὴν ὑπερένδοξον γέννησιν τῆς παναχράντου δεσποίνης
ἡμῶν Θεοτόκου. Λόγος α'.

+ Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν καὶ θαυμα-
τουργὸν Νικόλαον. Λόγος β'.

+ Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης
ἡμῶν καὶ ἀειπαρθένου Θεοτόκου. Λόγος γ'.

+ Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὰ σωτήρια πάθη τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ
σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Λόγος δ'.

¹ Ἐν τῇ φᾶ ἀπέναντι τοῦ τελευταίου στίχου γέγραπται ἡ λέξις ἀνάπαιστος.

² Inventaire sommaire des manuscrits Grecs de la Bibliothèque Nationale
Τόμ. Α' σ. 266 κ. ε.

+ Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ. Λόγος ε'.

+ Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὴν πάνσεπτον κοίμησιν τῆς ἀχράντου
Θεοτόκου. Λόγος ς'.

+ Τοῦ αὐτοῦ ἐγκώμιον εἰς τὸν ἐνδοξον τοῦ Χριστοῦ μεγαλομάρ-
τυρα Δημήτριον. Λόγος ζ'.

+ Τοῦ αὐτοῦ σημασία εἰς τὴν ὄρασιν τοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ ἐν ἧ¹
ἐπὶ τῶν τεσσάρων ζώων ὁμοίωμα θρόνου καὶ ἐπὶ τοῦ ὁμοιώματος τοῦ
θρόνου ὁμοίωμα ὡς εἶδος ἀνθρώπου. Λόγος η'.

+ Τοῦ αὐτοῦ σημασία εἰς τὴν ὄρασιν τοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ ἐν ἧ¹
τὰ ὅσα τὰ ξηρὰ τῶν ἀνθρώπων τὸ πρότερον ἀπολαμβάνουσιν εἶδος.
Λόγος θ'.

+ Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν τοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ ὄρασιν σημασία ἐξ
αὐτῶν τῶν θείων γραφῶν ἔχουσα τὴν μαρτυρίαν ἐν οἷς λέγει: Λόγος ι'.

+ Τοῦ αὐτοῦ ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ὀσιομάρτυρα Ἀνδρέαν τὸν
νέον. Λόγος ια'.

+ Τοῦ αὐτοῦ ἐγκώμιον εἰς τὴν ὀσίαν Θεοδώραν τὴν ἐν Θεσσαλο-
νικῇ. Λόγος ιβ'.

+ Τοῦ αὐτοῦ ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους μεγάλους τρεῖς ἱεράρχας.
Λόγος ιγ'.

+ Τοῦ αὐτοῦ προσφώνημα εἰς τὸν ἐνδοξον τοῦ Χριστοῦ μεγαλο-
μάρτυρα Δημήτριον. Λόγος ιδ'.

+ Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν διηρημένην ἐν κεφαλαίοις
πεντήκοντα τρισὶν αὐτῶν καὶ κατὰ μέρος ἐκεῖσε τίθενται.

+ Τοῦ αὐτοῦ εὐχὴ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

+ Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς λόγος α' ὅτι διὰ τῶν θείων
συνίσταται μυστηρίων τοῦ βαπτίσματος, τοῦ μύρου καὶ τῆς ἱερᾶς κοι-
ωνίας. Λόγος α'.

+ Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς λόγος β' τίνα συντέλειαν
τὸ θεῖον αὐτῇ παρέχεται βάπτισμα. Λόγος β'.

+ Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς λόγος γ' τίνα συν-
τέλειαν αὐτῇ παρέχεται τὸ θεῖον μύρον. Λόγος γ'.

¹ Μετὰ τὴν λέξιν ταύτην ἔπονται ἐν τῷ πίνακι διαγεγραμμέναί αἱ λέξεις τὰ ὅσα
τὰ ξηρὰ τῶν ἀνθρώπων.

+ Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς λόγος δ' τίνα συντέλειαν αὐτῇ δίδωσιν ἢ ἱερὰ κοινωνία. Λόγος δ'.

Λόγος ε'. + Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς λόγος ε'. Τίνα συντέλειαν αὐτῇ παρέχεται ἢ καθιέρωσις τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου¹.

Λόγος ς'. + Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς λόγος ς' πῶς αὐτὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων λαβόντες φυλάξομεν².

Λόγος ζ'. + Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς λόγος ζ' ὁποῖος γίνεται ὁ μεμνημένος τὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων χάριν φυλάξας τῇ παρ' ἑαυτοῦ σπουδῇ³.

Λόγος η'. + Περὶ τῶν παρανόμως τοῖς ἄρχουσιν ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς τολμωμένων.

Λόγος θ'. + Τοῦ αὐτοῦ περὶ τόκων⁴.

Λόγος ι'. + Τοῦ αὐτοῦ τῇ εὐσεβιστάτῃ Αὐγούστη περὶ τόκου.

Λόγος ια'. + Τοῦ αὐτοῦ Ἀθηναίοις περὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς ἐλέου βωμοῦ.

Λόγος ιβ'. + Τοῦ αὐτοῦ κατὰ τῶν τοῦ Γρηγοῦρα ληρημάτων.

Λόγος ιγ'. + Τοῦ αὐτοῦ κατὰ τῶν λεγομένων περὶ τοῦ κριτηρίου τῆς ἀληθείας εἴ ἔστι παρὰ Πύρρωνος τοῦ καταράτου.

+ Λόγοι τῶν βουλομένων ἀποδεικνύειν ὅτι ἡ περὶ τὸν λόγον σοφία μάταιον.

+ Τοῦ Καβάσιλα λύσεις τῶν τοιούτων ἐπιχειρημάτων.

+ Εἰς τὸν τοῦ ἑαυτοῦ θείου τάφου κυροῦ Νείλου τοῦ Θεσσαλονίκης ἠρωϊκά.

+ Ἠρωϊκά εἰς τὸν τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου κυροῦ Ἰσιδώρου ἐκείνου τάφου.

+ Τοῦ αὐτοῦ ἠρωϊκά εἰς τίνα τῶν τῆς θείας γραφῆς καὶ εἰς κανόνας ἀγίων ἀκροστιχίδες.

+ Τοῦ αὐτοῦ ἐγκώμιον εἰς τὸν αὐτοκράτορα.

+ Τοῦ αὐτοῦ μερικαὶ ἐπιστολαί.

+ Τοῦ αὐτοῦ τῇ εὐσεβιστάτῃ Αὐγούστη κυρᾷ Ἄννη τῇ Παλαιολογίῃ.

¹ Νεωτέρα χεὶρ παρεσημείωσε τὸν ἀριθμὸν 204, παραπέμπουσα εἰς τὸ οἰκεῖον φύλλον τοῦ κώδικος.

² Νεωτέρα χεὶρ παρεσημείωσε τὸν ἀριθμὸν 207^ν.

³ Νεωτέρα χεὶρ παρεσημείωσε τὸν ἀριθμὸν 225.

⁴ Νεωτέρα χεὶρ παρεσημείωσε τὸν ἀριθμὸν 269.

+ Τέλος τῶν ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ τοῦ σοφωτάτου Καβάσιλα πονημάτων.

+ Ἰστέον ὅτι συνημμένως τούτοις εἰσὶ καὶ τίνα τῶν τοῦ τρισαθλίου Δημητρίου τοῦ Κυδῶνη, ὧν ὁ πίναξ ἐκείσε ἀρμοζόντως συντάσσεται.

Εὐρηται δὲ ὁ ἐνταῦθα μνημονευόμενος πίναξ οὗτος τῶν ἔργων τοῦ Κυδῶνη τῶν ἐν τῇ βίβλῳ περιεχομένων ἐν φ. 308^ε, γεγραμμένος ἐπ' ἴσης κίρρα βαφῆ, ὡς ὁ πρῶτος πίναξ καὶ αἱ ἐν τῷ κώδικι ἐπιγραφαὶ ἅπασαι. Ἐχει δὲ ὧδε·

+ Πίναξ ὁδὶ πέφυκε τῶν τοῦ Κυδῶνη.

Λόγος α'. + Δημητρίου τοῦ Κυδῶνη λόγος ὅπως ἄλογον τὸ τοῦ θανάτου δέος ἀποδεικνύων

Λόγος β'. + Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, μὴ ἀναγινωσκόμενος ἐπ' ἐκκλησίας.

Λόγος γ'. + Τοῦ αὐτοῦ Ῥωμαίοις συμβουλευτικὸς ἐγγραφή δὲ ἀποδημήσαντος ἐν Ῥώμῃ τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ κυροῦ Φιλοθέου.

Λόγος δ'. + Τοῦ αὐτοῦ ἕτερος συμβουλευτικὸς.

+ Τοῦ αὐτοῦ προοίμιον εἰς χρυσόβουλλον τῆς ἐν Διδυμοτείχῳ σεβασμίας μονῆς τοῦ Παντοκράτορος.

+ Τοῦ αὐτοῦ ἕτερον προοίμιον.

+ Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολαὶ εἰς διαφόρους.

+ Τοῦ αὐτοῦ μονωδία ἐπὶ τοῖς ἐν Θεσσαλονίκη πεσοῦσιν.

+ Τοῦ αὐτοῦ ἕτεραι μερικαὶ ἐπιστολαί.

Καὶ τοιοῦτοι μὲν οἱ ἐν τῷ κώδικι δύο βραχεῖς πίνακες τῶν ἐν αὐτῷ ἔργων τοῦ Καβάσιλα καὶ τοῦ Κυδῶνη. Ἀκριβέστερον δ' ὡς ἐξῆς ἀνέγραψα τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰς ἀρχοτελείας ἐκάστου αὐτῶν.

φ. 1α. «Τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου καὶ τοῖς ὄλοις ἀγιωτάτου κυροῦ Νικολάου Καβάσιλα τοῦ καὶ Χαμαετοῦ, λόγοι διάφοροι

καὶ συντάγματα. Λόγος πρῶτος εἰς τὴν ὑπερένδοξον τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου γέννησιν. Λόγος α'».

Ἄρχ. Καὶ πρῶτα μὲν τὸν θεὸν ἐνταῦθα καλῶμεν. Τέλ. καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

φ. 11^α. «Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν μέγαν ἱεράρχην μυροβρύτην καὶ θαυματουργὸν Νικόλαον. Λόγος β'».

Ἄρχ. Ἐπεὶ δὲ πάντα ἀπλήντησεν ἡμῖν παρὰ σοῦ, ὦ ποιμένων ἀριστε, τὰ ἐκ τῶν εὐχῶν, ὡς ἂν οἰοί τε ἐγενόμεθα ἀποδώσοντες τὴν ἐπὶ τούτοις χάριν. Τέλ. καὶ μειζόνων ἀξιώσας χαρίτων δίδου καὶ τὸν λόγον ὑπὲρ τούτων καλλίω.

φ. 16^β. «Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. Λόγος γ'»

Ἄρχ. Εἴ ποτε δεῖ χαίρειν ἄνθρωπον καὶ σκιρτᾶν¹ καὶ σὺν ἠδονῇ βοᾶν καὶ παρελθόντα ζητεῖν ὅ,τι μέγα ψθέγξαιτο καὶ λαμπρὸν καὶ γνώμης μὲν ἑαυτῷ μέγεθος, γλώσσης δὲ κάλλος καὶ λόγων εὐχεσθαι ῥώμην, οὐχ ὄρω τὸν καιρὸν εἰ μὴ τήνδε χρῆ τὴν ἡμέραν. Τέλ. οὐ λέγοντας μόνον, ἀλλὰ καὶ πράττοντας ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.

φ. 22^α. «Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὰ σωτήρια πάθη τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Λόγος δ'».

Ἄρχ. Ἄκουε οὐραγὲ καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων ἅπας κύκλος καὶ εἴ τι μείζον· μαρτυρώμεθα γὰρ εἶπερ ἄλλοθί που τὸν ἄνω κόσμον, ὅτε τὸ καινότατον ἀπάντων, τὸν οὐρανοῦ δεσπότην αὐτὸν, σφραττόμενον εἶδεν ἡ γῆ. Τέλ. καὶ δυσωπεῖ τὸν πατέρα τὰ τοῦ μονογενοῦς τραύματα, ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

φ. 31^β. «Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Λόγος ε'».

Ἄρχ. Αἱ χάριτες μὲν ἐπὶ τῶν προτέρων χρόνων ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ταύτην ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐχώρει πᾶν ἀγαθὸν ἀπὸ τῶν ἄνω τόπων ἐπὶ τὸν κάτω κόσμον βαδίζον· τὰ δὲ γε τήμερον ἔχον ἡ τάξις ἀντιστραφεῖσα τοῖς ἄνω παρὰ τῶν κάτω τὴν εὐδαιμονίαν κομίζει. Τέλ. ἵνα κἀνταῦθα τῷ τῶν

¹ Ὅπως μεθ' ὑπογεγραμμένης ἐν τῷ κώδικι.

ἐορταζόντων ἡχῶ καὶ τῆς παρ' ἡμῶν προστεθείσης βοῆς σὲ τὸν σωτῆρα δι' αἰῶνος ἰδωμεν σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι· ἀμήν.

φ. 36^α. «Λόγος τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν πένθεπτον καὶ ὑπερένδοξον κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν καὶ παναχράντου Θεοτόκου. Λόγος ς'».

Ἄρχ. Τοῦ νῦν ἀγῶνος ὡς οὐδὲν ἂν γένοιτο μείζον, εἴ τις πειρῶτο σώζειν τὸ δέον, ἀγνοεῖν, οὐδένα νομίζω. Ἐγὼ δὲ τοσοῦτον ἀπέχω τὴν γιγνομένην ἐνταῦθα ζητῆσαι φωνὴν, ὥστε ἡγοῦμαι τῶν μὲν ἄθλων τούτων ὀφειλέτας εἶναι τῇ Παρθένῳ πάντας ἀνθρώπους, τὸ δὲ πρὸς τὸ μέγεθος τῶν πραγμάτων ἔλκειν τοὺς λόγους οὐδ' ἐλπίζειν ἀνθρώποις ἐξεῖναι. Τέλ. (φ. 43,β)· ἀλλ' ὦ πάντων κρείττων ἐπαίνων καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, δέχου τὸν ὕμνον καὶ μὴ ὑπερίδης τὴν προθυμίαν καὶ δός τι περὶ τῶν σῶν ἄμεινον καὶ νοῆσαι καὶ ψθέγξασθαι δυνηθῆναι καὶ νῦν ἐν τῷδε τῷ βίῳ καὶ μετὰ τοῦτον τῷ αἰωνίῳ.

φ. 46^α. «Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἔνδοξον τοῦ Χριστοῦ μεγαλομάρτυρα καὶ θαυματουργὸν καὶ μυροβλήτην Δημήτριον. Λόγος ζ'».

Ἄρχ. Πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων, οὐ μενουν συνιδεῖν ῥαδίῳ τῶν εἰς ἐπαίνους Δημητρίῳ φερόντων καὶ πάντων ὧν αὐτῷ προσῆκεν ἐν ἐπαίνου καθισταμένων. Τέλ. σοῦ δὲ δοῦναι τὰ γέρα μὴ τῆς δυνάμει, τῷ δὲ βουλομένῳ συμβαίνοντα, ὦ κἀγ τούτῳ μιμησάμενος τὸν δεσπότην τὸν ἐκ παίδων προσιέμενον ὕμνον ἐκ πάνυ τοι νέου τὰ τοιαῦτα καὶ αὐτὸς δεδεγμένος. Ὡ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

φ. 68^β. «Ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς μητρὸς θεοῦ κυρῷ Νικολᾶῳ τῷ Καβάσιλα ἀγιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Νείλου· ἡ δὲ αἰτία αὐτόθεν δήλη δι' ἣν ὧδε τέτακται».

Ἐχεῖ δὲ ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ Νείλου Καβάσιλα ὁλόκληρος ὧδε·

«Περὶ τῆς ἐννοίας τῶν συγγραμμάτων σου ἦν ἐν αἰτίαις ποιοῦνται τινές, ἦλθεν ἡ τούτων φήμη, γίνωσκε, καὶ ἕως ἡμῶν καὶ ἠρώτησα ἐπὶ τίνι ἡ μέμψις καὶ ἤκουσα τὴν σύγκρισιν εἶναι τὴν ἐνοχλοῦσαν αὐ.

τούς. Δείκνυται γὰρ ἐκ τοῦ λόγου μείζονα εἶναι τοῦ Προδρόμου τὸν μυροβλήτην· καὶ ἐπειδὴ τῶν λογίων ἦν ὁ ταῦτα λέγων· «οὐκοῦν εἰ δείκνυται, εἶπον, δεῖ πάντως τῇ ἀποδείξει πείθεσθαι. Ὅμως ἀπλῶς ἀποδείκνυσι τὸν μάρτυρα μείζονα τοῦ Προδρόμου ἢ πῆ;». Ἐπεὶ δὲ εἶπεν οὐκ ἐνθυμείσθαι, πλὴν ὁπότερον οὐδὲν διαφέρει, ἐνταῦθα καὶ λίαν ἠγανάκτησα καὶ μὴ δεῖσθαι αὐτοὺς ἀποδείξεων εἶπον, ἀλλὰ πληγῶν. Ὁ γὰρ μέγας Παῦλος, τὴν διαφορὰν οὐκ ἀγνοῶν ταύτην, οὐδὲ τῶν ἀγγέλων ἐλάττονα παρητήσατο εἰπεῖν τὸν Χριστὸν ὃν εἰσάγει προσκυνούμενον παρὰ τῶν ἀγγέλων. Φησὶ γάρ· «τὸν δὲ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλοις ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τῆς σαρκὸς δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον». Πλὴν ἐκείνων τὰ ἑαυτῶν ποιούντων σὺ πάλιν μὴ τοῖς αὐτοῖς, ἀλλὰ τοῖς ἐναντίοις ἀμείβου τοὺς ἀδελφοὺς, ἐπαινῶν αὐτοὺς καὶ θαυμάζων καὶ ἀγαπῶν εἰς δύναμιν, καὶ κατὰ τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ἐμπόρων τὴν ἐκείνων δυστυχίαν εὐδαιμονίαν καὶ κέρδος ποιῶν σαυτοῦ καὶ τὸν ὀλίγον καιρὸν ὃν μέλλεις ποιήσῃς αὐτόθι ἡγοῦ γυμνάσιον γνώμης, τὸν δὲ θεὸν ἄνωθεν ἐφορᾶν τὰ γινόμενα, ἵνα διὰ πάντων δεικνύης τὸν Χριστιανόν· ἄτοπον γὰρ πρὸς ἑαυτὸν στασιάζειν τὸν ἄνθρωπον καὶ γλώττη μὲν ὁμολογεῖν τὴν σωτηρίαν, ἔργοις δὲ μετὰ τῶν ἐχθρῶν ἴστασθαι ταῦ Χριστοῦ».

φ. 69^α. «Τοῦ αὐτοῦ σημασία εἰς τὴν ὄρασιν τοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ ἐν ἣ ἐπὶ τῶν τεσσάρων ζώων ὁμοίωμα θρόνου καὶ ἐπὶ τοῦ ὁμοιώματος τοῦ θρόνου ὁμοίωμα ὡς εἶδος ἀνθρώπου. Λόγος η'».

Ἄρχ. Πᾶσα προφητεία καὶ θεωρία καὶ ὄρασις εἰκόνες ἦσαν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας· καὶ πᾶσα δὲ γραφὴ παλαιὰ πρὸς αὐτὴν καθάπερ εἰς τέλος τὴν ἀναφορὰν ἔχει. Τίλ. καὶ χωρῶν ἦδη πρὸς τὸν πατέρα, πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἔλεγε· νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· αὐτῷ πρέπει δόξα αἰώνιος· ἀμήν.

φ. 76^α. «Σημασία εἰς τὴν ὄρασιν τοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ ἐν ἣ τὰ ὅσα τὰ ξηρὰ τῶν ἀνθρώπων τὸ πρότερον ἀπολαμβάνουσιν εἶδος. Λόγος θ'».

Ἄρχ. Τὴν τοῦ θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐπιδημίαν ἐξεδέχοντο μὲν οἱ προφῆται καὶ ἰδεῖν ἐπεθύμουν· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐνῆν, οὐ γὰρ ἦσαν ἐπὶ τῶν καιρῶν ἐκείνων ἐν οἷς ἔδει παρῆναι τὸν εὐεργέτην, συμβόλοις τισὶν ἐώρων τὸ μέλλον. Τίλ.

λέγει Κύριος Κύριος· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ ὁδὸς, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ· αὐτῷ πρέπει δόξα αἰώνιος. Ἀμήν.

φ. 80^α. «Εἰς τὴν τοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ ὄρασιν σημασία, ἐξ αὐτῶν τῶν θείων γραφῶν ἔχουσα τὴν μαρτυρίαν, ἐν οἷς λέγει. †Λόγος ι'».

Ἄρχ. Πᾶσα προφητεία καὶ ὄρασις εἰκόνες ἦσαν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας· διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Κύριος Πάντες οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου προεφήτευσαν, ἑαυτὸν δεικνύς ὑποθεσὶν εἶναι τῶν προφητῶν. Τίλ. πληρωθείσης γὰρ αὐτῷ τῆς οἰκονομίας φησὶ· νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

φ. 83^β. «Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ὁσιομάρτυρα Ἀνδρέαν τὸν νέον ἐν Ἱεροσολύμοις τὸν τοῦ μαρτυρίου ἥρομον διηγουότα. Λόγος ια'».

Ἄρχ. Ἐγὼ δέ σου, πῶς ἂν εἶποις ἐρῶν, ᾧ Χριστοῦ μάρτυς Ἀνδρέα, καὶ τὰ σὰ πῶς οἶει μάλιστα πάντων καὶ φιλῶν ἀεὶ καὶ θαυμάζων καὶ τοῖς σοῖς ἔγνων ἐπιβάλλειν ἐγκωμίοις. Τίλ. Ἀλλ' ἔχω τοι κἀνταῦθα τοῖς σοῖς ἐπιβάλλειν ἐπαίνοις μετὰ γε μείζονος πολλῶ τῆς παρασκευῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. Ὡς πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

φ. 90^α. «Τοῦ αὐτοῦ ἐγκώμιον εἰς τὴν ὁσίαν μητέρα ἡμῶν μυροβλύτιδα καὶ θαυματουργὸν Θεοδώραν τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ. Λόγος ιβ'».

Ἄρχ. Ἐμοὶ δὲ πολλῶν τὰ σὰ θαυμαζόντων, ᾧ μυροβλύτις, καὶ τοῦτο μὲν τὰ εἰκότα ἀποδιδόντων καὶ ἅπαντὸς μᾶλλον προσῆκε, τοῦτο δὲ καὶ σφᾶς αὐτοὺς ἐντεῦθεν κοσμοῦντων· ὁ γὰρ ὑπὸ σοῦ λόγος καὶ τοῖς λέγουσιν ἐν καιρῷ εἰκός γε ἐδόκει μὴ μόνον ἐμὲ τῶν περὶ λόγους ἐχόντων τῶν σῶν χαρίτων ἀτέλεστον φανῆναι. Τίλ. (φ. 96, α)· ἐπὶ δὲ τοῦ μέλλοντος τῶν ἀρρήτων καὶ ὑπερφυῶν καὶ λογισμῶν πάντα νικόντων ἀγαθῶν ἀξιώσαις τῇ φιλάνθρωπῃ καὶ χάριτι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα καὶ τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

φ. 101^α. «Εἰς τοὺς ἁγίους τρεῖς μεγάλους ἱεράρχας καὶ οἰκουμηνικοὺς διδασκάλους Βασίλειον τὸν Μέγαν, Γρηγόριον τὸν Θεολόγον καὶ Ἰωάννην τὸν Χρυσόγλωττον. Λόγος ιγ'».

Ἄρχ. Οὐκ ἔστι γε τῶν ἐννομοτάτων καὶ δικαιοτάτων εἶναι, τὴν γινομένην τοῖς πατράσι πᾶσαν νέμειν τιμὴν. Τέλ. ἐπεὶ δὲ τοῦ μέλλοντος χεῖρα ὀρέγοιτε μεταστᾶσι καὶ μεταδοίητε δόξης τὸν θεὸν ἡμῶν εὐμενῆ τιθέντες καὶ ἰλεων· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

φ. 104^β. « Προσφώνημα εἰς τὸν ἐνδοξὸν τοῦ Χριστοῦ μεγαλομάρτυρα Δημήτριον τὸν μυροβλύτην ».

Ἄρχ. Οὐδὲν οἶμαι τῶν ἀτόπων, ᾧ μαρτύρων ἀκρότης, εἰ πολλῶν καὶ μεγάλων ἐπαινεσάντων τὰ σὰ καὶ ἡμεῖς πρὸς τοὺς κατὰ σοῦ θορύβους καὶ κρότους ἡμᾶς αὐτοὺς καθίσσομεν οἱ μάλιστα πάντων τὰ σὰ καὶ πνέοντες καὶ θαυμάζοντες. Τέλ. ἐπὶ δὲ τοῦ μέλλοντος τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν καὶ μάλιστα σοὶ διαφερόντων ἐπιτυχεῖς γεγενῆσθαι παρασκευάσαις χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

φ. 109^α. « Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν. Τίς ὁ νοῦς τῆς λειτουργίας ὅλης ὡς ἐν κεφαλαίῳ ».

Ἄρχ. Τῆς ἀγίας τελετῆς τῶν ἱερῶν μυστηρίων ἔργον μὲν ἢ τῶν δώρων εἰς τὸ θεῖον σῶμα καὶ αἷμα μεταβολῆ, τέλος δὲ τὸ τοὺς πιστοὺς ἀγιασθῆναι δι' αὐτῶν. Τέλ. (φ. 153,6). Διὰ τοῦτο καὶ μόνῳ αὐτῷ πρέπει ὡς θεῷ πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

Ἐν τῷ περὶ λειτουργίας συγγραμμάτι ὁ κῶδιξ ἔχει συχνοτάτας ἐπιγραφὰς εἰδικὰς ἐρυθροῖς γράμμασιν ἐπιγεγραμμένας.

φ. 154^α. « Τοῦ αὐτοῦ, εὐχὴ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ λόγον ».

Ἄρχ. Ὑμνοῦμεν σε, εὐλογοῦμεν σε, δοξολογοῦμεν σε, εὐχαριστοῦμεν σοι, Κύριε, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρῶν Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ θεὸς ἡμῶν ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν ὧν ἐποίησας εἰς ἡμᾶς καὶ ποιεῖς ἐκάστοτε. Τέλ. πρεσβείαις τῆς παναχράντου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, τοῦ τιμίου ἐνδόξου προφήτου προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, τῶν ἀγίων ἐνδόξων καὶ

πανευφύμων Ἀποστόλων καὶ τῶν ἐξ αἰῶνος ἀπάντων εὐπρεστικῶτων ἀγίων σοι· ἀμήν.

φ. 157^α. « Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς λόγος πρῶτος, ὅτι διὰ τῶν θείων συνίσταται μυστηρίων τοῦ βαπτίσματος, τοῦ μύρου καὶ τῆς ἱερᾶς κοινωνίας. Λόγος 3^α ».

Ἄρχ. Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ φύεται μὲν ἐν τῷδε τῷ βίῳ καὶ τὰς ἀρχὰς ἐντεῦθεν λαμβάνει, τελειοῦται δὲ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος, ἐπειδὴν εἰς ἐκείνην ἀφικώμεθα τὴν ἡμέραν. Τέλ. Τοῦτό ἐστὶν ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ ἣν συνίστησι μὲν τὰ μυστήρια, δοκεῖ δὲ τι δύνασθαι πρὸς ταύτην καὶ τὴν ἀνθρωπείαν σπουδὴν· ὅθεν τῷ περὶ αὐτῆς εἰπεῖν βουλομένῳ περὶ τῶν μυστηρίων ἐκάστου πρῶτον διαλαβόντι, εἶτα περὶ τῆς κατ' ἀρετὴν ἐργασίας ἀκόλουθον ἂν εἴη σκοπεῖν. Τέλος τοῦ πρώτου λόγου.

φ. 166^α. « Περί τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς λόγος δεύτερος· τίνα συντέλειαν τὸ θεῖον αὐτῇ παρέχεται βάπτισμα. Λόγος 6^α ».

Ἄρχ. Τὸ μὲν οὖν ἐν τοῖς ἱεροῖς μυστηρίοις τὴν ἱερὰν ζωὴν συνεστᾶναι ἀπὸ τῶν προτέρων δέδεικται· ἕκαστον δὲ τῶν μυστηρίων ὅπως εἰς τουτονὶ φέρει τὸν βίον, νυνὶ σκοπούμεν. Τέλ. ἀλλ' οὔτε τὸν ἥλιον μεμψόμεθα οὐδ' ἂν ὡς ἀφανοῦς καταγνοῖμεν, ὅτι μὴ τὴν ἀκτῖνα πάντες ὀρώσιν, ἀπὸ δὲ τῶν ὀρώντων τὰς ψήφους οἴσομεν, οὔτε τὸ φῶτισμα εἰκότα ἂν ποιοῖμεν ἄλλό τι δύνασθαι νομίσαντες ἢ αὐτὸ τοῦτο ὅθεν καλεῖται.

φ. 183^α. « Περί τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς λόγος γ' καὶ τίνα συντέλειαν αὐτῇ παρέχεται τὸ θεῖον μύρον. Λόγος γ' ».

Ἄρχ. Οὕτω δὲ πνευματικῶς συστάντας καὶ τοῦτον γεγεννημένους τὸν τρόπον καὶ ἐνεργείας ἀκόλουθον ἂν εἴη τυγχάνειν ἢ τοιαῦτα γεννήσει προσήκει καὶ γεννήσεως καταλλήλου. Τέλ. τοιαῦτα βοηθεῖ τὸ θειότατον μύρον τοῖς ζῆν ἐν Χριστῷ βουλομένοις.

φ. 187^β. « Περί τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς λόγος δ'. Τίνα συντέλειαν αὐτῇ δίδωσιν ἡ ἱερὰ κοινωνία. Λόγος δ' ».

Ἄρχ. Μετὰ δὲ τὸ μύρον ἐπὶ τὴν τράπεζαν εἴμεν, τοῦτο τῆς ζωῆς τὸ πέρας, οὗ γενομένοις οὐδενὸς ἐτι δεήσει πρὸς

τὴν ζητούμενην εὐδαιμονίαν. Τέλ. καὶ οὗτος ὁ λόγος καθ' ὃν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ἡμῶν ἐστίν.

φ. 204^α. « Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς λόγος ε'. Τίνα συντέλειαν αὐτῇ παρέχεται ἡ καθιέρωσις τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου. Λόγος ε' ».

Ἄρχ. Τῶν μὲν ἱερῶν μυστηρίων οὗτος ὁ λόγος καὶ ταύτην ἡμῖν ἔχει πρὸς τὴν ἀληθῆ ζωὴν τὴν παρασκευὴν ἐπεὶ δὲ τὸ θυσιαστήριον πάσης ἐστὶν ἀρχὴ τελετῆς ἂν τε δειπνεῖν, ἂν τε χρίσμα δέοι λαμβάνειν καὶ μὴν καὶ ἱεράσασθαι καὶ τοῦ λουτροῦ τὰ τελεώτατα μετασχεῖν, εἴ τι καὶ αὐτὸ καὶ πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ τὴν πηγνῦσαν αὐτὸ τελετὴν ὡς οἱοί τε ἐσμὲν θεωρήσομεν, μὴ ἂν οἶμαι περίεργον μηδὲν ποιῆσαι μὴδὲ παρέλκον. Τέλ. τοῦτο γὰρ οἶμαι δύναται τὸ σαρκῶσαι τὴν οἰκίαν, τὸ πάντα ἀνακαλύψαι καὶ ὑπὸ τὸ φῶς ἀγαγεῖν ὅς καὶ τὸν Ἄδην φῶτος ἐνέπλησεν εἰσελθὼν.

φ. 207^β. « Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς λόγος ς'. Πῶς αὐτὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων λαβόντες φυλάξομεν. Λόγος ς' ».

Ἄρχ. Ἄ μὲν οὖν τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς εἰς αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἀναφέρει καὶ ὧν ἐκείνῳ μόνῳ προσῆκε ταῦτά ἐστιν. Τέλ. Ὡς περ γὰρ αὐτὸς μὲν ἐστὶν ὁ τελῶν, αὐτὸς δὲ τὰ μυστήρια, τὸν ἴσον τρόπον ὁ φυλάττων ἐν ἡμῖν ἃ δίδωσι καὶ μένειν ἐφ' οἷς ἐλάβομεν παρασκευάζων μόνος ἐστίν· ὅτι χωρὶς ἐμοῦ φησὶν οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν.

Ὁ λόγος οὗτος δὲν περατοῦται ἐνταῦθα. Τὸ ἥμισυ τῆς σελίδος μένει ἄγραφον.

φ. 225^α. « Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς λόγος ζ'. ὅπως γίνεται ὁ μεμνημένος τὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων χάριν φυλάξας τῇ παρ' ἑαυτοῦ σπουδῇ. Λόγος ζ' ».

Ἄρχ. Ἐπεὶ δὲ εἴρηται τίς γενόμενος ὁ μνηθεὶς καὶ τίνα τὴν ὁδὸν ἐλθὼν ἃ παρὰ τῶν μυστηρίων ἔλαβε σώσει, σκοπεῖν ἀκόλουθον τίς γένοιτο σεσωκῶς καὶ ποταπὸς ἂν ἀποβαίη τοὺς τρόπους, τοῖς τοῦ θεοῦ τὰ παρ' ἑαυτοῦ προσθείς. Τέλ. τοῦτο ἐστὶν ἡ ζωὴ. τοιοῦτον δὲ ἡ ἀγάπη. Πάντων γὰρ τῶν ἄλλων ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καταργουμένων, ἢ φησι Παῦλος ἡ ἀγάπη μένουσα μόνον πρὸς τὸν βίον ἐκείνον ἀρ-

κεῖ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ὃ πρέπει πᾶσα δόξα αἰώνιος· ἀμήν.

+ Τέλος τῶν περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς λόγων ἐπτὰ.

φ. 245^α. « Τοῦ αὐτοῦ λόγος περὶ τῶν παρανόμως τοῖς ἄρχουσιν ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς τολμωμένων. Λόγος η' ».

Ἄρχ. Τοὺς μὲν πονηροὺς τῶν ἀρχόντων οἱ γνώμης μοχθηρία λύουσι νόμους καὶ δικαίων ὑπερορῶσιν ὡς ἂν μὴ τῷ ἀγνοεῖν ὅτι δεῖ ποιεῖν ἀμαρτάνοντας ἀλλ' ἐκόντας πονηρευομένους καὶ κακουργοῦντας ἀμήχανον εὐρεῖν ὅς ἂν ἰάσεται λόγος καὶ πείσεις σωφρονεῖν. Τέλ. τοὺς δὲ σοφοὺς οἶδ' ὅτι πείσονται καὶ τιμήσουσι τοὺς λόγους καὶ πολλὴν ἡμῖν εἰσόνται χάριν· τῷ δὲ θεῷ χάρις· ἀμήν.

φ. 269^α. « Τοῦ αὐτοῦ περὶ τόκων. Λόγος θ' ».

Ἄρχ. Εἰσὶν οἷφασι τὸν ἀναιροῦντα τὸν τόκον νόμον μὴδ' ἴντινοῦν ἀνάγκην εἶναι φυλάττειν· ἀλλ' οἷον τοῖς σώζουσι μὲν ἐν ἐπαίνων εἶναι, ὑπερβαίνειν δὲ βουλομένοις ἐξεῖναι. Τέλ. Ἄλλὰ τὸν μὲν λόγον τοῖς τῷ θεῷ προστεθεῖσιν ἀρκεῖν ἠγοῦμαι καὶ οὐκ οἶδ' ὅτι δεῖ προσθεῖναι τοῖς εἰρημένοις. Σὺ δὲ ἢ πεισθεὶς τοὺς τρόπους μεταβαλεῖς ἢ τοῦτο γοῦν ἀπὸ τῶν λόγων εἴση μαθὼν, τὰ δεινότατα πάντων τολμῶν καὶ θεῷ καὶ τῷ κοινῷ τῶν ἀνθρώπων πολλῶν ὑπεύθυνος ὢν.

φ. 277^β. « Τῆ εὐσεβειστάτῃ Λύγουστη περὶ τόκου. Λόγος ι' ».

Ἄρχ. Πολλαχόθεν ἐπιδειξαμένα τῶν ἔργων, ὃ μεγίστη βασιλῆς, τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου πολλὴν ποιουμένη πρόνοιαν. Τέλ. ὡς ἂν πρῶτον μὲν τὰ δίκαια ποιοῦσα καὶ ἃ δίδωσι τὸ ἦθος παράδειγμα γένοιτο καὶ τοῖς ἄλλοις φιλανθρωπίας, ἔπειτα προσθείης τοῖς ἀρίστοις τῶν ἔργων, οὐδενὸς ἔλαττον.

φ. 280^β. « Ἀθηναίους περὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς Ἐλείου βωμοῦ. Λόγος ια' ».

Ἄρχ. Ἦκω νῦν, ὃ Ἀθηναῖοι, συμβουλεύσω ὑπὲρ τῶν νόμων καὶ τῶν δικαίων ὑμῖν καὶ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως, νόμον ἐκ τῆς πολιτείας τὸν ἀπάντων ἀσυμφωρότατον περιελεῖν. Τέλ. παράδειγμα δὲ ἡ πόλις ἔστω ταῖς ἄλλαις τοῦ φυλάττειν τοὺς νόμους, τοῦτο δὲ τὸ ἐπιχώριον.

φ. 282^α. « Κατὰ τῶν τοῦ Γρηγοῦρα ληρημάτων. Λόγος ιβ' ».

**Αρχ.* Ὁ δὲ σοφώτατος Γρηγορᾶς ὡςπερ οὐκ ἀρκοῦντων αὐτῷ τῶν Βυζαντίων εἰς θαῦμα καὶ Θεσσαλονικέας ἐνάγει πρὸς τοὺς ὕμνους τοὺς ἑαυτοῦ, γράμματα πέμπων καὶ προσκυνεῖν μονοῦ κελεύων ἄνδρας ἐλευθέρους. *Τέλ.* Οὐ τοῦτο τοίνυν θαυμάζω τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ ἀνθρώπων ἡδυνήθη τὰ μὲν διδάσκων, τὰ δὲ μανθάνων ἐν τοσοῦτῳ πελάγει καὶ χρόνου καὶ λόγων τὴν ψυχὴν ἀμαθῆ διατηρῆσαι καθάπερ τοὺς θαυματοποιοὺς θαυμάζομεν ἀπαθεῖς κακῶν καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ ξίφη διερχομένους.

φ. 285^α. « Κατὰ τῶν λεγομένων περὶ τοῦ κριτηρίου τῆς ἀληθείας εἰ ἔστι παρὰ Πύρρωνος τοῦ καταράτου. Λόγος ιγ' ».

**Αρχ.* Ζητοῦσι δὴ πρῶτον εἰ ἔστι κριτήριον ἀληθείας. Ὅτι μὲν οὖν ἔστι κριτήριον ἀληθείας καὶ ἀπὸ τῶν ἀναιρούντων λόγων φανερόν. *Τέλ.* οὐ γὰρ δεῖ ἡμᾶς ὅτι κριτήριον ἐστὶν εἰδέναι.

φ. 286^β. « Λόγοι τῶν βουλομένων ἀποδεικνύειν ὅτι ἡ περὶ τὸν λόγον σοφία μάταιον ».

**Αρχ.* Ὁ λόγος ἐνδέχεται πρὸς τὸ οἰκεῖον τῷ ἀνθρώπῳ τέλος ἄγειν. *Τέλ.* οὐ συμβάλλεται οὐδὲν πρὸς τὸ προκείμενον τέλος μάταιον ἄρα.

φ. 286^β. « Λύσεις τῶν τοιούτων ἐπιχειρημάτων Τοῦ α'. . . . τοῦ β'. . . . κτλ. ».

φ. 287^β. « Εἰς τὸν τοῦ ἑαυτοῦ θεοῦ τάφον, κῦρ **Νείλου τοῦ Θεσσαλονικῆς** ».

**Αρχ.* Ἡρωϊκά. — Νείλου κυδαλίμοιο τάφος ὃ δε σῶμα καλύπτει.

φ. 288^α. « Ἡρωϊκά εἰς τὸν τοῦ ἀοιδίου πατρικάρχου ἐκείνου κῦρ Ἰσιδώρου τάφον ».

φ. 288^α. « Εἰς τὸ Μείνον μεθ' ἡμῶν ὅτι πρὸς ἐσπέραν ἐστὶ ».

φ. 288^α. « Εἰς τὸ Οἴμοι ὅτι ἡ παροιμία μου ἐμακρύνθη ».

φ. 288^α. « Εἰς τὸ Ἰμάτιον ἔχεις, ἀρχηγὸς ἡμῶν γενοῦ ».

φ. 288^α. « Εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ λειψάνου τῆς ἁγίας Θεοδώρας ».

φ. 288^α. « Εἰς κανόνα τοῦ μεγάλου Δημητρίου ἀκροστιχίς ».

φ. 288^β. « Εἰς ἕτερον ».

¹ Οὕτως ἐν τῷ κώδικι ἀντὶ τοῦ ἀνθ' ὧν.

φ. 288^β. « Εἰς κανόνα τοῦ ἁγίου Εὐδοκίμου ἀκροστιχίς ».

φ. 288^β. « Εἰς ἕτερον κανόνα τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἀκροστιχίς ».

φ. 288^β. « Εἰς κανόνα τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις μαρτυρησάντων νεωστὶ πολλῶν ἁγίων ».

φ. 288^β. « Εἰς κανόνα τοῦ Θεσσαλονικῆς ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ ».

φ. 288^β. « Εἰς τὰς θείας τοῦ Σωτῆρος ἐντολάς ».

Ἐὰ πλεῖστα τῶν ἐν φ. 288^{α-β} ἐπιγραμμάτων δίστιχα ἢ μονόστιχα.

φ. 289^α. « Εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἐγκώμιον »¹.

**Αρχ.* Ἀτοπὸν τι νομίζω καὶ τῆς μεγίστης ἀγνωμοσύνης, εἰ πολλῶν καὶ μεγάλων παρ' ὑμῶν ἀπολελαυκότες πραγμάτων, οὕτω περὶ τοὺς εὐεργετοῦντας δόξαιμεν κακοὶ ὡς μὴδὲ λόγοις ἐθέλειν ἀμείβεσθαι. *Τέλ.* Σὺ δ' ἔπειτα καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν ὑπηκόων οὕτω προσέχοις καὶ οὕτω λυσιτέλειά τις κοινὴ τῷ βίῳ φανείης, ὡς καὶ πάντας ἀνθρώπους ὑπὲρ τοῦ καὶ πολὺν σε κτήσασθαι χρόνον χειρὰς ἀεὶ πρὸς οὐρανὸν αἶρειν.

φ. 293^α. « Τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ ἐπιστολή ».

**Αρχ.* Ὁ μὲν τοῦ θαυμαστοῦ θεοῦ καὶ τῶν λόγων ἐπισεν ἔρωσ τὴν οἰκείαν ἀφέντα τὴν ἀλλοτρίαν ἐλέσθαι. *Τέλ.* μὴ μάτην οἰκῆσαι τὸ Βυζάντιον.

φ. 293^α. « Τῷ αὐτῷ ».

**Αρχ.* Πάνυ τοι ποθήσαντι περὶ τῶν σῶν ἀκοῦσαι ἢ κέ μοι γράμματα σά. *Τέλ.* Ἐπεὶ καὶ σὴν εὐφροσύνην τὰς ἐμὰς ἐπιστολάς προσειρήκεις, τὸν φιλοῦντα δεικνύει.

φ. 293^β. « Τῷ αὐτῷ ».

**Αρχ.* Ἐμοὶ μὲν ἐκώλυσε τὴν γλῶσσαν ἕτερα τις περὶ τὰ μείζω σπουδῆ. *Τέλ.* τὴν τε θαυμαστὴν βασιλίδα πείσαι φιλανθρωποτέραν ἔτι περὶ τοὺς ἐπαίνους γενέσθαι.

φ. 294^β. « Τῷ αὐτῷ ».

**Αρχ.* Οἶδ' ὅτι σε ἡνίων πολὺν ἦδη χρόνον σιγήσας. *Τέλ.* μὴ φανείης οὕτως ἔχων λυπήσῃ τοὺς ἐν ὑμῖν Ἑλληνας.

φ. 294^β. « Τῷ αὐτῷ ».

**Αρχ.* Οὐ μόνον γραμμάτων ἐρᾶς οὐδενὸς ἀμεινόνων. *Τέλ.*

¹ Χεῖρὶ τοῦ Boissonade ἐν τῇ ᾠφ. Matthaeum Cantacuzeni filium,

τουτωνὶ δὲ τῶν λόγων τὸν ἐμὸν ἐξαίρω πατέρα, τὸν ἱερώτατον Βλατὴν· ἐκείνῳ γὰρ καὶ νεύσαντι μόνον πάντα ἔτοιμος εἴκειν.

φ. 295^α. « Τῷ αὐτῷ ».

Ἄρχ. Τῷ περὶ τῶν σῶν μηδὲν ἐκεῖθεν ἀκοῦσαι πολὺν ἥδη χρόνον ἀνιαθέντας τῷ πλήθει τῶν ἐπιστολῶν, πῶς οἶει παραμυθήσω. Τέλ. ὅτι δὲ ἐπέστειλε μόνον τοσοῦτον ἐνέθηκε φίλτρον ὅσον οὐδεὶς τῶν πολὺν μὲν χρόνον συγγεγονότων ἐμοί, πάντα δὲ πεποικκότων ὑπὲρ τοῦ πείσαι φιλεῖν.

φ. 295^β. « Δουκόπουλῳ τῷ Μανικαίτῃ ».

Ἄρχ. Δουκόπουλον ἐγὼ τὸν καλὸν, ὃν ὁ μὴ φίλων ἀδικεῖ, οὔτε δυσχεραίνω σιγῶντα, οὔτε νομίζω χεῖρω τὴν γνώμην διατοῦτο γενέσθαι. Τέλ. ἀμείψαι δὲ τὴν περὶ σοῦ δόξαν οὐκ ἂν δυναίμην· ὃν γε οὐδ' ἂν αὐτὸς λέγων πείσαις ὡς οὐ φιλεῖς.

φ. 296^α. « Ὀστικρίῳ Θεσσαλονίκῃ τῷ Συναδηνῷ ».

Ἄρχ. Ἐγέλασα τὴν ἐπιστολὴν ἀναγνοῦς· ἀνέμνησε γὰρ με διατριβῶν, ἐν αἷς μετὰ τῶν ἀγῶνων καὶ τι γέλωτος ἦν. Τέλ. Μὴ πονηρὸς τις δόξης περὶ τὴν πόλιν, πολίτας προδοῦς συκοφάνταις, οὓς ἐν τῷ καλῷ τοῦ κύκλου τῶν ἐταίρων ἔταξας.

φ. 296^β. « Τῷ Ταρχανειῳτῃ ».

Ἄρχ. Οὐκ ἄρα ἐμελλον εἰς τέλος τὴν ἀπὸ τῆς ἀθυμίας διαφεύξασθαι βλάβην. Τέλ. οὕτω μετέστησε τὸ δέος, ὥστε νῦν τοῖς πολεμίοις ἐνὶ φοβεῖσθαι.

φ. 297^α. « Ὀστιαρίῳ Θεσσαλονίκῃ τῷ Συναδηνῷ ».

Ἄρχ. Ἡρώτησας πῶς ἀτελεῖς εἰσὶν οἱ μὴ μετὰ λόγου τὴν ἀρετὴν μετιόντες. Τέλ. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν γράφω σοι ἵνα γινώσκῃς τὴν ἀλήθειαν, τὸν δὲ βοᾶν ἔασον. Ἴσως μινία κινεῖται.

φ. 297^β. « Τῷ μεγάλῳ σακελλαρίῳ ».

Ἄρχ. Καὶ ἡμῖν οὐδὲν ἥττον τά τ' ἐνδον τά τε θύραζε δυστυχεῖ. Τέλ. Νομίζω γὰρ οὐκ ἂν ἔτι φέρειν αἰσχύνην ὡς ἔστιν ἀντὶ κάλλους τοῖς γράμμασι τὸ τοῦ δεχομένου πρὸς τὸν πέμποντα φίλτρον.

φ. 298^α. « Τῷ παπᾶ κῦρ Δοσιθέῳ τῷ Καραντηνῷ ».

Ἄρχ. Ὅ πάντα ἐγὼ δυστυχῶν οὔτε τὴν ἐνεγκοῦσαν ἔχων καθαρῶς ἐτερπόμην καὶ τὴν ξένην ἀνιώμενος εἶδον. Τέλ. Σὺ μὲν γὰρ τῇ τῶν φίλων αὐτονομία τάττεις τοὺς λόγους οὐ πόρρω συγγνώμης ἐλαύνων· οἱ δὲ σε γράφονται κολακείας.

φ. 298^β. « Τῷ Ταρχανειῳτῃ ».

Ἄρχ. Σὺ δὲ βραχεῖ γράμματι τὸ μῆκος ἐπαινῶν τῶν ἐπιστολῶν οὐκ οἶδα ποτέρῳ προσέχειν ἡμᾶς ἀξιοῖς. Τέλ. ἀλλ' αἰεὶ προστίθισι τοῖς ἐπαίνοις ὡς περ ἄρτι φανείς.

φ. 298^γ. « Τῷ ὑπομνηματογράφῳ ».

Ἄρχ. Ἐκ κυμάτων γαλήνην εἶδον καὶ ὄπως, ἀκούοις ἂν, εἰσιόντος τὴν πόλιν νόσος εἶχε χαλεπή. Τέλ. καὶ τὴν ἄλλην δὲ οἶσθα σκευὴν ἢ τῶν ψήφων αἱ καλλίους ἀκολουθοῦσιν.

φ. 298^δ. « Τῷ Κυδωνῆ ».

Ἄρχ. Ἐξοῦ προσειπόντας ὑμᾶς ἐλύσαμεν, πάντα μοι συνήντησε δυσχερῆ. Τέλ. Φθέγγου τοίνυν καὶ εὐεργέτει σφόδρα φιλοῦντα.

φ. 299^α. « Ὁ Κυδωνῆς τῷ Καβάσιλα ».

Ἄρχ. Τὴν μὲν οὔσαν αἰτίαν εἰ βούλει μαθεῖν. Τέλ. τοῖς συνεσομένοις τῷ γράμματι.

φ. 300^α. « Ὁ Καβάσιλας τῷ Κυδωνῆ ».

Ἄρχ. Οὐκ οἶδα πρὸς ποίαν βλέπων λόγων ιδέαν. Τέλ. τάλπηθες ἀδικήσης.

φ. 300^β. « † (Ἄνεπίγραφος) ».

Ἄρχ. Ἐλπίζομεν ὑπὲρ ἀγαθῶν μεγάλων τῇ πόλει. Τέλ. ἔστω τις καὶ παρὰ σοῦ καὶ πρὸς ἡμᾶς λόγος.

φ. 301^α - 303^α. « Τῇ εὐσεβειστάτῃ Ἀγούστῃ κυρᾷ Ἄννῃ τῇ Παλαιολογίνῃ ».

Ἄρχ. Νόμος μὲν ἅπασιν Ἑλλησιν ἔκειτο, ἀπαρχὰς τῶν καρπῶν ἀγειν Ἀθήναζε, ὡς αἰτίας οὔσης σφίσι ταυτησί τῆς φορᾶς. Σὲ δὲ, μεγίστη βασιλίς. Τέλ. μὴδ' ὁ μὴ προσῆκεν ἔπος ἐκφυγεῖν ἔρκος ὀδόντων κατὰ τὸ ἔπος· ἀλλ' αἰεὶ περὶ τοὺς λόγους τὰ γιγνόμενα...

Ὁ λόγος μὲν αἰτελεῖς, τῆς ἡμισείας σελίδος (φ. 303^α) μενούσης ἀγράφου.

φ. 308^b. Ὁ πίναξ τῶν ἔργων τοῦ Κυδῶνη ὁ παρατεθείς ἀνωτέρω ἐν σ. 303.

φ. 309^a. « **Δημητρίου τοῦ Κυδῶνη** λόγος ὅπως ἄλογον τὸ τοῦ θανάτου δέος ἀποδεικνύων ».

Ἄρχ. Τὸν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισμὸν, ὃ δὴ θάνατον εἰώθαμεν ὀνομάζειν, πάντες μὲν φρίττουσι, πάντες δὲ μισοῦσι, πάντες δὲ πάντων κακῶν χεῖριστον οἶονται. Τέλ. ἔν' οὕτως ἠδίωνος αὐτῷ γένοιτο βίου λαδέσθαι.

φ. 324^a. Ἐπιστολὴ ἀνεπιγράφος.

Ἄρχ. Χθὲς πρὸ τῶν ἀκτίνων. Τέλ. λείπεται δὲ τῶν μειρακίων, ἐπαινεῖν καὶ τὴν μέσπν· ἀλλὰ τούνταῦθα...

Μένει ἀτελής ἐν φ. 324^b τελευτῶντι, ὀρθῶς δὲ γράφεται κερρῆ μέλαν· Ἰστέον ὅτι αὕτη ἢ ἐπιστολὴ ἐγγράφη ἔμπροσθεν τετελειωμένη ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς. Εὐρηται δὲ πράγματι ἐν φ. 387^a Ἴδε κατωτέρω σ. 317.

φ. 325^a. « **Δημητρίου τοῦ Κυδῶνη** λόγος εἰς τὸν εὐαγγελισμόν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου· οὐ μὴν ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγινωσκόμενος διὰ τὸ τῇ καθολικῇ ἀγίᾳ ἐκκλησίᾳ ἀποδοκιμασθῆναι ».

Ἄρχ. Ὅσαι τῶν πόλεων βούλονται τοῖς βασιλεῦσι χάριν ἐκτίνειν ὧν εὐηργέτηνται, αἰεὶ μὲν ἐνδείκνυσθαι σπεύδουσιν ἢν πρὸς αὐτοὺς ἔχουσιν εὖνοιαν καὶ πάντα πράττειν οἷς ἐκείνους ἴσασι χαίροντας, μάλιστα δὲ πρὸς τὰς τιμὰς αὐτῶν διανίστανται καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν αὖξουσιν προθυμίαν. Τέλ. καὶ ἡμεῖς αὐτῷ μετ' εὐφροσύνης τὰς ὀφειλομένας ὁμολογήσομεν χάριτας σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ πνεύματι νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

φ. 355^a. « + **Τοῦ αὐτοῦ Ῥωμαίου συμβουλευτικός**. Ἐγγράφη δὲ ἀποδημήσαντος ἐν Ῥώμῃ τοῦ βασιλέως κῦρ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ κῦρ Φιλοθέου ».

Ἄρχ. Πρῶτον μὲν, ὧ ἄνδρες, χάρις πολλὴ τῷ θεῷ τῶν ἀγγελιῶν ὑπὲρ ὧν ἤκομεν βουλευσόμενοι. Ταύτας γὰρ πάλαι ἐποθοῦμεν καὶ μελλουσῶν ἠνιώμεθα, ὡς δ' ἂν εὐξαίμεθα τῶν πραγμάτων ἀρχομένων ἤδη χωρεῖν, τί λοιπὸν ἔστιν ἢ τὰ ἀμείνω καὶ περὶ τῶν ὑπολοίπων ἐλπίζειν; Τέλ.

Καὶ μὴ κυρίας τὰς εὐχὰς τοῖς βαρβάροις ποιῶμεν. Ἄτοπον γὰρ ἐκείνων ταῦτα πεφθορημένων καὶ διατοῦτ' εὐχομένων οἴκοι μένειν τοὺς ἄνδρας. ἡμᾶς κωλύειν αὐτοὺς ἤκοντας καὶ οὕτω τοῖς πολεμίοις συγκατεργάζεσθαι δοκεῖν τὴν ἐπιθυμίαν.

φ. 371^b. « Συμβουλευτικός ἕτερος ».

Ἄρχ. Ἔδει μὲν, ὧ ἄνδρες Ῥωμαῖοι, μὴ περὶ τοιούτων ἡμᾶς ἤκειν βουλευσόμενους ἐξ ὧν ὑποτέρου συμβάντος αἰσχύνην καὶ κίνδυνον ἀνάγκην τῇ πόλει προσγίνεσθαι, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐνδοξοτέρων τὲ καὶ βελτιόνων ἡμῖν εἶναι τὸν λόγον. Τέλ. Εἶρηκα ἃ νομίζω συμφέρειν. Ὑμεῖς δὲ ἐλοισθε τὸ μέλλον κοινῇ συνοίσειν.

φ. 381^a. « Τοῦ αὐτοῦ προοίμιον εἰς χρυσόβουλλον τῆς ἐν τῷ Διδυμοτείχῳ σεβασμίας μονῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Παντοκράτορος ».

Ἄρχ. Πάντα μὲν ἀπλῶς ἄνθρωπον ὁ ἱερεὺς λόγος κατ'εἰκόνα θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν γεγενῆσθαι φησὶν, καὶ δεῖν πάντα ἄνδρα ἐφεξῆς τὴν εἰκόνα ταύτην ὡσπὲρ τινα παρακαταθήκην σωαν φυλάττειν. Τέλ. καὶ χρυσόβουλλον ἐξητήσατο χορηγηθῆναι τῷ τοιούτῳ αὐτοῦ μοναστηρίῳ ἐπὶ πάσαις ταῖς προσούσαις αὐτῷ διὰ παλαιγενῶν τε καὶ νεωστὶ γεγονότων δικαιωμάτων κτηματικαῖς ὑποστάσεσι περιελθούσαις αὐτῷ.

φ. 382^b. « Ἔτερον προοίμιον »¹.

Ἄρχ. Ὅσοις ὁ θεὸς ἄρχειν ἕτερον καὶ βασιλεύειν παρέσχετο οὐ τὴν ἀνθρωπεῖαν φύσιν ἀνελῶν καὶ τοῦ τὰ αὐτῆς πράττειν ἐκείνην κωλύσας τοῦτ' ἐχαρίσατο. Τέλ. Ἀκριβῶς τοίνυν πεπεισμένη ἢ βασιλεία μου τοῦτον δὴ οὐδενὸς ἀμελήσειν τῶν εἰς σωτηρίαν καὶ ἀσφάλειαν σὺν θεῷ συντεινόντων.

φ. 387^a. « Ἀρχὴ τῶν τοῦ **Κυδῶνη** ἐπιστολῶν »².

Ἄρχ. Χθὲς πρὸ τῶν ἀκτίνων.

¹ Χεῖρ τοῦ Boissonade ἐν τῇ ᾧ: loquitur Ioannes Palaeologus.

² Οὕτως ἔγραφον ἐν τῷ κώδικι.

³ Εἶνε αὐτῇ ἐκείνη ἢ μένουσ' ἀτελής ἐν φ. 324^a. Ἴδε ἀνωτέρω σ. 316.

φ. 390^α. « Τῷ βασιλεῖ »¹.

* Αρχ. Νῦν ἡμῖν περιίκειν τὴν τοῦ Πλάτωνος εὐδαιμονίαν νομίζω.

φ. 391^α. « Τῷ βασιλεῖ ».

* Αρχ. Καὶ νόμος ἀπαιτεῖ θεῖος καὶ ἡ κοινὴ βούλεται φύσις.

φ. 392^α. « Τῷ βασιλεῖ ».

* Αρχ. Θράκας δὲ ἄρα ὡς ἔοικεν εἴμαρτο πάντων ἀγαθῶν ἀπολαύειν.

φ. 393^α. « Τῷ βασιλεῖ ».

* Αρχ. Τί τοῦτο χρὴ νομίσαι ; Εὐρηταί τι καὶ σοῦ μεῖζον.

φ. 393^β. « Τῷ βασιλεῖ ».

* Αρχ. Οὐκ ἄρα ψαῦλός τις ἦν ὁ μισθὸς τῆς σῆς συνουσίας.

φ. 394^α. « Τῷ βασιλεῖ ».

* Αρχ. Χαλεπὸν ἔρῶν ἄνθρωπος.

φ. 394^β. « Τῷ βασιλεῖ ».

* Αρχ. Πρὸς ὅ τι μὲν αὐτὸς ἀφορῶν τοῖς ἐν τοῖς βασιλείοις σπουδάσμασιν.

φ. 395^β. « Τῷ δεσπότῃ ».

* Αρχ. Πόσοις νομίζεις με κεκυκλωμένον εἶναι κακοῖς.

φ. 396^α. « Τῷ πρωτοσεβαστῷ ».

* Αρχ. Σὺ δ' ἄλλα μὲν ἡμῖν ἐξιῶν ὑπισχνοῦ.

φ. 396^β. « Τῷ μεγάλῳ δομestικῷ ».

* Αρχ. Ἐγὼ πάντα τὰ σά καὶ ἐπαινῶν ἀεὶ καὶ θαυμάζων.

φ. 397^α. « Τῷ κῦρ Γεωργίῳ τῷ φιλοσόφῳ ».

* Αρχ. Οὐ μεῖζω σοι τῶν γραμμάτων ἢ τῶν ἐγκλημάτων χάριν ὁμολογῶ.

φ. 398^β. « Τῷ αὐτῷ ».

* Αρχ. Καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ Μαμωνᾶ σὴν εἶδον ἐπιστολήν.

φ. 399^β. « Οἰναιώτῃ ».

* Αρχ. Οὐ φιλοῦντος, ἀλλ' ἀμυνομένου ταύτην νόμιζε τὴν ἐπιστολήν.

φ. 400^β. « Τοῖς τοῦ βασιλέως γραμματεῦσιν ».

* Αρχ. Οὐ ταῦτά γε τοῖς φίλοις παρὰ τῶν φίλων ὀφείλεται.

φ. 401^β. « Ἰσιδώρῳ ».

* Αρχ. Νῦν ἂν ἐν καιρῷ μοι γέγονεν ἡ σὴ καὶ γλῶττα καὶ ὄψις.

φ. 402^α. « Ἀλεξίῳ τῷ Κασσανδρηνῷ ».

* Αρχ. Ἡμῖν τὰ μὲν ἐκ τῆς στίσεως δυσχερεῖ κοινὰ πρὸς ὑμᾶς.

φ. 403^α. Ἐπιστολὴ ἀνεπίγραφος.

* Αρχ. Οὐδὲν ὅ τι μὴ καλὸν τῶν καλῶν.

φ. 403^β. Ἐπιστολὴ ἀνεπίγραφος.

* Αρχ. Πολλὰ ἀγαθὰ γένοιτο τοῖς τοῦ περὶ σοῦ δέους ἡμᾶς ἀπαλλάξασι.

φ. 403^β. « Τῷ ἑαυτοῦ ἀδελφῷ Προχόρῳ ».

* Αρχ. Ἡμεῖς σοῖς ἐνταῦθα πρὸς πολλοὺς ἐντυγχάνοντες γράμμασιν.

φ. 404^β. Ἐπιστολὴ ἀνεπίγραφος.

* Αρχ. Ἢ τὰ πρότερον περὶ φιλίας εἰρημένα σοι πρὸς ἡμᾶς ἔδει τότε σιγᾶσθαι.

φ. 405^α. Ἐπιστολὴ ἀνεπίγραφος.

* Αρχ. Ἐγὼ τοῦτο μόνον ἀπολαύειν δοκῶ τῆς πατρίδος.

φ. 405^β. Ἐπιστολὴ ἀνεπίγραφος.

* Αρχ. Τὴν ὀλιγότητα τῶν γραμμάτων.

φ. 406^α. Ἐπιστολὴ ἀνεπίγραφος.

* Αρχ. Καὶ τὴν νόσον τῆς σώφρονος ἐκείνης γυναικός.

φ. 406^β. Ἐπιστολὴ ἀνεπίγραφος.

* Αρχ. Εἰ μὲν τὴν σὴν περὶ τοὺς φίλους γνώμην οὐκ ἤδειν.

φ. 407^α. « Καλοφέρῳ ».

* Αρχ. Εἰ τὴν ὁμοίτητα φιλίας αἴτιον τὸ κοινὸν τῶν φιλοσόφων ἐψήφισται.

φ. 407^β. « Τῷ αὐτῷ ».

* Αρχ. Τὰ μὲν περιστάντα σε δυσχερεῖ τοσοῦτον νόμιζε καὶ ἡμῖν δοκεῖν.

¹ Χεῖρὶ τοῦ Boissonade. An Matthaeo Cantacuzeno.

- φ. 409^ε. « Μεγάλῳ πριμμικηρίῳ τῷ Φακρασῆ »¹.
 Ἄρχ. Οὐθ' ἴσθην οὐτ' ἰνιάθην οὕτω ποτὲ ὡς νῦν.
- φ. 410^α. « Ἀστρά ».
 Ἄρχ. Οὐκ ἄδηλον ὡς τὴν ἐμὴν νόσον συμφορὰν τὴν ἰγῆσω.
- φ. 411^α. « Ἀσάνη ».
 Ἄρχ. Τί τοῦτο χρὴ νομίσαι.
- φ. 411^β. « Κῦρ Γεωργίῳ τῷ φιλοσόφῳ ».
 Ἄρχ. Ἀμφότερα φιλεῖν εἰδότης ὡς σύ.
- φ. 412^β. « Τῷ Καβάσιλα ἐν Θεσσαλονίκῃ ».
 Ἄρχ. Καὶ πρὶν σου τὰ γράμματα δέξασθαι ἦδειν.
- φ. 413^α. « Τῷ αὐτῷ ».
 Ἄρχ. Ἡμεῖς πρὸς τοσαύτας ἐμβολὰς τῆς τύχης ἀπειρηκότες.
- φ. 413^β. Ἐπιστολὴ ἀνεπίγραφος.
 Ἄρχ. Πολλαχόθεν εὐφρανας ἡμᾶς ἐπιστείλας.
- φ. 415^α. « Τῷ βασιλεῖ ».
 Ἄρχ. Μὴ τι νομίσης χθὲς ἀμελήσαντά με².
- φ. 415^β. « Τῷ αὐτῷ ».
 Ἄρχ. Ἔστω τοὺς τὰ μαλακὰ φοροῦντας ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν εἶναι τῶν βασιλέων.
- φ. 416^α. « Τῷ βασιλεῖ τοῦ **Καβάσιλα** ».
 Ἄρχ. Τοῦτο βασιλέως ἀληθοῦς, εἰ τοιαύτην περὶ τὸ ὑπὴ-
 κοον ἔχεις τὴν ψυχὴν οἶαν αἱ μητέρες περὶ τοὺς παῖδας.
- φ. 417^α. « Μονωδία ἐπὶ τοῖς ἐν Θεσσαλονίκῃ πεσοῦσιν ».
 Ἄρχ. Ἄνδρες, ὅσοι τὰς τῶν συγγενῶν διαπεφεύγατε χεῖ-
 ρας. Τέλ. ἀνθρώπων δὲ οἱ μὲν ἀνέτρεψαν αὐτοὺς, οἱ δὲ μι-
 σήσαντες ἀποφεύξονται.
- φ. 421^α. « Τῷ ἀγιωτάτῳ μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης κῦρ Ἰσιδώρῳ
 τῷ Γλαβᾶ ».
 Ἄρχ. Ἦκουσα φίλων ἀπαγγελλόντων, ὅτι δὴ πολλὰ παρὰ
 πολλοῖς τῶν συνόντων ἐγκώμια λέγεις ἐμοῦ.
- ¹ Ἐν τῇ ᾠφ μολιβδίδι γεγραμμένα διὰ χειρὸς τοῦ Boissonade τάδε: Epistola haec videtur esse Cabasilae.
- ² Ἐν τῇ ᾠφ διὰ χειρὸς τοῦ Boissonade ἀπέναντι τοῦ χειροῦ πρὶν δὲ τῶν βασιλείων ἐνδον γενέσθαι θυγῶν ἐσημειώθη: Hinc apparet non esse hanc epistolam ad imperatorem scriptam.

- φ. 424^α. « Ὑπὲρ τοῦ Καυκαδηνοῦ κῦρ Θεοδώρου πρὸς τινε τῶν
 παρὰ βασιλεῖ δυνατῶν ».
 Ἄρχ. Οἴμαι καιρὸν εἶπέρ ποτε καὶ νῦν ἔσεσθαι τοὺς ἀγα-
 θοὺς τῶν ἀνδρῶν τῶν δικαίων τυγχάνειν.
- φ. 424^β. Ἐπιστολὴ ἀνεπίγραφος.
 Ἄρχ. Οὕτω μοι τὸ σοὶ γράφειν ἰδύ.
- φ. 425^α. « Τῷ βασιλεῖ κῦρ Μανουήλ ».
 Ἄρχ. Τί τοῦτο; τὸν πάλαι ποθούμενον ἔχοντες ἐν χε-
 ροῖν, νῦν αὐτοῦ ὡς περ ψασιν οἰκοῦντες διέσταμεν.
- φ. 425^β. « Τῷ αὐτῷ ».
 Ἄρχ. Οἶδ' ὅτι μετὰ τοῦ λυπεῖσθαι καὶ δέξη καὶ ἀνα-
 γνώση.
- φ. 426^α. « Τοῖς συνοῦσι τῷ βασιλεῖ μετὰ τὴν εἰρηκτὴν ».
 Ἄρχ. Ποῦ δὴ νῦν τὰ πέρυσι δυσχερῆ;
- φ. 427^α. Ἐπιστολὴ ἀνεπίγραφος.
 Ἄρχ. Οἶδά σε βουλόμενον δεῖ τινε εὖ ποιεῖν καὶ μάλιστα ὅ-
 σων ἡ πενία λυμαίνεται τῇ περὶ τοὺς λόγους σπουδῇ.
- φ. 428^α. « Μανουήλ τῷ Καλέκῳ ».
 Ἄρχ. Τί τοῦτ' εἶπες. ἄριστε ἀνδρῶν; οὕτως ἀχάριστον
 καὶ πονηρὸν με ἰγῆσω.

Ἐν τέλει σημειόνω, ὅτι τῶν ἐν τῷ κώδικι τούτῳ περιλαμ-
 βανομένων λόγων τοῦ Δημητρίου Κυδῶνη εὐρηγται ἐκδεδομέ-
 νοι παρὰ τῷ Migne ὁ πρῶτος, ἐπιγραφόμενος Περὶ τοῦ κατα-
 φρονεῖν τὸν θάνατον¹, ὁ Συμβουλευτικὸς πρῶτος², ὁ Συμβου-
 λευτικὸς δεύτερος³ καὶ ἡ Μονωδία ἐπὶ τοῖς ἐν Θεσσαλονίκῃ πε-
 σοῦσι⁴. Λείπεται δ' ἐν τῷ κώδικι ἐκ τῶν παρὰ τῷ Migne ὁ
 Περὶ τῶν βλασφημῶν δογμάτων Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ⁵, οἱ
 Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ παναγίου πνεύματος⁶, ἡ Ἀνασκευὴ

¹ Migne Patrologia Graeca Τόμ. ΡΝΔ' σ. 1469 κ. ε.

² Αὐτόθι σ. 961 κ. ε.

³ Αὐτόθι σ. 1009 κ. ε.

⁴ Αὐτόθι σ. 1036 κ. ε.

⁵ Αὐτόθι σ. 837 κ. ε.

⁶ Αὐτόθι σ. 863 κ. ε.

τῆς παρὰ τοῦ καταράτου Μαχουμέθ τοῖς Σαρακηνοῖς τεθείσης νομοθεσίας¹ καὶ ἡ ἐπιστολὴ Πρὸς τὸν μέγαν πριμμικῆριον Φακρασῆν².

Τὰ δ' ἐν τῷ Παρισιακῷ κώδικι δύο Προοίμια χρυσοβούλλων τὰρχόμενα ἀπὸ τῶν λέξεων Πάντα μὲν ἀπλῶς ἄνθρωπος καὶ Ὅσους ὁ θεὸς ἄρχειν ἐτέρων ἐξέδωκεν ὁ Zachariä von Lingenthal ἐξ ἄλλου κώδικος, ἀνήκοντός ποτε εἰς τὸν μακαρίτην καθηγητὴν Γεώργιον Ῥάλλην³. Ἡ δ' ἐν τῷ Παρισιακῷ κώδικι ῤητὴ συμπερίληψις αὐτῶν μεταξὺ τῶν ἔργων τοῦ Κυδῶνη αἶρει τὰς περὶ αὐτοῦ ὡς συγγραφέως αὐτῶν ἀμφιβολίας τοῦ κ. Krumbacher⁴. Τρίτον δὲ Προοίμιον χρυσοβούλλου, ὁμοίως ὑπὸ τοῦ Κυδῶνη συντεταγμένον, λείπον δ' ἐκ τοῦ Παρισιακοῦ κώδικος, εἶνε τὸ ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν λέξεων Τῶν πρὸς τὴν φύσιν χρεῶν καὶ ἐκδοθὲν ὑπ' ἐμοῦ ἐκ τοῦ κώδικος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου Burneianus 75⁵. Τὸ αὐτὸ δ' ἐκεῖνο προοίμιον περιλαμβάνεται καὶ ἐν τῷ κώδικι τῆς ἐν τῷ Βατικανῷ βιβλιοθήκης Urb. 80 ἐν φ. 166^b - 167^a, φέρον μὲν ἐπιγραφὴν Ἐκ τοῦ χρυσοβούλλου ὑπερ ἐποιήσατο ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος τῷ υἱῷ αὐτοῦ κυρῷ Μιχαήλ, δούς αὐτῷ διὰ τούτου κληρὸν βασιλείας τὴν ἐξαγορίαν, ἀρχόμενον δὲ ὡς καὶ τὸ ὑπ' ἐμοῦ ἐκδοθὲν, μένον δ' ἀτελὲς ἐν ταῖς λέξεσιν εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον. Ἐπεταὶ δ' ἐρυθροῖς γράμμασιν ἢ σημείωσις ἥδε· Τὸ ὑπόλοιπον καίτοι πολλὰ ζητηθὲν, οὐχ εὗρέθη ἐν τοῖς τοῦ Κυδῶνη σχεδιάσμασιν⁶.

Περὶ δὲ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κυδῶνη τῶν περιλαμβανομένων ἐν τῷ κώδικι τῶν Παρισίων ὑπολαμβάνω περιττὸν νὰ εἴπω τι ἐνταῦθα, ἐπειδὴ οὗτός τε καὶ ἄλλοι κώδικες, ἐν οἷς ὅτε προ-

¹ Αὐτόθι σ. 1037 κ. ε.

² Αὐτόθι σ. 1313 κ. ε.

³ Ἐν τοῖς Sitzungsberichte der Berliner Akademie. 1888 σ. 1409 - 1422.

⁴ Geschichte der byzantinischen Litteratur έκδ. 6^a σ. 488. Ἑλλ. μεταφράσεως Ζωτηριάδου Τόμ. Β' σ. 160.

⁵ Ἐν τῇ Byzantinische Zeitschrift Τόμ. Ε' (1896) σ. 339 κ. ε.

⁶ Stornajolo Codices Urbinales Graeci. Ἐν Ῥώμῃ. 1895 σ. 117.

μνημονευθεῖς Οὐρβινατικὸς καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ὑπ' ἐμοῦ ἐν ἔτει 1877 ἀντιγραφεῖς Burneianus 77 περιέχουσιν ἕκαστός μέρος μόνον τῆς ὅλης συλλογῆς τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κυδῶνη¹.

Τῶν δ' ἐν τῷ Παρισιακῷ κώδικι περιλαμβανομένων ἔργων τοῦ Νικολάου Καβάσιλα παρὰ τῷ Migne εὐρίσκονται μόνον ἡ Ἑρμηνεῖα τῆς θείας λειτουργίας², οἱ ἐπτὰ λόγοι Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς³, ὁ Λόγος κατὰ τοκίζόντων, ὅστις εἶνε ὁ δεύτερος τῶν ἐν Παρισίοις μετὰ τοὺς Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς ὁ ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν λέξεων Εἰσὼν οἷ φασὶ τὸν ἀναιροῦντα⁴ καὶ τὸ Ἐγκώμιον εἰς τὴν ὁσίαν μητέρα ἡμῶν καὶ μυροβλύτιδα Θεοδώραν τὸ ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν λέξεων Ἐμοὶ δὲ πολλὰ τὰ σὰ θαυμαζόντων⁵.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται, ὅτι ὁ Παρισιακὸς κώδιξ εἶνε ὁ πληρέστατος πάντων τῶν περιεχόντων ἔργα τοῦ Δημητρίου Κυδῶνη καὶ τοῦ Νικολάου Καβάσιλα.

¹ Ἴδε καὶ Giuseppe Jorio L'Epistolario di Demetrio Cidone ἐν τοῖς Studi Italiani di Filologia classica Τόμ. Δ' (1896) σ. 257 κ. ε.

² Migne Patrologia Graeca Τόμ. ΡΝ' σ. 368 κ. ε.

³ Αὐτόθι σ. 493 κ. ε.

⁴ Αὐτόθι σ. 727 κ. ε.

⁵ Αὐτόθι σ. 753 κ. ε.

Ἡ ἄλωσις τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ἡ Βενετία

Ἡ ἄλωσις τῆς Τραπεζοῦντος ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐπερχομένη μετὰ τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δὲν εἶχε μὲν σημασίαν ἐπισημείωσιν μεγάλην, ἀλλ' ἦτο ἀφ' ἑτέρου φυσικὸν συμπλήρωμα τῆς πτώσεως τῆς παρὰ τὸν Βόσπορον βασιλευούσης. Διὰ τῆς πτώσεως τῆς Τραπεζοῦντος συγκατελύετο ἡ τελευταία ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία καὶ ἐξέλιπε τὸ ὕστατον ἔρεισμα τῶν Ἑλλήνων, ἀφ' οὗ μάλιστα μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχον ἠττηθῆ καὶ οἱ Παλαιολόγοι τῆς Πελοποννήσου. Δὲν ὑπῆρχε λοιπὸν πλέον ἐλεύθερον ὄρημα, ἐξ οὗ νὰ ἐπιχειρηθῆ τυχὸν ἡ ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καθ' ἃ εἶχε γείνει τῷ 1261, ὅτε κατελύθη ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει λατινικὴ ἀρχὴ ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ αὐτοκρατορίας. Ἡ παλινόρθωσις μόνον ἐξώθεν ἠδύνατο νὰ προσδοκηθῆ, ἐκ βοήθειας τῶν Ἑσπερίων, καὶ εἰς ταύτην τὴν ἐνέργειαν ἔστρεψαν τὸν νοῦν αὐτῶν οἱ προσφάτως δουλωθέντες Ἕλληνες, ἐν ᾧ ἔργῳ πρωτοστατεῖ, ὡς γνωστὸν, ὁ καρδινάλιος Βησσαρίων, ἐργαζόμενος ὅπως προκαλέσῃ σταυροφορίαν τῆς Δύσεως ἐναντίον τῶν ἀπίστων.

Τῶν δ' ἑσπερίων πολιτειῶν ἡ μάλιστα δυναμένη καὶ ἔχουσα συμφέρον καὶ σχεδὸν ὑποχρέωσιν νάντιδράσῃ πρὸς τὴν ἐπέκτασιν τῶν Τούρκων καὶ στερέωσιν τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἦτο ἡ Βενετία. Διὸ βλέπομεν ἤδη εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν δόγην Φόσκαρην ἀγγέλλοντα τὴν 27 Ἰουλίου 1453 τὸ γεγονός τοῦτο εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμα-

νίας Φρειδερίκον Γ' καὶ προσθέτοντα, ὅτι αἱ χριστιανικαὶ δυνάμεις ὄφειλον νὰ μεριμνήσωσι περὶ ἀποτροπῆς τῶν μελλουσῶν ἐπιθέσεων τῶν Τούρκων¹. Ἀλλ' ὁ ζῆλος τῶν Βενετῶν ἐψυχραίνετο μετ' οὐ πολὺ ἔνεκα τῆς ἀδιαφορίας καὶ τῶν ἀναβολῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Διὸ ἠναγκάζετο ἡ Βενετία νὰ προβῆ τῇ 16 Αὐγούστου 1454 εἰς συνθηκολογίαν μετὰ τῶν Τούρκων καὶ τραπῆ εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἐπειγόντων πολιτικῶν συμφερόντων, ἅτινα ἐκάλουν αὐτὴν σὺν τοῖς ἄλλοις ἀντιμέτωπον τοῦ Μεδιολάνου ἐν αὐτῇ τῇ ἀμέσῳ γειτονίᾳ τοῦ Βενετικοῦ.

Ἡ δὲ ἀποχὴ αὕτη τῆς Βενετίας ἀπὸ περαιτέρων ἐνεργειῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων ἐξηγεῖ ἐν μέρει τὸν ἀνενόχλητον συνεχισμὸν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Μωάμεθ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, εἰς ἃς περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Τραπεζοῦντος. Διὰ τοῦτο δὲ λείπει ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βενετίας πᾶσα εἰδήσις σχετικὴ πρὸς τὴν παρασκευαζομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάλυσιν τῆς τραπεζουντιακῆς αὐτοκρατορίας, καθ' ὅτι ἡ βενετικὴ πολιτεία εἰς οὐδεμίαν εἶχε περιπλεχθῆ ἐνέργειαν συνεπαγομένην οἰανδήποτε ἀνάμιξιν εἰς τὰ μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως ἐκείνης γεγονότα.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἦλθεν εἰς τὴν Βενετίαν τὸ ἄγγελμα τῆς ἠττης τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Τραπεζοῦντος Δαβίδ τοῦ Κομνηνοῦ. Ὅποια δὲ ἡ στάσις τῆς βενετικῆς πολιτείας ἐπὶ ταῖς ἀκούσματι τούτῳ διδασκόμεθα ἐκ τοῦ κατωτέρω ἐκδιδομένου ἐγγράφου.

1461 Die XXVI octobris.

Circumspecto et prudenti viro Petro Thomasio Secretario nostro in Hungaria.

Ex his que nuper ad nostri noticiam pervenerunt intelleximus Imperatorem turchorum, qui cum exercitu suo anno isto in Asiam se contulit, post expugnationem et occupationem

¹ Αἰνέλου Σιλβίου (πάπα Πίου Β') Ἐπιστ. 159. - Πρὸς. Vast Le cardinal Bessarion. Ἐν Παρισίῳ, 1878 σ. 217.

Castanene et Sinopi, fugasse etiam Usonum Cassanum, subindeque subegisse Imperatorem Trapesunde, quem, cum ingenti numero captivorum Constantinopolim miserat. At quoniam verisimiliter tenendum est, attentis insolentissimis conditionibus et perfidia hostis istius, quod expeditis a rebus illis Asie, viros suas in Europam contra kristianos dirigere cogitabit, scribendas has nostras ad te duximus volentes, quod des operam adeundi quamprimum presentiam Regie Maiestatis Hungarie, commemorando sibi, nostri parte, nova predicta, de quibus tamen ante has Serenitas sua poterit informari. Que cum ad comunem salutem totius kristiane religionis importare plurimum videantur, tenemus a kristianis principibus multum considerata et magnificienda esse. Romano autem Pontifici de his rebus per efficaces literas nostras quamprimum noticiam dedimus, nec dubitamus Beatitudinem suam his rebus quam citissime provisurum esse. Factique sumus certiores Sanctitatem suam iam misisse legatum suum ad Serenissimum dominum Franchorum Regem specialiter ob hanc causam turchorum, ut potenti manu sue perfidie occurratur. Id ipsum quoque et nos apud ipsam Regiam Maiestatem fieri iussimus per oratores nostros iam missos ad presentiam sue Serenitatis. Speramusque et in divina bonitate confidimus res kristianorum adversus hunc crucis hostem feliciter successuras, pro qua re nihil de possibilibus omissuri sumus.

Interim vero dicimus quod si placebit Maiestati suo gratum admodum nobis erit cogitamina et mentem sue Serenitatis intelligere, et quid sibi comunicandum nobiscum videretur pro comunibus periculis evitandis.

Et de quanto habebis ab Maiestate sua distincte et particulariter per literas tuas zifratas nos certiores quam primum facere studebis. Verum si forte sentires prefatum Regem ad concordium devenisse cum turco, eo casu volumus quod nihil de premissis dicere debeas Serenitati sue, sed de quanto habebis nos subito advisabis.

Presentes litere nostre scribantur in zifra eidem Secretario nostro, et perfidiam et colorem muncium indillate mittantur.

De parte 178

De non 1

Non sinceri 1

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἀπόκειται ἐν τῷ κατὰ τὴν Βενετίαν δημοσίῳ ἀρχεῖῳ τῷ ἐν τῇ πρώτῃ μονῇ τῶν Φράρων (Archivio di Stato)¹. Ἀνεκοινώθη μοι δὲ κατ' αἰτησίαν μου ἤδη τῷ 1895 ὑπὸ τοῦ μακαρίτου διευθυντοῦ τοῦ ἀρχείου ἐκείνου Stefani. Εἶνε δ' ἐλάχιστα τὰ ἐν τοῖς ἀρχείοις ἐκείνοις ἔγγραφα περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τραπεζοῦντος ὑπὸ τῶν Τούρκων, τοῦθ' ὅπερ ἐξηγεῖται τοῦτο μὲν ἐκ τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης ἀποχῆς τῆς Βενετίας ἀπὸ πάσης ἐμμέσου ἀναμίξεως εἰς τὰ τῆς Ἀνατολῆς, τοῦτο δ' ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι τὰ πρωτότυπα ἔγγραφα τῶν χρόνων ἐκείνων ἀποκειμένα ποτ' ἐν τοῖς βενετικοῖς ἀρχείοις ἔχουσι δυστυχῶς ἀπολεσθῆ ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου.

Ἐκ τοῦ ἔγγράφου τούτου βλέπομεν, ὅτι τὸ ἄγγελμα τῆς πτώσεως τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπαγωγῆς τοῦ τελευταίου αὐτῆς αὐτοκράτορος μετ' ἀπείρου πλήθους αἰχμαλώτων, καθ' ἃ λέγει τὸ ἔγγραφον², εὐλόγως ἐτά-

¹ Senato Secreti. Volume 21. carte 65.

² Τὸ ἀξιοπισταὶν τοῦ βενετικοῦ ἔγγράφου ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ αὐτόπτου τῆς ἀλώσεως *Κριτοβούλου* (IV, 8, 3-4 παρὰ *Müller* Fragmenta Historiarum Graecorum Τόμ. Ε' σ. 142). Μετὰ δὲ τοῦτο κελεύει (ὁ Μωάμεθ) τὸν βασιλέα (Δαβὶδ τὸν Κομνηνόν) καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἅπαντας καὶ δὴ τινες τῶν ἐν δυνάμει ὄντων τῆς πόλεως καὶ πλοῦτον κεκτημένων, εἶν γυναιξὶ καὶ παισὶ καὶ τοῖς ὑπάρχουσι πᾶσιν ἐξελθόντας ἐμβῆναι εἰς τὰς τριήρεις. Ἐκλέγεται δὲ καὶ παῖδας τῶν ἐφήδων ἀπὸ τε τῆς πόλεως καὶ τῆς ἔξω χώρας ἀπάσης περὶ πεντακοσίους που μάλιστα καὶ χιλίους, καὶ αὐτοὺς ἐμδιδάξει εἰς τὰς τριήρεις. Καὶ δωρησάμενος πολλὰ τοῖς ἡγεμόσι τῶν νεῶν, τριηράρχαις τέ φησι καὶ ναυάρχαις, εἶτι δὲ καὶ κυβερνήταις καὶ κελευσταῖς καὶ τοῖς ἄλλοις, ἐκέλευσεν ἀποπλεῖν. — Περὶ *Χαλκοκονδύλη* τ. 495, 22 κ. ἑ. τὸν δὲ βασιλέα Τραπεζοῦντος ἐυδάντα εἰς τὰς ναῦς ἅμα τοῖς παισὶν αὐτοῦ καὶ τῇ θυγατρὶ καὶ συγγενέσιν αὐτοῦ, ἧσοι παρῆσαν αὐτῷ, ἐκέλευσεν ἀποπλεῖν εἰς τὸ Βυζάντιον, ὡς αὐτίκα παρεσομένου καὶ αὐτοῦ βασιλέως διὰ τῆς ἡπείρου. τ. 497, 3 κ. ἑ. τὴν δὲ Τραπεζοῦντα εἰς μοῖρας διελόμενος,

ραξε τὴν τέως ἀδιαφοροῦσαν Βενετίαν. Ἀνανήψαντες ἃ ἐτέλος οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ἐκ τοῦ ληθάργου καὶ συνιδόντες τὸν κίνδυνον τὸν μετὰ τὴν μοιραίαν ταύτην ἄλωσιν ἐπαπειλοῦντ' αὐτὸν τὸν ἐν Εὐρώπῃ χριστιανικὸν κόσμον, ἐψήφισαν, ὅπως δοθῆ ἔντολή εἰς τὸν ἐν Οὐγγαρία πρεσβευτὴν τῆς πολιτείας νὰ προκαλέσῃ τὴν κατὰ τῶν Τούρκων σύμπραξιν τοῦ βασιλέως τῶν Οὐγγρων, τοῦ Μαρτίνου Κορβίνου. Ἀλλὰ συγχρόνως ἀγγέλλεται, ὅτι ἡ Βενετία ἀπετάθη ἐν σπουδῇ καὶ πρὸς τὸν πάπαν, τὸν Πίον Β', βεβαία οὔσα, ὅτι οὗτος ἐμερίμνησεν ἤδη νὰ προκαλέσῃ τὴν κατὰ τῶν Τούρκων συναρωγὴν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, πιθανῶς τὸν Λουδοβίκον ΙΑ', ἤδη τῇ 22 Ἰουλίου 1461 διαδεχθέντα τὸν πατέρα Κάρολον Ζ'. Ἐκ τῶν μέτρων δὲ τούτων προεδόκατο ἐπιτυχῆς καὶ τελεσφόρος ἐνέργεια ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Ταῦτα πάντ' ἀγγέλλονται ἐκ Βενετίας εἰς τὸν ἐν Οὐγγαρία πρεσβευτὴν, εἰς ὃν διαβιβάζεται καὶ ἡ ἐντολή, ὅπως συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ Κορβίνου καὶ ἀνακοινώσῃ τὰ δέοντα εἰς τὴν βενετι-

τὸ μὲν παρ' ἐαυτῷ κατεκράτησε, . . . τὸ δὲ κατέκρινεν εἰς Βυζάντιον, καὶ τὸ ἕτερον πεποίηκεν Ἰανιτζαρίους καὶ δουλευτὰς ἐν σκευαῖς, ἐπιλεξάμενος παῖδας ὀκτακοσίους, καὶ ἐς τὴν τῶν νεπλῶδων τάξιν ἐτάξατο. — Δούνα σ. 343, 14· στείλας δὲ (ὁ Μωάμεθ) αὐτὸν (τὸν Δαβίδ) ἐν Κωνσταντινουπόλει σὺν ταῖς τριήρεσι παγγενὶ μὲ ἑτέροις θείοις καὶ ἀνεψιοῦς αὐτοῦ, καὶ σὺν τοῖς ἀρχουσι καὶ εὐγενέσι τοῦ παλατίου, φέρων ὁ καθεὶς τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ ἄνευ τῶν ἀκινήτων. — Φραντζῆ σ. 308, 7· μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τινὰς ἀποίκους εἰσήνεγκε, κατ' ἐκείνην τὴν διάλεκτον λεγομένους σουργούνιδες, ἐκ τε τοῦ Καφᾶ, Τραπεζοῦντος καὶ Σινωπίου καὶ Ἀσπροκάστρου, σ. 413, 19 κ. ἐ· τοῦ βασιλέως Τραπεζοῦντος λέγω καὶ πάντων σχεδὸν τῶν ἐκεῖσε ἀτυχῶν καὶ ἀνωφελεστάτων αὐθεντῶν καὶ ἀρχόντων, οὓς ἐξελθὼν ἐκεῖθεν κατέκρινεν αὐτοὺς ἐν τῇ Ἀνδριανουπόλει. Eclitosis chronica εκδ. Spry. Lambert. Ἐν Λονδίῳ 1902 σ. 26, 9· Ἐποίησαν δὲ τὸν λαὸν τῆς Τραπεζοῦντος μοίρας τρεῖς· τὸ μὲν ἐν μέρος ἔλαβεν αὐτὸς (ὁ Μωάμεθ) καὶ οἱ μεγιστάνες αὐτοῦ, τὸ δὲ ἕτερον ἔφερε σουργούνιδας ἐν τῇ Πόλει, τὸ δὲ ἄλλο μέρος ἀφῆκεν ἐν αὐτῷ τῷ κάστρῳ οἰκεῖν οὐκ ἔσω, ἀλλ' ἔξω τῶν τειχῶν· τὸν βασιλέα δὲ καὶ πάντας τοὺς ἄρχοντας ἀναβιδάσας ἐν πλοίοις ἔφερεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὸν τε Καβαζήτην καὶ πᾶσαν τὴν γενεὰν αὐτοῦ, τὸν μέγαν μεσάζοντα τὸν Ἀλταμούριον, τὸν φιλόσοφον Ἀμπρούτζην τὸν πρωτοδεστιάριον.

κὴν πολιτείαν πλὴν ἢ ἂν νοήσῃ τυχόν, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας εὐρίσκεται ἐν ὁμονοίᾳ μετὰ τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ, ἐν ἣ περιπτώσει παρέχεται εἰς αὐτὸν ἡ ἐντολή μηδὲν τῶν γραφομένων νάνακοινώσῃ εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ νὰ γνωρίσῃ ἀμέσως τὰ περὶ τούτου εἰς τὴν Βενετίαν.

Τὴν δὲ σημασίαν καὶ σπουδὴν, ἣν ἀπέδιδεν ἡ βενετικὴ πολιτεία εἰς τὰς ἐνεργείας ταύτας, ἀποδεικνύει τοῦτο μὲν ἡ φροντις, ὅπως τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου σταλῆ, κρυπτογραφικῶς εἰς τὸν πρεσβευτὴν, καὶ ἡ παρεχομένη εἰς αὐτὸν ἐντολή νάπαντήσῃ ὁμοίως per litteras sigillatas, τοῦτο δὲ ἡ παμπηφία μεθ' ἧς ἐψηφίσθησαν ὑπὸ τῆς συγκλήτου αἱ εἰς αὐτὸν ἐπισταλεῖσαι ἐντολαὶ πλὴν μιᾶς καὶ μόνης ἀρνήσεως ψήφου.

Ἄγνωστον τίς ἦτο κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1461 ὁ ἐν Οὐγγαρία πρεσβευτὴς τῆς Βενετίας, τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ μὴ μνημονευομένου ἐν τῷ δόγματι τῆς συγκλήτου. Ἀλλὰ πιθανώτατα ἦτο αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Ἰωάννης Αἴγιο, ὃν εὐρίσκομεν ὀλίγον ἀργότερον τῷ 1463 διαπεπιστευμένον παρὰ τῷ Κορβίνῳ¹. Ἄγνωστα δὲ μένουσιν εἰς ἡμᾶς ἔνεκα τῆς ἀπωλείας τῶν πρωτοτύπων ἐγγράφων, περὶ ἧς ἔγεινε λόγος ἀνωτέρω, καὶ τὰ ἐπακόλουθα τῶν εἰς τὸν πρεσβευτὴν δοθεισῶν ἐντολῶν. Ἀλλ' ἐξ ἑνὸς μὲν ἡ ἀναλογία τῶν συμβάντων μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐξ ἑτέρου δὲ τὰ συμβάντ' ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος φωτίζουν ἡμᾶς περὶ τῆς τύχης τῶν διαπραγματεύσεων, ὧν εἰσηγητὴς ἐγένετο ἡ Βενετία. Καὶ δὴ, ὡς μετὰ τὸ 1453 ἡ βενετικὴ πολιτεία ἠναγκάσθη νάποστῆ πάσης ἐναντίον τῶν Τούρκων ἐνεργείας ἔνεκα τῆς ἀδιαφορίας τῶν λοιπῶν Ἑσπερίων, οὕτω καὶ τῶρ ἀτελέσφορα προέβαινον τὰ ὑπ' αὐτῆς διενεργούμενα. Ἡ Εὐρώπη ἦτο ἐπτοημένη, πολλῷ μᾶλλον ἢ τῷ 1453, μετὰ τὰς ἐν αὐτῇ τῇ εὐρωπαϊκῇ χειρηνήσῃ ἐπιτυχίας τοῦ Μωάμεθ, ἐκνικήσαντος μὲν τὸν ἡγεμόνα τῆς Βοσνίας Στέφανον καὶ σφάξαντος τὸν βᾶνον τῆς Σκλαβου-

¹ Bast Le cardinal Bessarion σ. 268.

νίας, δυναμένου δὲ ἤδη νάπειλήσῃ αὐτὰς τὰς ἐν Δαλματία, Πελοποννήσῳ καὶ Εὐβοίᾳ βενετικάς κτήσεις. Αὐτὴ ἡ Βενετία, αὐτὴ ἡ Ἰταλία ἐφαίνοντο κινδυνεύουσαι. Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ τοιούτου ἀπελπισμοῦ παρουσιάζεται ἐμπνέων θάρρος εἰς τοὺς ἀπελπίδας, συνενόντων τὰ διεστῶτα καὶ ἄγων τέλος εἰς τὴν κήρυξιν τοῦ πρὸς τοὺς Τούρκους πολέμου ὁ ἀκάματος Βησσαρίων. Οὕτω δὲ δὲν εἶνε μὲν ἴσως τυχαῖον, ὅτι ἡ μετὰ μακροὺς ἀγῶνας ναυαγήσαντας μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιτυχία αὐτῆ τοῦ ἐκ Τραπεζοῦντος πολλοῦ καρδινάλιου κατωρθώθη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς γενετείρας, τὸ δ' ὑπ' ἐμοῦ ἀνωτέρω ἐκδοθὲν ἔγγραφον δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς τὴν ἀπαρχὴν τοῦ νέου σταδίου τῶν διαπραγματεύσεων αἵτινες ἤγαγον εἰς τὴν ἐπίστεψιν τῶν ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἐπιδιωκομένων ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος καὶ τοῦ πάπα Πίου. Καὶ ἤρξατο μὲν πράγματι ὁ μεταξὺ τῶν Βενετῶν καὶ τῶν Τούρκων πόλεμος, διεξαχθεὶς ἰδίως ἐν Πελοποννήσῳ, ἀλλ' ἡ Βενετία δὲν ἠδυνήθη νὰ διεξαγάγῃ ἐπιτυχῶς τὸν ἀγῶνα, ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τῶν λοιπῶν Ἰταλῶν, οἵτινες ἀπεδείχθησαν ἀνίκανοι νὰ ἐξαρθῶσιν εἰς τὴν καθολικὴν ἐκείνην σταυροφορίαν, ἣν ἀπῆτουν αἱ περιστάσεις καὶ εἶχον ὄνειροπολήσει οἱ δύο αὐτῆς μεγάλοι εἰσηγηταί. Ὁ δὲ θάνατος τοῦ Πίου τῷ 1464 καὶ τοῦ Σκενδέρβει τῷ 1468 ὑπῆρξαν νέα ἐνίσχυσις τῶν πολεμικῶν ἐπιτυχιῶν τοῦ Τούρκου κατακτητοῦ.

Τέλος δὲ καὶ ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν τὸ ἀνωτέρω ἐκδοθὲν ἔγγραφον εἶνε ἄξιον λόγου. Καὶ δὴ ἡ χρονολογία αὐτοῦ λύει ὠρισμένως τὸ ζήτημα περὶ τοῦ ἔτους, καθ' ὃ ἔγεινεν ἡ ἄλωσις τῆς Τραπεζοῦντος.

Καὶ δὴ ἐκ μὲν τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν πηγῶν τὸ 1461 μαρτυροῦσιν ὁ Κριτόβουλος¹ καὶ ὁ Δούκας², ἀμφίβολον δὲ μέ-

¹ Κριτοβούλου IV, 8,4 παρὰ Müller Fragmenta Historiarum Graecorum Τόμ. Ε' σ. 142,2. Καὶ ἑνατον καὶ ἐξηκοστὸν ἔτος πρὸς τοῖς ἐννεακοσίοις καὶ ἑξακισχιλίοις τοῖς ὅλοις ἠνύετο, ἐνδέκατον δὲ τῆς ἀρχῆς τῷ βασιλεῖ.

² Δούκα ἐκδ. Βόννης σ. 343,22 κ. ἐ. Ἐν δὲ τῷ ,5450' ἔτει.

νει ποῖον τὸ παρὰ Χαλκοκονδύλῃ¹ ἔτος, εἰ καὶ οἱ ἐκδότηι ἀποδέχονται παρ' αὐτῷ τὸ 1461². Τέλος δὲ ὠρισμένως σφάλλεται ὁ συμπιλήσας τὴν Χρονικὴν ἔκθεσιν, καταβιβάζων τὴν ἄλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος εἰς τὸ ἔτος τῆς πατριαρχείας τοῦ Ἰωάσαφ, ἀμφιβαλλόμενον μὲν, ἀλλ' ὅπωςδῆποτε κυμαινόμενον μεταξὺ τοῦ 1464 καὶ 1466³.

Τῶν δὲ νεωτέρων ὁ μὲν Crusius⁴ καὶ ὁ Fallmerayer⁵ ὡς ἔτος τῆς ἀλώσεως ἀποδέχονται τὸ 1462, ὁ δὲ Hammer⁶, ὁ Zinkeisen⁷, ὁ Finlay⁸, ὁ Heyd⁹, ὁ Hertzberg¹⁰ καὶ ὁ Müller¹¹ τὸ 1461.

Τέλος δὲ ὁ Berchet¹² ἀποδέχεται ὁμοίως τὸ 1461, στηριζόμενος εἰς διήγησιν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδεδομένην ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Dell'origine di Assanbei sive Ussun Cassan, ἐν ἣ εὐρηται καὶ τὸ ἐξῆς χωρίον: Vedendo Maomet turco multiplicar Ussun, tenendo non si facesse grande, fece esercito nel 1461. ed andò verso Trebisonda, acciò Ussun non prosperasse in quello impero. Vedendo Ussun ne poter resistere alla potenza del Turco li fu forza mostrarli le spalle e ritornò alli monti ed alli suoi castelli. Il Turco non volendo Ussun per vicino, aumentato

¹ Χαλκοκονδύλῃ ἐκδ. Βόννης σ. 494 κ. ἐ.

² Λύτσοι σ. 485,15 ἐν τῇ ᾧ ἐν παραβολῇ πρὸς σ. 498,22 ἐν τῇ ᾧ.

³ Welthesis chronica and Chronicon Athenarum ἐκδ. Spyr. Lambros Ἐν δὲ τῇ πατριαρχείᾳ τοῦ Ἰωάσαφ ἐπορεύθη ὁ αὐθέντης σουλταν Μεμεῆτης κατὰ τῆς Τραπεζοῦντας.

⁴ Turcograecia σ. 21 κ. ἐ.

⁵ Geschichte des Kaisertums von Trapezunt. Ἐν Μονάχῳ. 1827 σ. 274.

⁶ Geschichte des osmanischen Reiches in Europa. Ἐν Ἀμβούργῳ. 1840. Τόμ. Β' σ. 54 κ. ἐ. ἑλλ. μεταφρ. Κροικιδᾶ. Ἐν Ἀθήναις. 1870. Τόμ. Β' σ. 330 κ. ἐ.

⁷ Geschichte des osmanischen Reiches in Europa. Ἐν Γῶθῳ. 1854. Τόμ. Β' σ. 330 κ. ἐ.

⁸ History of Greece ἐκδ. 6' ὑπὸ Tozer. Ἐν Ὁξωνίῳ. 1877. Τόμ. Δ' σ. 419 κ. ἐ.

⁹ Geschichte des Levantehandels im Mittelalter. Ἐν Στουτγάρδῳ. 1879. Τόμ. Β' σ. 365 καὶ 393.

¹⁰ Geschichte Griechenlands seit dem Absterben des antiken Lebens. Ἐν Γῶθῳ. 1877 Τόμ. Β' σ. 583.

¹¹ Fragmenta Historiarum Graecorum Τόμ. Ε' σ. 127 ἐν σημ.

¹² La Republica di Venezia e la Persia. Ἐν Ταυρίνῳ. 1865 σ. 97 κ. ἐ.

il suo esercito andò in persona e prese Trebisonda. nel cui esercito fu Nicolò Sagondino segretario della Signoria nostra¹. Ἐξήγαγε δὲ τὴν διήγησιν ταύτην ὁ Berchet ἐκ τοῦ χρονικοῦ τοῦ Μαρίνου Σανούδου τοῦ ἐπιγραφομένου Vite dei Dogi, καὶ δὴ ἐκ τοῦ ἀντιγράφου τοῦ ἀποκειμένου ἐν τῷ Ἀστικῷ μουσεῖῳ τῆς Βενετίας ὑπ' ἀριθμὸν παλαιὸν μὲν 1106, νέον δὲ 3767 (φ. 709^b)².

Ὁ δὲ διευθυντὴς τοῦ Ἀστικοῦ μουσείου κ. Serinzi, ὅστις κατ' ἐμὴν παράκλησιν ἀπέστειλέ μοι τελευτῶντος τοῦ Ἰουλίου 1905 ἀντίγραφον τοῦ εἰρημένου χωρίου, ἅτε τοῦ βιβλίου τοῦ Berchet λείποντος ἐκ τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἀνεκοίνωσέ μοι πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι χάριν ἐμοῦ ἔγειναν νέαι ἔρευναι ἐν τῷ Archivio di Stato τῆς Βενετίας ὑπὸ τοῦ κ. Della Santa περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἀλώσεως τῆς Τραπεζοῦντος. Εὐρεθὴ δὲ μόνον ἔγγραφον, καθ' ὃ τῆ 2 Μαρτίου 1461 ὁ Νικόλαος Sagondino ἔλαβε παρὰ τῆς βενετικῆς πολιτείας τὴν ἐντολὴν νὰ μεταβῆ πρὸς τὸν σουλτάνον Μωάμεθ, ὅπως ζητήσῃ τὴν ἐπανόρθωσιν ζημιῶν τινῶν ἐπενεχθεισῶν εἰς Βενετούς ὑπηκόους, διετάχθη δὲ νὰ σπεύσῃ. Demum declaramus tibi, λέγει ἡ δοθεῖσα εἰς αὐτὸν ἐντολή, quod studiosus sis expedire te a porta profati d. Turci quo celerius poteris. quoniam nostre intentionis est quod illic differre non habeas: et obtinendo, ut credimus, bene quidem: et non obtinendo etiam cum quanto habere poteris illinc discedes³. Τῆ δὲ 21 Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ ἀπεσταλμένος ἐκεῖνος εὐρίσκετο ἤδη ἐν Βενετία, ἐπιστρέψας ἐκ τῆς Ἀσίας, καὶ εἶχεν ἀγγεῖλαι εἰς τοὺς ἄρχοντας de ejus

¹ Berchet ἐνθ' ἀν. σ. 104).

² Τοῦ χρονικοῦ τούτου τὸ αὐτόγραφον τοῦ Σανούδου σώζεται ἐν τῇ Μαρκιανῇ, ἀλλὰ δὲν εἶνε πλήρες, λείπει δὲ ἀκριβοῦς τὸ μέρος τὸ περιλαμβάνον τὰ μεταξύ τῶν ἐτῶν 1423 καὶ 1474 γεγονότα, διὰ δὲ τοῦτου τὸ χρονικὸν διάστημα ἀνάγκη νὰ καταφύγῃ ὁ ἐρευνητὴς εἰς τὰ σωζόμενα ἀντίγραφα. Εἶνε δὲ ταῦτα τρία, τὸ τοῦ Ἀστικοῦ μουσείου τῆς Βενετίας περὶ οὗ ἔγεινεν ἤδη λόγος, τὸ τῆς Μαρκιανῆς Ἰταλ. Οἱ. VII ἀρ. 125 καὶ τὸ τῆς Bibliotheca Estense τῆς Μοδένης.

³ Senato, Deliberazioni segrete, reg. 21 c. 34.

(τοῦ Μωάμεθ) prava et. ut melius dixerimus, pessima intentione ad statum et rempublicam nostram. Qui (ὁ Μωάμεθ) expeditus ab impresia, quam cepit in partibus maris Mauri ob apparatus quos fecit et provisiones quas facere decrevit. innuit quamvis aperto ore id non patefactat, sese ad damna nostra et invasionem locorum nostrorum venire velle¹. Καὶ ναὶ μὲν οὐτ' ἐν τούτῳ τῷ ἐγγράφῳ, οὐτ' ἐν ἄλλῳ τινὶ γίνεται λόγος, ὅτι ὁ Sagondino παρέστη εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος, ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τούτου γίνεται λόγος παρὰ τῷ Μαρίνῳ Σανούδῳ, ὀφείλομεν νὰ συναγάγωμεν ἐκ τῶν προρρηθέντων ἐγγράφων, ὅτι ἡ ἄλωσις τῆς Τραπεζοῦντος συνέβη μετὰ τῆς 2 Μαρτίου καὶ τῆς 21 Σεπτεμβρίου 1461. Ταύτην δὲ τὴν ἄλωσιν ὑπενόει καὶ αὐτὸς ὁ Sagondino λέγων περὶ τοῦ Μωάμεθ expeditus ab impresia quam cepit in partibus maris Mauri. Τοιαύτη δὲ εἶνε ἡ γνώμη τοῦ κ. Serinzi, ἣν τελείως ἀποδέχομαι, ἅτε συμφωνοῦσαν πρὸς τὰ ἐκ τοῦ πρώτου ὑπ' ἐμοῦ ἐκδοθέντος ἐγγράφου ἐξαγόμενα πορίσματα. Χρησιμεύουσι δὲ τὰ νεωστὶ ἀνακοινωθέντα μοι ἔγγραφα εἰς μείζονα ἔτι διαφώτισιν τῆς ἐν τῷ τραπεζουντιακῷ ζητήματι πολιτείας τῆς βενετικῆς συγκλήτου. Ὁ πρῶτος τῆς Βενετίας λήθαργος προέρχεται ἐκ συμφερόντων, ὧν τὴν λύσιν ἀπεκδέχεται εὐνοϊκὴν παρὰ τοῦ Μωάμεθ. Μόνον, ὅτε ὁ Τούρκος μονάρχης ἐπέδειξε πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον τῶν Βενετῶν διαγωγὴν ἀγέρωχον, ὑπέρφρονα καὶ τοιαύτην, ὥστε νὰ γράψῃ ὁ Sagondino πρὸς τὴν σύγκλητον ὅσα καὶ ὡς ἔγραψε περὶ τῶν προθέσεων τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐπιδρομῆς τῶν βενετικῶν κτήσεων, τότε ἡ πολιτεία τῆς Βενετίας μετεβλήθη καὶ ἐστράφη περίξ ζητοῦσα συμμάχους ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ἡ νευρική αὐτὴ ἐξέγερσις ἢ μᾶλλον ἢ ἐκδικητικὴ αὐτὴ ἀφύπνισις ἐπῆλθεν ἀργά, εἶδομεν δ' ἀνωτέρω αὐτὴν ἀποτυχοῦσαν, ἐν ᾧ ἡ Τραπεζοῦς μετὰ τοῦ ἤδη ὑποταχθέντος λοιποῦ ἑλληνικοῦ κόσμου ἐξηκολούβει δουλεύουσα ὑπὸ τοὺς Τούρκους.

¹ Αὐτόθι σ. 67.

ΟΙ ΤΑΧΥΓΡΑΦΟΙ ΤΟΥ ΒΗΣΣΑΡΙΩΝΟΣ

Γνωστός εἶνε ὁ ζῆλος, μεθ' οὗ ὁ καρδινάλιος Βησσαρίων ἠσχολεῖτο περὶ τὴν συναγωγὴν χειρογράφων βιβλίων, καὶ ὅποσον μεγάλη ὑπῆρξεν ἢ ὑπ' αὐτοῦ καταρτισθεῖσα βιβλιοθήκη, ἣν ἐκληροδότησεν εἰς τὴν Μαρκιανὴν βιβλιοθήκην τῆς Βενετίας. Πρὸς ἀπαρτισμὸν δὲ τῆς βιβλιοθήκης ταύτης ἠγόραζε μὲν ὁ Βησσαρίων καὶ ἀρχαιότερα χειρόγραφα, ἐφρόντιζε δὲ καὶ νὰ παρασκευασθῶσι χάριν αὐτοῦ ἀντίγραφα κωδίκων ὑπὸ συγγρόνων βιβλιογράφων. Λίαν δὲ χαρακτηριστικαὶ τῆς τοιαύτης αὐτοῦ μερίμνης εἶνε δύο ἐπιστολαί, ἅς ἐκδίδω ἐνταῦθα, ἀντιγράφας ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 527 κώδικος τῆς Μαρκιανῆς, γεγραμμένου τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα καὶ περιέχοντος ὅλου συγγραφᾶς τοῦ Βησσαρίωνος, εἰς οὗ τὴν βιβλιοθήκην ἀνήκεν. Ἔχουσι δ' αἱ ἐπιστολαὶ αὗται, οὗσαι ἀμφότεραι ἀνεπίγραφοι ἐν τῷ κώδικι, ὡς ἐξῆς:

Α' (φ. 243⁶ κ. ἐ.).

[Ε]ἰ μὲν ἄλλο τι μᾶλλον τῶν σῶν ἦν καὶ μὴ βίβλος, ἦν ἀνάγκη τοσοῦτον χρόνον κατέχειν, οὐκ ἂν ἠύλαθούμην, εἰδῶς σε ἄσμενος πάντων μοι κοινωνοῦντα τῶν σῶν. Νῦν δ' ἐκείνων σε στερεῖν ἀναγκαζόμενος ἐπι πολὺ ὧν σοι ὀσημέραι χρεῖα, εἰκότως παραμυθεῖσθαι τὸ πρᾶγμα
5 λόγοις ἠξίωσα. Χάριτας δὲ σοι τῆς ἐλευθεριότητος ὁμολογῶ, ὅτι μοι καὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων παραχωρεῖς. Τὰ περὶ φυτῶν Θεοφράστου πρῶτον μὲν παρὰ Ἰωάννου, εἶτα δὲ ἐζητήσαμεν λαβεῖν παρὰ σοῦ, τότε μὲν οἴομενοι πάλαι ἂν αὐτὸν ἀπολαβεῖν φόμεθα γὰρ ἐκείνῳ τὴν ἀρχὴν δοῦναι, ὕστερον δὲ τοῖς σοῖς εἴτε καὶ τοῖς ἐκείνου γράμμασι διδα-
10 χθέντες εἶναι παρὰ σοί. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνος τανῦν ἔλαβε, καὶ ταύτη καλῶς ἔχει. Πέμπει γὰρ ὅτε αὐτῷ βέλτιον δόξει. Ἀνδρόνικον τὸν Καλ-

1 ἄλλο 8-9. τῆναρχὴν 10 (καὶ κατωτέρω). τανῦν

λίστου, ὃν ἄλλοτε || συνέστησας ἡμῖν, ὅτε ἐπιλαθόμενοι οὐκ ἀπεκρί- φ.244^ο
θημεν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος οὐδὲν, φιλοῦμεν μὲν καὶ διὰ σέ, οὐχ ἠκιστα δὲ καὶ δι' αὐτόν. Χρηστός γὰρ καὶ μέτριος ἀνὴρ καὶ σπουδαῖος καὶ ὅλως σοὶ τε καὶ τῇ σῇ συγγενείᾳ προσήκων. Δεδιώς δὲ ταῦτα κατὰ 15
Πλάτωνα λέγω, ὅτι ὑπὲρ ἀνθρώπου δόξαν ἀποφαίνομαι, οὐ φαύλου ζῶου, ἀλλ' εὐμεταβόλου, πλὴν πάνυ ὀλίγων τινῶν καὶ εἰς ὀλίγα. Τὰ δὲ παρὰ τῷ χρηστῷ Λαμπωνίνῳ Διονυσίου τῆς ἱστορίας ἀντίγραφα, καίτοι μὴ καλοῖς γράμμασι μῆδ' ὀρθῶς γεγραμμένα, βουλοίμην ἂν μᾶλλον ἢ ἐκ νέου αὐτὴν ὑπὸ τοῦ παρ' αὐτῷ νέου γραφῆναι. Βραδυ- 20
νεῖ τε γὰρ καὶ ἅμα ἄλλο τι τῶν ἀναγκαίων γράψαι τῷ κεκτημένῳ. Δεδιώς δὲ περὶ ἡμῶν τὰ φίλων ποιεῖς. Δεδίαμεν γὰρ καὶ αὐτοί, ὅπως δ' ἐκφευξοῦμεθα οὐκ ἔχομεν. Ἀνάγκη ἡμᾶς ἀπαραίτητος πιέζει, ὅπερ ἄλλοι μὲν ἴσως οὐκ ἂν πιστεύσαιεν καὶ λόγον ἄλλως νομίσαιεν, σὺ δ' εἰ ἡμῶν ἠκουσας, ἐπίστευσας ἂν. Θεός μοι ἐστὶν ἐλπίς, ᾧ ἐμαυτὸν ἐκ 25
παιδὸς ἄγειν τε καὶ φέρειν ἢ βούλοίτο ἀνέθηκα. Παραμυθεῖται δ' ἡμᾶς, εἴ τι καὶ παιῆσαι δεῖ, τὸ μὴ οὕτω ῥαδίως θραύεσθαι τῶν ἀγγείων τὰ φαῦλα. Κύιντον δὲ καὶ τὰ Πυρρώνεια ὅπως γεγράψονται σοὶ μελέτω. Τὰ σεσαθρωμένα ἐκεῖνα καὶ διεφθορότα τοῦ Γαληνοῦ βιβλία ἃ σοι κατέλιπον, εἰ περίεστιν ἔτι, οὐ χειρόν φυλάξαι· εὐρήσομεν γὰρ ποτε ἴσως 30
τὸν ἀντιγράφοντα. Εὐ πράττοις.

Β' (φ. 244^α κ. ἐ.).

[Ε]δεξάμην ἃ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασέως ἡμῖν Περὶ ὀνομάτων συνθέσεως ἐπεμψας· ταῦτα δὴ ἀντιγραφέντα πρὸς σέ ἀποπέμπομεν, καὶ προσέτι σοι χάριτας οἶδαμεν. Ἀξιοῦμεν || δὲ, ἵνα καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ βιβλίου ἡμῖν πέμψης πλὴν τῶν εἰς τε Ῥητορικὴν εἰς τε Ποιητικὴν Ἀριστοτέλους· ταῦτα γὰρ καὶ αὐτοί ἔχομεν. Παρὰ ταῦτα οὖν τὰ 5
ἄλλα πάντα ἃ τὸ σὸν περιέχει βιβλίον κατὰ μέρη ἡμῖν πέμψον, οὐχ οὕτω μέντοι σφόδρα τεμαχιζῶν. Καὶ γὰρ δὴ εἰσι παρ' ἡμῖν ταχυγράφοι, ὧν ἕκαστος περὶ δύο τετράδια ἐκάστης ἡμέρας οἷός τε ἐστι γράφειν· ὥστε καὶ ὁ Διονύσιος ἐν δυσὶν ὅλοις ἡμέραις ἐγράφη. Οὐ τάχιον

14. ἀνὴρ 19. μῆδ' 20. αὐτῶν 21 (καὶ κατωτέρω). τὲ
ἄλλο 22. ἡμῶν 25. ἐλπίς ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος ἐλπίς
28. πυρώνεια γεγράψονται
4 (καὶ κατωτέρω). ρητορικὴν 7. τεμαχιζῶν εἰσι 8. οἷ-
ος τὲ 9. ὅλως

10 δὲ ἀπεπέμψαμεν διὰ τὴν τοῦ ἀσφαλῶς ἂν κομιοῦντος ἀπορίαν. Τοῦτο
 δ' αὐτὸ καὶ μεγάλης ἔσται βραδυτῆτος αἰτία, καὶ μάλιστ' ἂν οὕτω
 κατὰ μικρὰ μέρη πέμψης· ἂν δὲ περὶ δέκα ἢ καὶ πλείω ἡμῖν ἐκάστοτε
 τετράδια πέμψης, τούτων τὰ ἡμίση ἀντιγραφέντα εὐθὺς ἀποπέμψομεν,
 ληψόμενοι ἕτερα, ἃ ἕως ἂν ἀφίκωνται γραφήσονται τὰ λοιπὰ. Καὶ οὐ-
 15 τως οὐ πολὺς τριθῆσεται χρόνος. ἡμῶν μὲν ἀποδιδόντων τὸ μέρος,
 ἡνίκ' ἂν λάβοιμεν ἕτερον, ἡμῶν δ' ἕτερα πεμπόντων, ὅτε τὰ πρὸ αὐ-
 τῶν ἀπολάβοιτε. Τανῦν οὖν ἡμῖν τὰ εἰς ῥητορικὴν Ἀψίνου, καὶ ὅλα
 ἅμα, εἰ βούλοιο, πέμψον, εἰ δὲ μὴ, ὅσον ἂν αὐτοῦ μέρος σοι δόξοιεν·
 ὅπωςδῆποτε γὰρ πρᾶγμα κεχαρισμένον ἡμῖν ποιήσεις καὶ ἐξ οὐ χάρις
 20 σοι παρ' ἡμῖν ἀποκείσεται. Εὖ πράττοις.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν ἐπιστολῶν τούτων ἄξια προσοχῆς εἶνε
 ἰδίως τὰ περὶ τοῦ ἐπὶ μέρους δανεισμοῦ τῶν ἀντιγραφομένων
 βιβλίων καὶ μάλιστα τὰ περὶ ταχυγράφων λεγόμενα. Νοοῦν-
 ται δὲ ταχυγράφοι οἱ ἄλλως βιβλιογράφοι λεγόμενοι, ὧν θαυ-
 μαστὴ πάντως ἦτο ἡ ταχύτης, δυναμένων νάντιγράφωσι μέ-
 χρι δύο τετραδίων, ἧτοι τριάκοντα καὶ δύο σελίδων, καθ' ἐκά-
 στην ἐν τῇ ἱκανῶς πυκνῇ γραφῇ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος.

ΛΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΥΠΟΓΡΑΦΩΝ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

ΑΙΤΙΑΣΕΙΣ

ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΙΟΥ ΔΑΠΟΝΤΕ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΧΩΜΙΟΥ ΡΟΥΣΑΝΟΥ

(1) ὑπ' ἀριθ. 251 κώδιξ τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὀρει μονῆς Ἐηροπο-
 τάμου, ἐν ἣ ἀπόκεινται πολλὰ αὐτόγραφα τοῦ γνωστοῦ στι-
 χουργοῦ καὶ πολυγράφου τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος Καισα-
 ρίου Δαπόντε, περιέχει τὸ πρῶτον μέρος ἀνεκδότου ἐμμέτρου
 βυζαντιακῆς ἱστορίας ἐπιγραφομένης Βίβλος βασιλειῶν. Μέ-
 νει δὲ τοῦτο κολοβὸν ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου
 τοῦ Κοπρωνύμου ἐν τοῖς περὶ Ἀρταβάσδου. Ὀλίγον δὲ πρὸ τοῦ
 κολοβοῦ τούτου τέλους ἀναγινώσκομεν τοὺς ἐξῆς στίχους, οὓς
 ἐκδίδω ἀπαραλλάκτως ὡς ἔχουσιν ἐν τῷ κώδικι, ἅτε ὄντας αὐ-
 τογράφους·

Τοσαῦτα καὶ περὶ αὐτοῦ, ἂν ἀγαπᾷς δὲ πλείον
 τὸν Χρονογράφον τὸν ἀπλὸν διάβασαι, τεκνίον.
 Ἔκει θεωρεῖς τοῦ Λέοντος τὴν εἰκονομαχίαν
 καὶ τοῦ ἁγίου Γερμανοῦ τὴν τάσιν παρρησίαν
 || καὶ τοῦ καυθέντος παρ' αὐτοῦ ἀνηλεῶς δασκάλου
 μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ μεγάλου·
 προσέτι καὶ τὰ λόγια αὐτῶν καὶ ἱστορίας
 περὶ τῆς προσκυνήσεως εἰκόνων τῆς ἁγίας.
 Κράτησαν οἱ διδάσκαλοι τοῦτοι τετρακοσίους
 χρόνους καὶ δεκατέσσαρας μὲ τρόπους πάντ' ἁγίους·
 καὶ πατριάρχαι ἀπ' αὐτοῦ πολλοὶ εἶχασιν γένει,
 καὶ γε ἀρχιεπίσκοποι, καθὸ διαλεγμένοι·

φ. 420^α

τόσο δ' ἐγὼ λέγω ἰδὼ ὅτι ἡ μυριάδες
 κείναις ἢ ἑβδομήκοντα, ἢ τόσαις χιλιάδες,
 ὡς καθὼς φαίνεται ἐκεῖ, ψεῦμα ἐπ' ἀληθείας,
 βιβλία τόσ' ἀδύνατον, χωρὶς ἀντιλογίας,
 μάλιστα ὅπου κήκε τόσαις φοραῖς ἢ Πόλις,
 καὶ ἡ βιβλιοθήκη δὲ τῆς Πόλεως μας ὅλης,
 τοῦ Βασιλίσκου τὸν καιρὸν, καὶ ποῦ τόσα βιβλία
 ἔκτοτε πλιὸ νὰ συναχθοῦν; Καὶ τί εἶναι κουκκία;
 Κουκκιάναι, νὰ τὰ σπείρουσι, καὶ πάλιν νὰ φυτρώσουν,
 καὶ μίαν σοῦμμαν σὰν αὐτὴν μεγάλην νὰ γεμώσουν;
 Ἐκάηκε δὲ καὶ ἰδὼ ὁ Ὅμηρος μιλοῦσι
 στὸ ἄντερο τοῦ δράκοντος, ἄλλοι δὲ ἱστοροῦσι
 τοῦ Βασιλίσκου τὸν καιρὸν καὶ εἶναι ἀπορία,
 πλὴν ἰσως ἦτανε διπλᾶ ἑτοῦτα τὰ βιβλία·
 ἀλλ' ἐπειδ' εἰς τοὺς συγγραφεῖς διαφορὰ μεγάλη,
 εἶναι κέδῳ διαφορὰ, ἀλλιῶς λέγουσιν ἄλλοι.
 Λέγουσιν ἄλλοι ὅτι πῶς τρεῖς ἦταν μυριάδες,
 καὶ ἕξι χιλιάδες δὲ, καὶ πέντε ἑκατοστάδες.
 Αὐτόναι τὸ ἀληθινὸ, καὶ ὄχι τὸ ἀπάνω,
 τὰπάνω εἶναι ψεύτικο, καὶ μὲ τὸ παραπάνω·
 φ. 420β || καθὼς οἱ ἑβδομήκοντα πρέσβεις τοῦ Ἡρακλείου
 εἰς τὸν Χοσρόην, ὄντες τρεῖς, καὶ τούτου παρομοίου·
 καθὼς καὶ οἱ τριάκοντα τῆς Ἰουβεναλίας
 κρίσεως χρόνοι, ὄντες τρεῖς, κιᾶλλα ἐπ' ἀληθείας.
 εἶναι λοιπὸν διαφορὰ ἀπὸ τῶν συγγραφέων·
 εἶναι δὲ καὶ διαφορὰ ἐκ τῶν ἀντιγραφῶν,
 διότι ἀντιγράφουσι καὶ δὲν ἐπιμελοῦνται
 νὰ τὰντιγράψουσιν ὀρθὰ, καὶ ἔτσι πολλὰ χαλοῦνται·
 δεῦτερον εἶναι ἀμαθεῖς καὶ κάνουνσι μυρία
 λάθη, καὶ καταφθείρουσι τὰ μαῦρα τὰ βιβλία·
 τρίτον δὲν τὰ στοχάζονται, δὲν τὰ ξαναπερνοῦσι
 μαζί μὲ τὸ πρωτότυπον, καὶ ἔτσι τὰ χαλνοῦσι
 νὰ τοὺς χαλάσῃ ὁ θεὸς καὶ νὰ τοὺς ἐκδικήσῃ
 κιᾶλλοῦ <ἡμεῖς> ἐγὼ περὶ αὐτῶν εἶχα σὰς ὁμιλήσει·
 δὲν τὰ ξαναδιαβάζουσιν, ὅπου νὰ διορθώσουν

τὰ λάθη, καὶ τὰ λείποντα νὰ τὰ ἀναπληρώσουν·
 διότι φύσει ἄνθρωπος ἀνάγκη νὰ λανθᾷσῃ
 καὶ χρεωστῆται τὰ λάθη του νὰ δῆ νὰ τὰ ἰσάσῃ·
 βιβλίον ὅπου γίνεται μόλις εἰς ἓνα χρόνον
 μὲ τόσῃν ἐπιμέλειαν, μὲ κόπον καὶ μὲ πόνον,
 εἰς ἓνα μῆνα τὸ χαλᾷ, εἰς ἑβδομάδα μίαν
 ὁ ἀσεβὴς ἀντιγραφεὺς χωρὶς λύπην καμμίαν.
 Μιλῶ ἰδὼ ἔτσι σκληρὰ, γιὰτὶ βλέπω μυρία
 ὅπου διέφθειραν αὐτοὶ Ἁγίων μας βιβλία
 || καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας μας, μηναιᾶ, συναξάρια,
 καὶ τὰ λοιπὰ τὰ γέμισαν λάθη, φθοραῖς καντάρια.
 εἶναι δὲ πάλιν μερικοὶ, ὅπου τὰ διορθώνουν
 τάχατες, ὅμως τὰ χαλοῦν αὐτὰ καὶ τὰ τυφλώνουν.
 Καὶ πῶς εἶν' ἐπιτίμιον, τὸ χέρι τους νὰ βάνουν
 εἰς τὸ βιβλίον ἀλλοῦ, τὸ ξέρουν καὶ τὸ κάνουν,
 καὶ σφάλλουν, κριματιζοῦνται, πέρνουν καὶ τὴν κατάραν
 ἐκείνου ὅπου τῶκαμε μὲ τόσῃν του λαχτάραν.
 Καθὼς κιαυτό μὲ τόκαμαν εἰς τὸν προγεγραμμένον
 Καθρέπτην μου τῶν γυναικῶν τὸν πρὶν σταμπαρισμένον¹
 ὅπου αὐτὸς τυπώθηκεν εἰς χρόνους τοὺς χιλίους
 καὶ ἕξι καὶ ἑξήκοντα μὲ τοὺς ἑπτακοσίους²
 καὶ μὲ τὸ καταμαύρισαν³, τάνόστηναν μεγάλως,

φ. 421α

¹ εἰς τὸ κείμενον ἔθηκα τοὺς στίχους ὡς ἠθέλησε νὰ διορθώσῃ αὐτοὺς αὐτῇ χειρὶ ὁ στιχουργός. Καὶ δὴ τὸ μὲν πρῶτον ἔγραψε

Καθὼς κιαυτό μὲ τόκαμαν εἰς βιβλίον ἓνα

ὅπου Καθρέπτης γυναικῶν λέγεται ἀπ' ἐμένα

εἶτα δὲ τὰς μὲν λέξεις εἰς βιβλίον ἓνα διέγραψε καὶ πλησίαν αὐτῶν ἔγραψεν εἰς τὸ γεγραμμῶν:

προγρ, τὸ δὲ ὅπου διαγράψας ἔγραψε βιβλῖ: καὶ ἀφείλῃ τὴν λέξιν Καθρέπτης ὡς εἶχεν ἔσβεισε τὰς κατόπιν λέξεις γυναικῶν λέγεται ἀπ' ἐμένα καὶ ἀντικατέστησεν αὐτὰς διὰ τῶν λέξεων μου τῶν ἄνωθεν τοῦ ἐκ λάθους πιθανῶς διασβεσθέντος γυναικῶν, τὰς δὲ λοιπὰς διὰ τῶν λέξεων τὸν πρὶν σταμπαρ:

² Ἦν τῷ κειμένῳ ἀφῆκον τοὺς δύο τούτους στίχους ὡς τὸ πρῶτον ἔγραψεν αὐτοὺς ὁ Δαπόντης, διότι διώρθωσε μὲν αὐτοὺς δι' ἐπιτετημένων λέξεων, ἀλλὰ τούτων δὲν εἶνε σαφὴς ἡ συμπλήρωσις. Καὶ δὴ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ στίχῳ τὰς λέξεις εἰς χρόνους τοὺς χιλίους διαγράψας ἀντικατέστησεν διὰ τῶν καὶ τόσον ἕξιν ἀντὶ δὲ τοῦ δευτέρου στίχου διαγραφέντος ὄλου ἔγραψεν ὅπου ὀγλή: πολτελειῶ ἔποιον

³ Ὁ Δαπόντης ἔγραψε τὸ πρῶτον καταχάλασαν εἶτα δὲ διαγράψας τὴν λέξιν ὄλην

τὴν πρώτην χάριν ἔχασε, γδύθη τὸ πρῶτον κάλλος
καὶ ἔπαθε τὸ ἴδιον ἐτοῦτο τὸ βιβλίον,

ὡς ὁ λησταὶς περιπεσὼν, ὡς λόγιον τὸ θεῖον·

καὶ ἄλλα μὲν ἀφαίρεσε πολλὰ ὁ ἀντιγράφος,

ἕτερα δὲ ἐπρόθεσεν, ἢ καὶ ὁ τυπογράφος,

ὡς ἂν νὰ ἦτον ποιητῆς ἐκεῖνος τοῦ βιβλίου,

φεῦ τῆς δοκοφροσύνης του, φεῦ τοῦ ἀνθρωπαρίου·

καὶ λάθη δὲ καὶ ψεύματα, ἴσα μὲ τὰ μαλιά μου

πώρευσαν στὸ βιβλίό μου ἐτοῦτο Δέσποτά μου,

ὕπου ἀναγινώσκοντας, τὰ φύλλα τῆς καρδίας

μου καίει ὅπου ἔπρεπε δροσιὰ ἐπ' ἀληθείας.

|| Ἔγινε κενὰ λάθος δὲ εἰς τὴν τυπογραφίαν

στοῦ Ἱερθε τοῦ κριτοῦ τῆς κόρης, τὴν θυσίαν.

εἶναι κατὰ ἀλήθειαν διὰ δακρυροίαν

τόσο μεγάλο καὶ πολὺ διὰ ἀστοχασίαν·

ὅπῳ τὰ πέντε ἀρχινᾶ τὰ φύλλα καὶ ἐξῆντα

καὶ καταντᾶ εἰς 20 φύλλα καὶ ὀγδοῆντα.

Τοὺς στίχους μετατόπισαν ἀπτόν δικόν τους τόπον

εἰς ἄλλον, εἰς ἀνάρμοστον μάσυμφωνίας τρόπον

τὰ δάκτυλα (γιὰ νὰ εἰπῶ ἔτζι) τὰ τῶν χερῶν

τάβγαλαν καὶ τὰ ἔβαλαν εἰς τὰ τῶν ποδαρίων

καὶ τέρας τὸ ἀρριζικο, τέρας ἐπ' ἀληθείας

τόκαμαν τὸ βιβλίον μου ἐκ τῆς ἀστοχασίας

καὶ τὴν ἐκεῖ τοῦ οὐρανοῦ στροφὴν τὴν γεγραμμένην

τὴν ἀλλαξαν, τὴν τύπωσαν ἄτακτα, ἀλλαγμένην.

Καὶ ἀφορμὴν μὲν εἰς τὰ παράπονα περὶ τῶν ἀντιγραφῶν
καὶ τῶν τυπογράφων ἔδωκαν εἰς τὸν Δαπόντεν αἱ περὶ τῆς ἐπὶ
τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τῷ 726 πυρποληθείσης βιβλιοθή-
κης μαρτυρίαι τῶν Βυζαντινῶν καὶ τὸ χωρίον τοῦ ἀπλοῦ Χρο-

ἔγραφε μαύρῳ ἀνωθεν τοῦ χάλασ, κάτωθεν δὲ τῶν γραμμάτων κατα ἐν ἀρχῇ καὶ
αὐτὸν ἐν τέλει ὑπέγραφε στιγμᾶς πρὸς δὴλωσιν ὅτι καλῶς ἔχουσι τὰ διαγραφέντα. εἶπε
δὲ, ὅσον οἶδα, αὕτη ἡ ἀρχαιστάτη χρῆσις ἔθους, ὅπερ καὶ ἡμεῖς σήμερον ἔχομεν γρά-
φοντες, ἐν ᾗ ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς χειρογράφοις τούναντιον αἱ στιγμαὶ δηλοῦσι τὴν δια-
γραφὴν.

νογράφου. ἦτοι τοῦ Ψευδοδωροθέου, ἔχον οὕτω Καὶ εἰς αὐτὸ
τὸ Λιδυοκαλεῖον εἶχαν μαζωμένα τὰ βιβλία τοῦ Κόσμου, ὅσα
εἶναι ὑποῦ εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰ
Ἑλληνικὰ ἐκεῖ τὰ εἶχαν συνηγμένα. Καὶ ὡς λέγουν τινὲς, ὅτι
τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἦσαν συνηγμένα βιβλία ἑβδομήντα μυριάδες,
ἦγον ἐπτακόσιαις χιλιάδες· διότι πᾶσα μυριάδα κάμνει δέκα
χιλιάδας..... Καὶ θέλωντας νὰ στερεώσῃ τὴν κακὴν του γνώμην,
ἔβαλε διὰ νυκτὸς καὶ ἐκατέκαυσε τὸ Λιδυοκαλεῖον καὶ τὸν δι-
δάσκαλον, καὶ τοὺς Μαθητὰς του καὶ μὲ ὅλα τὰ συναγμένα
βιβλία¹.

Ἱστοροῦσι δὲ τὰ τῆς ἐπὶ Λέοντος πυρπολήσεως τῆς αὐτοκρα-
τορικῆς βιβλιοθήκης ἐκ τῶν Βυζαντινῶν ὁ Γεώργιος μοναχὸς²,
ὁ Λέων Γραμματικὸς³, ὁ Θεοδόσιος Μελιτηνιώτης⁴, ὁ Κεδρη-
νὸς⁵, ὁ Ζωναρᾶς, ὁ Ἐφραιμῖος⁶, ὁ Γλυκᾶς⁷, ὁ Μανασσῆς⁸
Ἄλλ' οὐδὲν τῶν χωρίων τούτων εἶχεν ὡς πηγὴν ὁ Ψευδοδω-
ροθεὸς ἢ μᾶλλον ὁ Μαλαξὸς, ἐπειδὴ παρ' οὐδενὶ αὐτῶν εὐρί-
σκόμεν ὁμοῦ ἀριθμὸν μὲν τῶν ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς παραναλωθέν-
των βιβλίων ἑβδομήκοντα μυριάδων, μνεῖαν δὲ τοῦ ἐπὶ ἐντέρου
δράκοντος δῆθεν γεγραμμένου κώδικος τοῦ Ὀμήρου. Πράγματι
οὔτε ὁ Γεώργιος μοναχὸς, οὔτε ὁ Λέων, οὔτε ὁ Θεοδόσιος, οὔτε ὁ
Κεδρηνὸς, οὔτε ὁ Ζωναρᾶς, οὔτε ὁ Ἐφραιμῖος ποιοῦνται μνεῖαν
τοῦ τε ἀριθμοῦ τῶν καέντων βιβλίων καὶ τοῦ κώδικος τοῦ Ὀμή-
ρου. Ὁ δὲ Γλυκᾶς, οὐδεμίαν καὶ αὐτὸς ποιούμενος μνεῖαν τοῦ
Ὀμήρου, λέγει βιβλοὶ τεθησαυρισμένα ἦσαν τὸν ἀριθμὸν ὡσεὶ

¹ Δωροθέου Μονεμβασίας Σύνοψις ἱστορικῆ. Ἐκδ. Βενετίας 1780 σ. 298-300.

² Georgii Monachi chronicon ἐκδ. De Boor. Ἐν Λειψία. 1904. Τόμ. Β' σ. 742,1 κ. ἔ.

³ Λέοντος Γραμματικοῦ ἐκδ. Βόννης σ. 177,7 καὶ κ. ἔ.

⁴ Theodorii Meliteni qui sortur chronographia ἐκδ. Tafel. Ἐν Μονάχῳ. 1859 σ. 122.

⁵ Κεδρηνοῦ ἐκδ. Βόννης Τόμ. Α' σ. 795,19 κ. ἔ.

⁶ Ζωναρᾶ XV, 3.

⁷ Ἐφραιμίου σ. 1697 κ. ἔ.

⁸ Γλυκᾶ ἐκδ. Βόννης σ. 322,6.

τρειςμύρια ἑξακισχίλια πρὸς ἄλλαις πεντακοσίαις¹. Τέλος δὲ μόνος ὁ Μανασσῆς ποιεῖται μνειάν ἀριθμοῦ βιβλίων τρισμυρίων τρισχιλίων καὶ πεντακοσίων², ἐν οἷς καὶ ὁ προμνημονευθεὶς κώδιξ τοῦ Ὀμήρου, περὶ οὗ λέγει τάδε:

Ἦσαν ἐκεῖ τὰ κάλλιστα πάντων τῶν παιδεύματων
καὶ τόμος εἰς ἐξάισιος ἐκ δράκοντος ἐντέρου,
τὰς δέλτους τὰς ὁμηρικὰς φέρων ἐγγεγραμμένας,
τὴν Ἰλιάδα τέ φημι καὶ τὰ τῆς Ὀδυσσεΐας³.

Ἐν οὐδεμιᾷ λοιπὸν τούτων τῶν πηγῶν εὗρεν ὁ γράψας τὸν Χρονογράφον συγχρόνως τὸ τε διήγημα περὶ τοῦ παραδόξου κώδικος τοῦ Ὀμήρου καὶ ἀριθμὸν καέντων βιβλίων ἑπτακοσίας χιλιάδας. Ἀδηλὸν δὲ, ἂν ὁ ἀριθμὸς οὗτος ὑπῆρχεν ἐν ἄλλῃ τινὶ πηγῇ ἀγνώστῃ εἰς ἡμᾶς καὶ μὴ σώζομένη, περιλαμβανούσῃ δὲ ὁμῶς τὰ περὶ τοῦ ὁμηρείου κώδικος, ἢ ἂν ὁ Μαλαξὸς τὰ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ ἔπλασεν αὐτός. Ὁ δὲ Δαπόντες, ἐπανορθῶν τὸν Χρονογράφον καὶ λέγων περὶ τριῶν μυριάδων ἑξακισχιλίων καὶ πεντακοσίων βιβλίων, ἐξελέγχεται ἔχων γνώσιν τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος χωρίου τοῦ Γλυκᾶ, πρὸς ὃ συμφωνεῖ ἀκριβῶς ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν. Τὸν Μανασσῆν δὲ, λέγοντα, καθ' ἃ εἶδομεν, περὶ τρισμυρίων τρισχιλίων καὶ πεντακοσίων βιβλίων ἢ δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν ἢ ὑπελάμβανε λέγοντ' ἀνακριτέστερα τοῦ Γλυκᾶ. Περὶ δὲ τοῦ ὁμηρείου κώδικος λέγων ὁ Δαπόντες

Ἐκάηκε δὲ καὶ ἐδῶ ὁ Ὀμηρος μιλουσι
στὸ ἄντερο τοῦ δράκοντος, ἄλλοι δὲ ιστοροῦσι
στοῦ Βασιλίσκου τὸν καιρὸ

¹ Ἔνθ' ἀν.

² Μανασσῆ στ. 4257 κ. ε.

βιβλίοι γὰρ ἦσαν ἐν αὐτῷ προτεθραυρισμένοι
εἰς τρισμυρίας φθάνουσαι πρὸς ἄλλαις τρισχιλίας
εἰς τρισχιλίας φθάνουσαι πρὸς ταῖς πεντακοσίας.

³ Μανασσῆ στ. 4300 κ. ε.

ὡς πρὸς μὲν τὸ πρῶτον μέρος μόνον τὸν Χρονογράφον φαίνεται ἔχων ὑπ' ὄψιν, ἀρ' οὐ πιθανώτατα ἠγγόει τὸν Μανασσῆν. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἀναγωγὴν τῆς ἀπωλείας τοῦ Ὀμήρου εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλίσκου πυρκαϊάν τῆς ἐν τῇ Βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ ἀνεφέρετο πιθανῶς εἰς τὸν Ἐφραιμίον, ἐν τοῖς περὶ αὐτῆς λέγοντα

ἀλλα τε πλεῖστα καὶ ὁμοῦ φύλαξ βιβλίων
εἰς μυριάδας δώδεκα ποσοιμένων
ἐν αἷς χορίον (γρ. χόριον) καὶ δράκοντος, ὡς λόγος,
πρόμικτες ὑπῆν, εἰς πόδας τεταμένον
πρὸς τοῖς ἑκατὸν εἴκοσι. θαῦμα ξένον,
καθ' οὗ χρυσοῖς γράμμασιν ἐγγεγραμμένα
ἦσαν Ὀμήρου τοῦ σοφοῦ φαιψοδαίαι,
Ἰλιάς, Ὀδύσεια¹,

εἰ μὴ εἶχε πηγὴν ἄλλην τινὰ τῶν λεγόντων ἄλλαις λέξεσι ταῦτα περὶ τῆς ἐπὶ Βασιλίσκου πυρκαϊᾶς καὶ τοῦ κώδικος τοῦ Ὀμήρου². Τὰ δὲ πρὸς λύσιν τῆς διαφωνίας τῶν πηγῶν ὡς πρὸς τὸν κώδικα τοῦ Ὀμήρου προτεινόμενα ὑπὸ τοῦ Δαπόντε

πλὴν ἴσως ἦτανε διπλᾷ ἐτούτα τὰ βιβλία.

ὁμῶς δὲ εἰς μὲν κώδιξ τοῦ Ὀμήρου ἐκάη ἐπὶ Βασιλίσκου καὶ ἕτερος ἐπὶ Λέοντος, εἶνε ὅλως ἄκριτα.

Εἰς ἕσα δὲ λέγει ὁ Δαπόντες περὶ τῶν ἀντιγραφῶν δὲν ἔχει ἄδικον. Οἱ περὶ τὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφα τῶν μέστων αἰώνων καὶ τῆς τουρκοκρατίας διατρίβοντες γινώσκουσι τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτάδων αὐτῶν. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ βιβλιογράφοι, οἱ ἀντιγράφοι κατὰ τὴν ἀπαξ εἰρημένην λέξιν τοῦ Σκοπελίτου μοναχοῦ, ἔχοντες συνείδησιν τῶν ἰδίων πταισμάτων πολλάκις, ὡς γνω-

¹ Ἐφραιμίον στ. 1003 κ. ε.

² Κεδρηνοῦ ἐκδ. Βόννης Τόμ. Α' σ. 616,6 κ. ε. Ζωναρᾶ XIII, 2.

στὸν, ἐξαιτοῦνται ἐν τέλει τῶν ὑπ' αὐτῶν γεγραμμένων κωδίκων τὴν συγγνώμην τοῦ ἀναγνώστου.

Οὐχ ἦττον δ' ἀληθῆ τε καὶ περίεργα εἶνε ὅσα μαρτυρεῖ καὶ περὶ τῶν τυπογράφων, αὐτὸς παθὼν. Ἀναφέρονται δὲ ταῦτα ἰδίως εἰς τὰ ἐλληνικὰ τυπογραφεῖα Βενετίας. Ὅταν ποτὲ γραφῆ ἢ ἱστορία τῶν ἐλληνικῶν τυπογραφείων τῆς κλεινῆς ταύτης πόλεως, ὡς ὠνόμαζον ἐνίοτε τὴν Βενετίαν ἐν τοῖς τίτλοις τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκδιδομένων ἐλληνικῶν βιβλίων οἱ ἐκτυποῦντες, θὰ γνωσθῆ κατὰ πόσον ὁ Ἀντώνιος Πινέλλος, ὁ Βαρθολομαῖος ὁ καλλιγράφος, οἱ ἀδελφοὶ Σάβιοι, ὁ Ὀρσίνος Ἀλβρίτζης καὶ κατόπιν ὁ Νικόλαος Γλυκὺς, ὁ Ἀνδρέας Ίουλιανὸς, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελὸς Βαρβάνιος, ὁ Νικόλαος Σάρος, ὁ Ἀντώνιος Βόρτολις, ὁ Δημήτριος, ὁ Πάνος Θεοδοσίου εἶχον ἐν τοῖς τυπογραφείοις αὐτῶν Ἑλληνας στοιχειοθέτας ἢ Ἰταλοὺς μηχανικῶς συνθέτοντας τὴν ἐλληνικὴν, καθ' ἃ καὶ νῦν τὰ ἐν τῇ ἀρκτῶ καὶ ἐσπερίᾳ Εὐρώπῃ τυπογραφεῖα, ἐν οἷς ἐκτυποῦνται ἐλληνικὰ βιβλία, καὶ μόνον διορθωτὰς Ἑλληνας εἶχον. Τοῦτο δὲ τὸ δεύτερον εἶνε καὶ τὸ πιθανώτερον, εἰ καὶ δὲν ἀποκλείεται ποῦ καὶ που καὶ ἡ σπανία χρῆσις Ἑλλήνων στοιχειοθετῶν, ἴσως καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων διευθυντῶν συνεπιλαμβανομένων ἐνίοτε τῆς συνθέσεως. Αὕτη δὲ ἢ ὑπὸ ξένων στοιχειοθετῶν σύνθεσις εἶνε ἡ κυριωτάτη αἰτία τῶν παροραμάτων, ὧν βρῖθουσιν ἀληθῶς πολλάκις τὰ ἐν Βενετίᾳ ἐκτετυπωμένα ἐλληνικὰ βιβλία. Διὰ τοῦτο μετ' ἰδιαζούσης αὐταρεσχείας βλέπομεν συχνότατα ἐπὶ τῶν τίτλων τῶν βιβλίων τὴν ῥητὴν μνειάν, ὅτι εἶνε ἐπιμελῶς διορθωμένα. Καθίστανε δὲ τὰ σφάλματα πυκνότερα καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν τυπογράφων, οἵτινες ἦσαν οἱ αὐτοὶ καὶ ἐκδοταί, ἰδίως περὶ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, ὧν μεγάλη ἦτο ἡ ἐξόδευσις καθ' ἅπασαν τὴν ἐλληνικὴν Ἀνατολήν. Οὐδ' ἦσαν τὰ παροράματα ἀπλᾶ ἀντικαταστάσεις γραμμάτων, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ διατάραξις τῆς ὅλης ἀλληλουχίας τῶν σελίδων. Τὸ παράδειγμα τῆς ἐσφαλμέ-

νης σελιδώσεως, οὐ ποιεῖται μνειάν ὁ Δαπόντες ἐν τοῖς στίχοις αὐτοῦ, δὲν εἶνε μοναδικόν. Ἄλλο ἀνάλογον παράδειγμα ἔγνωμεν ἐν τῇ Ἀκολουθίᾳ τῶν ὁσίων Νεκταρίου καὶ Θεοφάνους τῇ ἐκτυπωθείσῃ ἐν Βενετίᾳ παρὰ τῷ Νικολάῳ Γλυκεῖ ἐν ἔτει 1803¹. Ἄν δ' ἐν Βενετίᾳ, ὅπερ μᾶλλον πιθανόν, ἢ ἀλλαγῶ ἐτυπώθη ἢ θυσία τῆς κόρης τοῦ Ἰεφθάε, ἧς ποιεῖται μνειάν ὁ Δαπόντες, καὶ τίς ὁ ἀκριβὴς τίτλος τοῦ βιβλίου καὶ ποῖον τὸ ἔτος τῆς τυπώσεως μένει ἄγνωστον, οὐδενὸς ὄντος γνωστοῦ μέχρι τοῦδε ἀντιτύπου αὐτῆς. Οὐδὲ γίνεται σαφὲς ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ λεγομένων ὑπὸ τοῦ Δαπόντε, ἐκ πόσων σελίδων ἐν ὄλῳ συνέκειτο.

Καὶ κυρίως μὲν τὰ κατηγορήματα τοῦ Δαπόντε ἀπευθύνονται κατὰ τῶν τυπογράφων τῆς Βενετίας, παρ' οἷς ἐτυπώθησαν τὰ πλεῖστα τῶν βιβλίων αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὰ περὶ τοῦ Καθρέπτου γυναικῶν παράπον' ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐν Λειψίᾳ τυπογραφίαν τοῦ Πρεϊτκόφφ, ἐξ ἧς ἐξεδόθη τὸ βιβλίον τῷ 1766.

Εἶνε δὲ καθ' ὅλου ὁ κατὰ τῶν ἀρχαιοτέρων τυπογράφων φιλιππικὸς τοῦ Δαπόντε διδακτικώτατος καὶ ἄξιος λόγου διὰ τὴν καθ' ὅλου ἱστορίαν τῆς φιλολογίας. Ὄφειλομεν δὲ νὰ δικαιώσωμεν αὐτὸν, ἀναλογιζόμενοι ὅποσα ἠμάρτησεν ἡ ἀρχαιοτέρα τυπογραφία περὶ ἄλλα τε καὶ τὴν διατάραξιν τῆς ἀλληλουχίας τῶν στίχων ἐν ἐκδιδομένοις ποιήμασιν².

Ἄλλως δὲ πρέπει νὰ ὑπομνήσωμεν, ὅτι ὁ Καισάριος Δαπόντες δὲν εἶνε ὁ μόνος συγγραφεὺς τῆς τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδος ὁ πικρῶς ἐκφρασθεὶς ἐναντίον τῶν τυπογράφων τῆς Βενετίας. Κατ' αὐτῶν ἐτόξευσε τὰ βέλη αὐτοῦ ὁ ὅλος αἰὼνας πρὸ τοῦ Δαπόντε καὶ ὁ Ζακύνθιος Παχώμιος ὁ Ρουσάνος ἐν τῇ πικροχόλῳ ἐπιστολῇ Πρὸς τοὺς ἐν Βενετίᾳ χαλκογραφεῖς. Ταύτην, ἐκδοθεῖσαν ἤδη ὑπὸ τοῦ Μουστοξύδου ἐκ τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος Νανιανοῦ 123 (Suppl. Cl. II cod. CII)³ ἐκδίδω καὶ

¹ Ἴδε Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. Β' σ. 97.

² Ἴδε *Spryng. P. Lambros* Collection de romans grecs σ. XLIII κ. ε.

³ *Μουστοξύδου Ἑλληνομνήμων* σ. 648 κ. ε.

πάλιν ἐνταῦθα κατὰ τὸ ὑπ' ἐμοῦ τῆ 1877 γενόμενον ἀντίγραφον ἐκ τοῦ κώδικος, τοῦτο μὲν ὅπως ἐπανορθωθῶσι τὰ σφάλματα τῆς προτέρας ἐκδόσεως, μάλιστα περὶ τὴν στίξιν, τοῦτο δὲ ὅπως ὁ ἀναγνώστης παραβάλη αὐτὴν πρὸς τὰ παράπονα τοῦ Δαπόντε καὶ ἔχη πρόχειρον χάριν κατανοήσεως εὐχερεστερας τῶν περὶ αὐτῆς λεχθησομένων κατωτέρω. Ἐν δὲ ταῖς κριτικαῖς σημειώσεσι τὸ μὲν B σημαίνει τὸν βενετικὸν κώδικα, τὸ δὲ M τὰς παρὰ τῷ Μουστοξύδῃ γραφάς· παραλείπω δ' ἐν αὐταῖς τὴν δῆλωσιν τῶν ἐμῶν περὶ τὴν στίξιν διαφορῶν.

Πρὸς τοὺς ἐν Βενετία χαλκογραφεῖς.

Ὅπως μὲν ἔχουσιν ἕκαστοι περὶ τὰ λοιπὰ τῆς θρησκείας, εἴτε Λατῖνοι, εἴτε Γραικοί, οὔτε χρεία οὔτε καιρὸς εἰπεῖν. Τοῦτο δ' ὅπερ νῦν τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ λυμαίνεται καὶ μέχρις ἡμῶν ἤκει καὶ πεπαρησιασται ἀναγκαῖον φάναι τε καὶ ὑπομνήσαι, καιροῦ πως δραξαμένους. Πρὸ πολλοῦ γὰρ ὠδίνομεν τουτονὶ τὸν λόγον, ἀλλ' εὐλαβοῦμεθα 5 διὰ τὰ σκάνδαλα. Ἔστι δ' ὁ λόγος περὶ βιβλίων εἰς ὃν ἡ χρεία κατήγαγεν· ὅτι Κελτογαλάτας μὲν, Ἰταλοὺς τε καὶ Γερμανοὺς μετ' ἐπαίνου θαυμάζομεν, ὅτι τὴν ἐκπαλαι πεσοῦσαν σοφίαν, θεῖαν τε καὶ ἀνθρωπίνην, ἀμελεία μὲν ἡμῶν, ἐπηρεία δὲ τοῦ δαίμονος ἀνεγείραι σπουδάζουσιν, ἡκιστα δὲ Γραικοὺς, εἰ μὴ καὶ ψέγομεν ἐν τούτῳ ὅτι κατα- 10 βάλλουσι μᾶλλον ἢ ἀνορθοῦσι. Καὶ τὰ μὲν ἐνταῦθα οὐδ' ἀποδείξεως ἄξια ὡς φύρδην καὶ ἀτάκτως πάντα φερόμενα· ἀ δὲ περὶ τὴν Βενετίαν, ἐπεὶ καὶ πηγὴ δοκεῖ πως τῶν καθ' ἡμᾶς εἴτε καλῶν εἴτε κακῶν παραγυμνῶσαι μικρὸν εἰς καταρτισμὸν δεῖ. Καὶ τὰ μὲν ἐκκλησιαστικά, 15 καὶ μᾶλλον τὰ καθ' ὅλου καὶ ἀρκτικά τῆς καθ' ἡμᾶς Γραφῆς ἐν πολλοῖς εἰς τέλος διημάρτηται. Ἄλλ' ἐρεῖ τις τὸ δὴ λεγόμενον Οὐδεὶς ἀναμάρτητος. Σύμφημι. Ἄλλ' οὐκ ἐκ συμφώνου δεῖ τὴν ἀμαρτίαν γίνεσθαι, ὅπερ ἔσχατον τῶν κακῶν. Τί δ' ἔσθ' ὁ φημι; Ὅτι, χιλίων βιβλίων καὶ μυρίων τυπουμένων, ἐν τοῖς αὐτοῖς χωρίοις τὰ σφάλματα. 20 Διὸ οὐδέ τινα διόρθωσιν δι' ἀλλήλων γενέσθαι δυνατὸν, ὡς διὰ τῶν διὰ χειρὸς γραφομένων. Ἄλλ' ἔστω, ὅτι ταῦτα ἐνός τύπου. Τί δὲ καὶ τὸ κωλύον διάφορα εἶναι τὰ πρωτότυπα καὶ ἀντίγραφα, ἐν' ἧ καὶ τὰ

5. πολλοῦ M : πολοῦ B 15. καθ' ὅλου ἔγραψα : καθόλου BM
18 φημι M : φημί B 22. κωλύον ἔγραψα : κωλύον BM

τυπούμενα οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς διημαρτημένα, ὡς ἐν τῇ Σοφίᾳ, διὰ παραδείγματος εἰπεῖν, ἠμάρτηται ἀντὶ ὀριστικοῦ ῥήματος ἀπαρέμφατον καὶ ἀντὶ ὀνόματος σύνδεσμος τεθείς. Ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰπεῖν Καὶ 25 βεβήσιασμός ἐπιθυμίας μεταλλεύει νοῦν ἄκακον. μεταλλεύειν οὖν κατὰ διάστασιν τῶν στοιχείων διὰ τοῦ πνεύματος εἴρηται, καὶ ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν ἀρεστή || γὰρ ἦν ἐν Κυρίῳ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, φ.187. ἀρεστή κακῶν. Ὡ τῶν κακῶν. Οὕτω καὶ τοῖς Ὁρολογίοις ἀντὶ τοῦ λέγειν ζῆν ἐναρέτως με αἰεὶ, Πρόδρομε, Χριστὸν ἐκδυσώ- 30 πει σὶν Προφήταις, ζῶν ἐναρέτου καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἄλλ' ἐρεῖ τις ἴσως τὸ τῆς παροιμίας Πενία δὲ σοφίαν ἔλαχε. Τί οὖν; Διὰ τὴν πενίαν σοφίζεσθαι τινα τὴν ἑαυτοῦ ἀπώλειαν; Ποῦ δ' ἂν ἦσιν τὸ τοῦ Φαίακος διὰ τῆς χαλκογραφίας ἀναφανέν οἰκουμηνικὸν κακόν, τὴν φερωνύμως ἰὼ ἀνοικίαν, ἧτοι φωνὴν ἀνάρμοστον, τὸν 35 κυκεῶνα παλαιῶν τε καὶ νέων αἰρέσεων, τὴν κάρτα καὶ λίαν ἄνου τε καὶ ἀσύντακτον βιβλίον κατὰ τὴν ἔτυμολογίαν καὶ μέσον φαιοῦ, ἧτοι μελανὸς καὶ λευκοῦ, τυγχάνουσαν κατὰ τὸν ταύτην διδάξαντα τοῦ σκότους ἄγγελον καὶ σύγκελλον Κερκωπα, τὸν νέον Μάνεντα καὶ τὸν ἐκ τοῦ αὐτοῦ συμφώνου καὶ τῆς αὐτῆς συλλαβῆς ἀρχόμενον, κατ' ἀρχὴν καὶ 40 τέλος ἔχων τὸ ἀμετάβολον. Τίς δ' ἂν ἀριθμήσει τοὺς ἀπωλείας Ἀπολλωνίους καὶ ὑπερηφάνους Ὑπερίους καὶ Χάροντας ἀχαρεῖς καὶ ταρταρίους καὶ Ἑρωτικὰ σατανικά, δι' ὧν εἰς βόθυνον κατάγονται οἱ τούτοις χρώμενοι σὺν τοῖς ἀναδείξασιν; Εἰ γὰρ ὑπὲρ παντὸς ἀργοῦ ῥήματος ἄνθρωποι λόγον δώσουσιν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, πῶς [οὐχ] ὑπὲρ 45 τοῦ ἐν κακίᾳ παγκοσμίως ἐνεργοῦντος; « Πῶς, φησι, δύνασθε ἀγαθὰ

35. ἰὼ ἀνοικίαν ἐν τῷ κειμένῳ, ἐν δὲ τῇ ᾠφ Ἰωαννικίου B : Ἰωαννικίαν ἐν τῷ κειμένῳ, ἐν δὲ τῇ σημειώσει περὶ τὴν ᾠφ Ἰωαννίκιος M

36. καρτάνον ἐν τῇ ᾠφ ἀντιστοιχῶς πρὸς τὸ κάρτα... ἄνου B : καρτάνος M 37. Ἀντιστοιχῶς πρὸς τὸ φαιοῦ ἐν τῇ ᾠφ φαίακος B : Φαίαξ M

38-39. Ἀντιστοιχῶς πρὸς τὸ σκότους ἄγγελον ἐν τῇ ᾠφ ὁ γὰρ σατανᾶς σκότος ὢν μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτὸς BM 39. σύγκελλον ἔγραψα : σύγγελλον BM

Ἀντιστοιχῶς πρὸς τὰς λέξεις τοῦ κειμένου σύγγελλον Κερκωπα ἐν τῇ ᾠφ συγγέλου κερκυραίου B : σύγγελος Κερκυραῖος M Μάνεντα B : Πάνεντα M

Εἰς τὸ μάνεντα τοῦ κειμένου ἀντιστοιχοῦσιν ἐν τῇ ᾠφ αἱ λέξεις Ὁ μάνης καὶ ὁ μαχοῦμετ ἰδίας γραφῆς ἐξέδωκαν ὡς οὗτος νῦν B : ὁ Μάνης καὶ ὁ Μαχοῦμετ ἰδίαν γραφὴν ἐξέδωκεν, ὡς οὗτος νῦν M 40. κατ' ἀρχὴν M : καταρχὴν B

41. Ἀπολλωνίους M : ἀπολωνίους B 42. χάροντας ἀχαρεῖς B : χαίροντας ἀχαιρεῖς M 46. φησι M : φησὶ B

λαλεῖν πονηροὶ ὄντες; Ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας λαλεῖ τὸ στόμα» καὶ τὰ ἐξῆς Οὐκ οἶδατε, ὅτι ἡ εὐσέβεια ἡμῶν καρδίᾳ μὲν πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν; ⁵⁰ Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, πρόδηλον δήπου καὶ τούναντιον.

Ὅταν δὲ καὶ τὴν τοῦ θεοῦ δημιουργίαν διαβάλλωμεν, πῶς οὐκ ἔξω τοῦτο τῆς αὐτοῦ μοίρας; Τοῦτο γὰρ βούλεται ἢ κατὰ τῶν ὀλιγογενείων ἅπαντα γραφή. Διὸ καὶ ὁ ἀποστολικὸς κανὼν φησιν· Εἴ τις χωλὸν ἢ κυφὸν ἢ τυφλὸν ἢ τὰς βάσεις πεπληγμένον χλευάσει, ἀφοριζέ-
⁵⁵ σθω, κἂν τε λαϊκὸς ἔστι κἂν τε κληρικὸς. Εἰ γὰρ ὁ διὰ βρώμα σκανδαλίζων τὸν ἀδελφὸν εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνει, ὡς ἐν τῇ Πρὸς ἥ Κορινθίους φησιν ὁ Ἀπόστολος, πολλῶ μᾶλλον ὁ τὴν τούτου δημιουργίαν διασύρων ὡς ἀτελῆ ἢ περιττὴν καὶ ἀσύμφορον καὶ τὴν τούτου σοφίαν οἰονεὶ μωρίαν ὀνομάζων. Οὐχὶ διὰ τοῦτο φαλακρότητι διασυρόμενος
⁶⁰ Ἐλισσαῖος ὑπὸ τῶν ἐν Βαιθῆλ παιδίων καταρᾶται, καὶ ἀναιροῦνται ὑπὸ τῶν ἄρκων, ὁ κοινὸς ἰδίων καὶ ἀλλοτρίων εὐεργέτης; Τί δὲ λέλειπται, εἰ μὴ, ὡς περ ἡμεῖς κατὰ τῶν ὀλιγογενείων ἐγράψαμεν, οὕτω καὶ αὐτοὺς δὴ καθ' ἡμῶν, ἔν' ἢ πάντᾳ τὰ καθ' ἡμᾶς ἄνω καὶ κάτω καὶ φασγάνων ἐγγύς; Οὐ τοὺς τοιοῦτους οὖν δεῖ χλευάζειν οὕτω γεν-
⁶⁵ νηθέντας, ἀλλὰ μέμφεσθαι τοὺς ἀποθρίττοντας ἢ τὴν γενειάδα μόνην, ὡς περ αἰλουροὶ καὶ δασύποδες φαινόμενοι, ἢ τοὺς μύστακας, ὡς περ αἶγες, ἢ καὶ ἅπαντα, ὡς γυναῖκες, ὅπερ εἰς αἰσχύνην ἔσθ' ὅτε ποιοῦσιν οἱ ἄρχοντες τοῖς ἀμαρτάνουσι καὶ ὁ νέος βασιλεὺς Ἀμανιτῶν τοῖς παισὶ Δαυὶδ πεποίηκε, διαβληθεῖσιν ὡς κατασκόποις. Μὴ οὖν οὕτως,
⁷⁰ ἀδελφοί, ποιῶμεν, εἰς τὴν τοῦ θεοῦ δημιουργίαν ἐξυβρίζοντες, μηδὲ γραφὰς τινὰς καὶ ζωγραφίας αἰσχροῦς εἰς καταστροφὴν τῶν νεωτέρων καὶ ἐτοιμῶς ἐχόντων ἀκολασταίνειν, ἀλλ' ὅσα σεμνὰ καὶ θεοφιλῆ, τὸ αὐτὸ φρονούντες ἐν ἀλλήλοις κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν, ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν ἐνὶ στόματι δοξάζωμεν τὸν θεὸν καὶ πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν
⁷⁵ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

49. Ἀπέναντι τῆς ἐν τῷ κειμένῳ λέξεως σωτηρίαν ἐν τῇ ᾠφ Ἀπόστολος B : λείπει M 49-50. Εἰ δὲ ἔγραφα : εἰδὲ BM 51. διαβάλλωμεν ἔγραφα :

διαβάλλωμεν B : διαβάλλομεν M 52. βούλεται M : βούλλεται B

53. φησιν ἔγραφα : φησι BM 59. διὰ τοῦτο M : διατοῦτο B

61. ἄρκων B : ἄρκτων M 62. ὀλιγογενείων M : ὀλιγογενίων B

63. δὴ ἔγραφα : δεῖ BM 70. μηδὲ M : μὴδὲ B

Καὶ ταῦτα μὲν ἐγράψαμεν δεῖγμα τῆς πρὸς ὑμᾶς καὶ πάντας φιλοστοργίας· ἀλλὰ καὶ τινὰ ἐπιγράμματα παρ' ἡμῖν εὐρεθέντα ἀποπέλλομεν αὐτόθι τῶν τε Ὀμηροκέντρων καὶ τῆς μεταβολῆς Νόννου Πανοπολίτου καὶ τοῦ Ὀνομαστικοῦ Πολυδεύκου. Ἄλλ' ἐπεὶ περ τέως τούτων χρῆζομεν τῶν βιβλίων καὶ μᾶλλον διὰ τινὰς μαθητὰς, ἀξιοῦμεν ἀποστεῖλαι διὰ τοῦ τὸ γράμμα τουτί κομίζοντος, λαθόντες παρ' αὐτοῦ τὸ τίμημα.

Ὁ Παχώμιος Ρουσάνος διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἀναδεικνύεται τῶν πρώτων κριτικῶν, ἀχθεῖς διὰ τῆς ἀντιβολῆς τῶν κειμένων εἰς τὴν εὐρεσιν τῶν ὀρθῶν γραφῶν. Οὗτος δὲ παρετήρησε τὰ ἐκ συγχύσεως τοῦ ΝΟΥΝ καὶ Ν ΟΥΝ προερχόμενα λάθη αἰῶνας ὅλους πρὶν ἢ ἐπιφανεῖς φιλόλογοι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, προσέχοντες εἰς τὰς τοιαύτας συγχύσεις, προβῶσιν εἰς ἀρίστας διορθώσεις. Εἶνε δ' αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ αὐταὶ ἐφ' ἑμῶν τῆς μερίμνης ἣν κατέβαλεν αὐτὸς πρῶτος θεὸς τὰ θεμέλια τῆς συγκριτικῆς ἐξετάσεως τῶν κατὰ τόπους νεοελληνικῶν διαλέκτων. Ἀξία δὲ προσοχῆς εἶνε καὶ ἡ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ παρατεθείσῃ ἐπιστολῇ ὀριμεῖα ἐπίθεσις τοῦ Ζακυνθίου ἱερομονάχου ἐναντίον τινῶν τῶν δημοσιευμάτων τῶν ἐξεργημένων τῶν πισστηρίων τῆς Βενετίας. Συγκαλύπτει δὲ ταῦτα διὰ λογοπαιγνίων. Καὶ τὰ μὲν λεγόμενα περὶ τῶν ἀνοικείας καὶ κάρτα ἄνου βιβλίου ἀναφέρονται προφανῶς εἰς τὸ ἐν ἔτει 1536 ἐκδοθὲν Ἄνθος καὶ ἀναγκαῖον τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης, βιβλίον αἰρετικὸν τοῦ Κερκυραίου Ἰωαννικίου Καρτάνου καὶ ἄλλως κινήσαν τὴν μῆνιν τοῦ Ρουσάνου¹. Ὑπὸ δὲ τὰς λέξεις ἀπωλείας Ἀπολλωνίους καὶ ὑπερηφάνους Ὑπερίους ὀρθῶς διέγνω ὁ Μουστοξύδης τὴν Διήγησιν τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ ἐν Τύρῳ καὶ τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἰμπερίου καὶ τῆς Μαργαρώνας². Ἀλλὰ

78. νόννου B : Νόννου M 81. τουτί M : τοῦτι B

¹ Ἴδε X Φιλητᾶ Περὶ Καρτάνου, Δαμασκηνῶ καὶ Παχωμίου ἐπιστολιμαία διὰ λέξεως. Ἐν Κερκύρα. 1847.

² Ἑλληνομνήμωνας σ. 651 σημ. 2.

διέφυγεν δὲ αὐτὸν ἄλλο ἔμμετρον δημοσίευμα, τὸ λανθάνον ὑπὸ τὰς λέξεις χάροντας ἀχαρεῖς καὶ ταρταρίους. Ἦγαγε δ' εἰς τὴν παρασιώπησιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος βιβλιαρίου ἢ ὑπὸ τοῦ Μουστοξύδου παρανάγνωσις τῶν λέξεων ἐκείνων (χαίροντας ἀχαρεῖς) καὶ ἡ μεγάλη σπανιότης τοῦ δημοσιεύματος. Σώζεται δὲ τούτου ἐν καὶ μόνον ἀντίτυπον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Μονάχου, ὅπερ εἶδον μὲν ἐγὼ τῷ 1875, ἀνεγράφη δὲ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Legrand¹. Φέρει δὲ τὴν ἐπιγραφὴν Πένθος θανάτου, ζωῆς μάταιον, καὶ πρὸς θεὸν ἐπιστροφή καὶ ἐξεδούλη τὸ δεύτερον ἐν Βενετίᾳ τῷ 1543, πολὺς δ' ἐν αὐτῷ ὁ λόγος περὶ Χάρου, ὅστις καὶ παριστάνεται ἐν ξυλλογραφίᾳ τοῦ φύλλου 26.

Ὁμοίως δὲ οὐδὲν ἐσημείωσεν ὁ Μουστοξύδης περὶ τοῦ κατὰ ὀλιγογενείων βιβλίου, περὶ οὗ μακρὸν λόγον ποιεῖται ὁ Ρουσάνος. Εἶνε δὲ τοῦτο ἡ γνωστὴ Ἀκολουθία τοῦ ἀνοσίου τραγογένη σπανοῦ κτλ., ἧς πρώτη γνωστὴ κεχροτισμένη ἐκδοσις ἀναγράφεται ἢ ἐν Βενετίᾳ τῷ 1527. Ἀλλ' ἐκ τῆς μνείας τοῦ στιχουργικοῦ τούτου κατασκευάσματος ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Ρουσάνου ἀποδεικνύεται, ὅτι ἤδη πρὸ τοῦ 1543, ὅτ' ἔζη ἔτι πάντως ὁ Ρουσάνος² ὑπῆρχεν ἐκδοσις τῆς Ἀκολουθίας τοῦ σπανοῦ προγενεστέρα τῆς τοῦ 1527. Αὕτη δὲ εἶνε οὐκ ἀπιθάνως ἢ ἀχρόνιστος ἐκείνη, ἧς ἀντίτυπον μαρτυρεῖ ὁ Krumbacher³ ἀποκείμενον ἐν τῇ Βαρβερινῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ρώμης ὑπὸ ἐπίσημα G. G. VI, 49. Πάντως δ' αὕτη ἡ ἀρχαία ἐκδοσις, ἣν εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Παχώμιος, ἔφερον ἤδη τὰς γελοιογραφικὰς καὶ ὄντως αἰσχροῦς εἰκόνας τὰς αἰσχυνοῦσας καὶ τὰς μεταγενεστέρας ἐκδόσεις, περὶ ὧν εἶχε δίκαιον λέγων γραφὰς τινὰς καὶ ζωγρα-

φίας αἰσχροῦς εἰς καταστροφήν τῶν νεωτέρων καὶ ἐτοιμῶς ἐχόντων ἀκολασταίνειν. Ἦ δὲ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Παχωμίου Ἑρωτικά σατανικά ἀναφέρονται πιθανώτατα εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ῥε τῆς Σκοτζίας μετὰ τὴν Ῥήγισαν τῆς Ἑγγλιτέρας, ἐκδοθεῖσαν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1528, τοὺς Θησέως καὶ Ἐμηλίας γάμους (1529) καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον ἦτο ἤδη ἐκδεδομένον ὅτ' ἔγραφε τὴν πρὸς τοὺς χαλκογραφεῖς τῆς Βενετίας ἐπιστολὴν ὁ Ζακύνθιος μοναχός.

Πρὸς τούτοις δὲ παρατηρῶ, ὅτι τῶν ὑπὸ τοῦ Παχωμίου παραγγελιομένων βιβλίων, τῶν Ὀμηροκέντρων, τῆς μεταφράσεως τοῦ Εὐαγγελίου ὑπὸ Νόννου καὶ τοῦ Ὀνομαστικοῦ τοῦ Πολυδεύκου, δὲν εἶνε γνωστὰ ἐκδόσεις ἐν Βενετίᾳ μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἀλλὰ δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ υποθέσωμεν, ὅτι τοιαύτας τινὰς, τυχόν ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς, ὑπονοεῖ ὁ Παχώμιος· περιγράφει δ' ἀπλῶς τὴν εἰς τὸν ἐντεταλμένον ὑπ' αὐτοῦ ὑπὸ τῶν τυπογράφων παράδοσιν τῶν βιβλίων ἐκείνων ἐν οἰαδῆποτ' ἐκδόσει γενομένη ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ.

Ἐν τέλει δὲ σημειῶνω, ὅτι, λέγων ἀνωνύμως χαλκογραφεῖς, καὶ δὴ ἐν τῷ πληθυντικῷ, ὁ Παχώμιος, ἐννοεῖ πιθανῶς τοὺς ἀδελφοὺς Σαβίους, οἵτινες πρὸς τῷ Ἀντωνίῳ Πινέλλῳ ἦσαν μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ζακυνθίου μοναχοῦ οἱ κυρίως ἐκδίδοντες βιβλία οἷα τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀναγραφόμενα καὶ ὑπονοούμενα.

¹ Bibliographie Hellénique aux XV et XVI siècles. Ἰν Παρισίοις. 1885 Τόμ. Α' σ. 238 κ. ε.

² Συνάγω τοῦτο ἐκ τοῦ ὑπαινιγμοῦ περὶ τοῦ βιβλίου Πένθος θανάτου κτλ. Καὶ φέρεται μὲν τοῦτο ἐκδοθὲν τύποις τὸ πρῶτον τῷ 1525 (Legrand Bibliographie Hellénique Τόμ. Α' σ. 179), ἀλλὰ πιθανώτατα τὴν δευτέραν ἐκδοσιν, τὴν τοῦ 1543, εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Ρουσάνος.

³ Krumbacher Geschichte der Byzantinischen Litteratur σ. 810. Ἑλλ. μεταφρ. Σωτηριάδου Τόμ. Γ' σ. 52.

ΠΟΡΦΥΡΟΥΣ ΚΩΔΙΞ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΩΝ

ΤΗΣ ΠΑΡΑ ΤΟ ΛΙΓΙΟΝ ΜΟΝΗΣ ΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ

Ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Κλοκοῦ παρά τὸ Αἴγιον μονῆς τῶν Ταξιαρχῶν εἶδον, ἐπισκεφθεὶς αὐτὴν τῷ 1896, πλὴν διαφόρων παλαιῶν σκευῶν, ἐν οἷς δύο ἄξιοι λόγου ἐπιτάφιοι χρυσοκέντητοι ἐλληνικῆς τέχνης, ὧν ὁ μὲν ἀρχαῖος τοῦ ζ' μ', ἦτοι τοῦ 1590, ὁ δὲ τοῦ α' μ', ἦτοι τοῦ 1688, καὶ ὠραῖον ἐπιτραχήλιον τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, καὶ κώδικα τῶν λειτουργιῶν ἄξιον ἰδίας περιγραφῆς.

Ὁ κώδιξ οὗτος, ἔχων διαστάσεις 0,21 × 0,147, εἶνε χαρτῶς, ἐγγραφή δὲ τῷ 1638 καὶ σύγκειται ἐκ φύλλων 111, ὧν πέντ' ἐν ἀρχῇ καὶ ἑνδεκα ἐν τέλει ἄγραφα, γεγραμμένα δὲ μόνον τὰ λοιπά. Περιέχονται δ' ἐν αὐτῷ αἱ τρεῖς λειτουργίαι, ἡ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἡ τοῦ Βασιλείου τοῦ μεγάλου καὶ ἡ τῶν προηγιασμένων.

Εἶνε δὲ ἅπαντα τὰ γεγραμμένα φύλλα, ἐν οἷς περιέχονται αἱ τρεῖς αὐταὶ λειτουργίαι, βεβαμμένα πορφυρᾷ. Καὶ τὸ μὲν κείμενον ὅλον εἶνε γεγραμμένον διὰ γραμμῶν ἀργυρῶν, αἱ δὲ διάφοροι ἐπιγραφαί, αἱ ἐκφωνήσεις (*Ἐύχεται ὁ ἱερεὺς — ὁ διάκονος — καὶ ἀνιστάμενος σφραγίζει γ' τὰ ἅγια δῶρα λέγων καὶ τὰ τοιαῦτα*) καὶ τὰ μικρὰ ἀρχικὰ γράμματα εἶνε χρυσαῖα. Ὁμοίως δὲ χρυσαῖα μετὰ χρωμάτων, ἰδίως μὲν κυανοῦ, ἀλλὰ καὶ λευκοῦ καὶ πρασίνου καὶ μέλανος καὶ ἀργυροῦ, εἶν' ἐζωγραφημένα τὰ τ' ἐπίτιτλα καὶ τὰ μεγάλα ἀρχικὰ γράμματα. Εἶνε

δὲ τὰ μὲν ἐπίτιτλα τέσσαρα ἐν ὄλῳ, ὧν τὰ τρία ἀνά ἐν πρὸ ἐκάστης λειτουργίας, τὰ δὲ μεγάλα ἀρχικὰ γράμματα, ὄντα πολυποίκιλα καὶ ιδιόρρυθμα, ἑβδομήκοντα καὶ ἐν τὸν ἀριθμόν. Τούτων ἀνά εἴκοσι μὲν καὶ ἑπτὰ κοσμοῦσι τὰς δύο πρώτας λειτουργίας, δεκαῆξ δὲ τὴν τῶν προηγιασμένων. Κοσμεῖται δὲ πρὸς τούτοις ὁ κώδιξ ὑπὸ τριῶν εἰκόνων, τῆς τοῦ Χρυσοστόμου, τῆς τοῦ Βασιλείου καὶ τρίτης, ἣτις, φέρουσ' ἀντὶ πάσης ἄλλης ἐπιγραφῆς τὰς λέξεις Ὁ ἅγιος παριστάνει Γρηγόριον τὸν Διάλογον. Εἶνε δὲ ἡ τέχνη τῶν εἰκόνων τούτων περιέργος καὶ ὄλως ἐξηλλαγμένη τῆς συνήθους παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ τοῖς Ἑλλησι τῆς τουρκοκρατίας. Ἄν δὲ μὴ φανῆ παράδοξος ἡ παραβολὴ πραγμάτων πολὺ ἀπεχόντων καὶ κατὰ τοὺς τόπους καὶ κατὰ τοὺς χρόνους, ἤθελον εἶπει, ὅτι αἱ εἰκόνες αὗται ἐνθυμίζουσι τὴν ἐν τῇ διακοσμήσει τῶν κωδίκων λεγομένην ἱρλανδικὴν τεχνοτροπίαν.

Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶνε καὶ τοῦτο, ὅτι τὰ μὲν φύλλα, ἐν οἷς περιέχονται αἱ τρεῖς λειτουργίαι, εἶνε παρὰ τὸ σὺνήθες ὄλως ἀχαράκωτα, κεχαρακωμένα δ' ἀπ' ἐναντίας εἶνε τὰ πλεῖστα τῶν μεινάντων ἀγράφων.

Πρὸ δὲ τῆς ἀρχῆς τῆς λειτουργίας τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τῆς προτασσομένης αὐτῆς εἰκόνας ὑπάρχει ἄλλη ἀρχὴ τῆς αὐτῆς λειτουργίας φέρουσα ἴδιον ἐπίτιτλον, τὸ πρῶτον τῶν ἀνωτέρω μνημονευομένων τεσσάρων τοῦ κώδικος, καὶ ἴδιον ἀρχικὸν γράμμα Ο· προστιθεμένου δὲ καὶ τούτου εἰς τὸ ἀνωτέρω ἀναγραφέντα, ἀπαρτίζεται ὁ ὄλος ἀριθμὸς ἑβδομήκοντα καὶ ἑνὸς μεγάλων ἀρχικῶν γραμμῶν. Παριστάνεται δ' ἐν τούτῳ τῷ Ο ὁ Ἰησοῦς ἐν κολυμβήθρα. Ἄλλ' ἡ ἀρχὴ αὕτη καταλαμβάνει μίαν μόνην σελίδα, μεθ' ἣν ἔπονται δύο σελίδες κεναί, ἔπειτα δὲ ἀρχεται καὶ πάλιν ἡ λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου, προβαίνουσα τακτικῶς μέχρι τοῦ τέλους.

Ἐγραψε δὲ τὸν ἀξιολογώτατον τοῦτον κώδικα ἱερομόναχος Θεσσαλὸς ἐκ Κλεινοβοῦ τῆς παρὰ τὴν Καλαμπάκαν χώρας κα-

λούμενος Πορφύριος. Μανθάνομεν δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ ἐν τέλει τοῦ ὄλου κώδικος σημειώματος, ἔχοντος ὧδε· Ἐτελειώθη ἡ παροῦσα δέλτος διὰ χειρὸς ἐμοῦ εὐτελοῦς Πορφυρίου, τάχα καὶ ἱερομοναχοῦ εὐρισκόμενός μου εἰς τοῦ Πέτρου βοεβόδα τὸ μοναστήριον εἰς τὸ Γιάση τῆς Μολδοβλαχίας ἔτους ζομγ' ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ καὶ οἱ ἀναπήσσοντες τοῦτο εὐχεσθαι μοι τῷ τάλει λέγοντες ὁ θεὸς ἐλέησε τὸν γράψαντα καὶ ἔχοντα καὶ μὴ διὰ τὰ σφάλματα καταρᾶσθε· δόξα σοι ὁ θεός· ἡ μὲν χεὶρ ἡ γράψασα σήπεται τάφῳ, ἡ δὲ γραφή μένει τέρ^μ. Ὀλίγον δὲ κατωτέρω εὐρηγται γεγραμμένα τάδε· Ἡ δὲ ἐμοῦ πατρίδος ἐστὶν ἀπὸ ἐπαρχίας Σταγγῶν (γρ. Σταγῶν) χω^ο Κλινοβοῦς.

Ἐγγραφή δὲ ὁ κώδιξ ὑπὸ τοῦ Πορφυρίου χάριν ἄλλου ἱερομονάχου, Θεωνᾶ τοῦ ἐκ τῶν παρὰ τὰ Καλάβρυτα Σουδενῶν, ὅστις καὶ ἀφιέρωσεν αὐτὸν εἰς τὴν μονὴν τῶν Ταξιαρχῶν τῷ 1643. Εἰς τὸν κτήτορα δὲ τοῦτον ἀναφέρεται τὸ ἐν τῷ πρώτῳ τᾶλλα ἀγράφῳ φύλλῳ χρυσοῖς γράμμασι γεγραμμένον σημείωμα· Ἡ παροῦσα δέλτος ὑπαρχει καμοῦ Θεωνᾶ θύτου. Κατωτέρω δὲ μελανοῖς γράμμασι φέρονται ἐν τῷ αὐτῷ φύλλῳ τάδε· Ἡ παροῦσα λειτουργία ὑπαρχει καμοῦ Θεωνᾶ ἱερομονάχου τοῦ ἐκ Πελοποννήσου ἐκ χώρας Σουδενᾶς¹, καὶ ἀφιερῶθη ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῶν πανμεγίστων Ταξιαρχῶν, πλησίον ἐν τῷ ὄρη Κλοκοῦ, διὰ ψυχικὴν σωτηρίαν, καὶ οἱ ἀναγιγνώσκοντες, εὐχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν + ἔτους αχμγ' ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ κθ.

Τὰ δύο ταῦτα σημειώματα δὲν θὰ ἤρκουν ὅπως πείσωσιν ἡμᾶς, ὅτι ὁ Πορφύριος ἐξ ἀρχῆς ἔγραψε τὸν κώδικα χάριν τοῦ Θεωνᾶ· θὰ ἦτο δὲ δυνατόν νὰ πιστευθῆ, ὅτι ἀργότερόν ποτε μετὰ τὸ 1635, ὅτ' ἐγγραφή ὁ κώδιξ, περιῆλθεν οὗτος εἰς τὸν Πελοποννήσιον ἱερομόναχον. Ἀλλὰ περὶ τῆς ἀρχῆς χάριν αὐτοῦ γραφῆς τοῦ κώδικος βεβαιούμεθα, εὐρίσκοντες ἐν τῷ εἰκοστῷ

μεγάλῳ ἀρχικῷ γράμματι τῆς λειτουργίας τοῦ Χρυσοστόμου, ὅπερ εἶνε T, τὰς λέξεις Θεωνᾶ ἱερομονάχου καὶ τῶν γονέων. Ταῦτά δ' ἐπαναλαμβάνονται (ἀλλὰ Θεωνᾶ ἀντὶ Θεωνᾶ) καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ μεγάλῳ ἀρχικῷ γράμματι τῆς λειτουργίας τοῦ Βασιλείου, ὅπερ εἶνε ὁμοίως T. Μόνον δ' ἂν ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῆ, ὅτι ἄλλος εἶνε ὁ ζωγραφῆσας τὰς εἰκόνας, τὰ ἐπίτιτλα καὶ τὰ μεγάλ' ἀρχικά γράμματα τοῦ κώδικος, ὁ δὲ Πορφύριος ἔγραψε μόνον τὸ κείμενον, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι οὐχὶ ἐξ ἀρχῆς χάριν τοῦ Θεωνᾶ ἔγραψεν οὗτος τὸν κώδικα, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τούτου προσετέθη ἀργότερον ὑπὸ τοῦ ζωγράφου, ὅτε ὁ Θεωνᾶς ἀπέκτησε τὸ χειρόγραφον ἀπερικόσμητον ἀκόμη. Ἀλλὰ τοιαύτη ὑπόθεσις οὐδαμῶς εἶνε πιθανή, ἐπειδὴ ἡ περίκομψος δι' ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν γραμμάτων γραφή τοῦ κειμένου ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ Πορφύριος ἠδύνατο ἀριστ' αὐτὸς νὰ καλλιτεχνήσῃ καὶ τὰς εἰκόνας καὶ τὰ ἐπίτιτλα ἐξ ἀρχῆς σὺν τῷ κειμένῳ. Ἐκ δὲ τῆς ὑπὸ τοῦ Πορφυρίου αὐτοῦ διακοσμήσεως τοῦ κώδικος ἐξηγεῖται ἴσως καὶ τὸ ξενότροπον τῶν εἰκόνων, γραφειῶν ὑπ' ἀνδρὸς διαβιώσαντος ὑπὸ ξένην ἐπίδρασιν ἐν μονῇ βλαχικῇ.

Μόνον δὲ ἡ στάχωσις εἶνε πιθανώτατα ἔργον ἰδίου τεχνίτου, ἀκολουθήσαντος τὸ ἐν φ. 6^α γραφέν, ἄγνωστον ἂν ὑπὸ τοῦ Πορφυρίου ἢ τοῦ Θεωνᾶ, παράγγελμα τὸ λέγον· + νὰ σταχοθῆ με σουμανῆ. Πράγματι δὲ βλέπομεν, ὅτι ὁ κώδιξ φέρει στάχωσιν ἐκ δέρματος πορφυροῦ μετὰ παραστάσεων ἐντύπων. Καὶ ἔμπροσθεν μὲν εἰκονίζεται ἐν τῷ μέσῳ ἡ Σταύρωσις, περὶ αὐτὴν δ' εἶνε ἐπιτετυπωμένοι ἐν ταῖς τέσσαρσι γωνίαις οἱ Εὐαγγελισταὶ ἐν μικρῷ μετὰ τῶν συμβόλων αὐτῶν καὶ ἐπιγραφῶν δηλουσῶν ἕκαστον αὐτῶν. Ὁμοίως δὲ ὀπισθεν βλέπομεν ἐπιτετυπωμένους τοὺς Εὐαγγελιστὰς μετ' ἐπιγραφῶν, ἐν δὲ τῷ μέσῳ τὸν Ἰησοῦν καθήμενον ἐπὶ θρόνου.

Εἶνε δὲ ὁ καθ' ὄλου καλλιτεχνικώτατος καὶ πολυτελέστατος οὗτος κώδιξ ἄξιος πολλοῦ λόγου πλὴν ἄλλων διὰ τὸ πορφυροῦν

¹ Νὰ εἰκάσωμεν ἄ.α ἐντεῦθεν, ὅτι κατὰ τὸν δέκατον ἑβδόμον αἰῶνα τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου Σουδενᾶ ἦτο θηλυκόν, ὡς ἡ σήμερον κλίναςιν οὐδετέρως τὰ Σουδενᾶ, τῶν Σουδενῶν.

χρῶμα τῶν γεγραμμένων αὐτοῦ φύλλων. Πράγματι ἔχομεν μὲν οὐκ ὀλίγα δείγματα κωδίκων ἐπὶ περγαμηνῆς πορφυροβαφοῦς¹, ἀλλὰ χαρτῶς κωδιξ βεβαμμένος ὅλος πορφυροῦς καὶ γεγραμμένος διὰ γραμμάτων χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν δὲν εἶνε εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον γνωστὸς ἄλλος.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ
ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ
ΠΑΝΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ

Α'

ΚΩΔΙΚΕΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ¹

36.

Χαρτ. 0,17×0,12. Αἰῶνος XVIII (φ. 115).

1 (φ. 7^α). « Βίβλος, πολυειδῆ τινὰ ζητήματα λύουσα εὐκρινῶς ὑπὸ [Βαρθολομαίου] Κουτλουμουσιανοῦ συντεθεισα, τοῦ καὶ συναρμοστοῦ τῶν λεγομένων Μηνιαίων γεγονότος ».

Περιέχει δογματικὴν ὕλην. Ἐν φ. 2^α κ. ε. προτάσσεται « Πίναξ τῆς παρούσης βίβλου » μετὰ παραπομπῶν εἰς τὰς σελίδας παλαιᾶς ἀριθμήσεως, διηρημένης εἰς μέρη δύο, ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιέχει κεφάλαια θ', τὸ δὲ δεύτερον ιθ'.

Ἐν τῇ ἄνω ᾠξ τοῦ φ. 2^α « Ἐκ τῶν τοῦ Βαρθολομαίου Ἰμβρίου ».

2 (φ. 94^α). « Σύνοψις προοιμιακῶν μαθημάτων » [Ἐκ τῶν τοῦ Κονδελλεάκ].

Ἡ στάχωσις βυρσίνη ἀπλή.

¹ Ἴδε Θόμης Ὁμίρωνος Ἐγχειρίδιον ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς παλαιογραφίας. Ἑλλ. μεταφρ. Σπυρ. Π. Λάμπρου. Ἐν Ἀθήναις. 1903 σ. 74 κ. ε.

¹ Συνέχεια ἐκ τῆς σ. 235 τοῦ Β' Τόμου.

37.

Χαρτ. 0,20×0,15. Αἰῶνος XIX (σ. 1312).

1 (σ. 1) Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία **Κωνσταντίνου Κοντογόνη** ἀντιγραφείσα ὑπὸ Νικάνδρου Ζανουβίου τοῦ ἐκ Κυδωνίας τῆς Κρήτης. «Ἀθήνησι. αῶνέ'».

Ἐν τῷ μεταξύ σελίδες τινὲς ἄγραφοι.

2 (σ. 1273). «Συγγραφεῖς τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας».

Ἐν τούτοις σ. 1284 περὶ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, σ. 1287 περὶ Κωνσταντίνου Κούμα, σ. 1291 περὶ Γεωργίου Γενναδίου, σ. 1295 περὶ Ἰωάννου Βενθύλου, σ. 1296 περὶ Νεοφύτου Βάμβα, σ. 1298 περὶ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, σ. 1311 περὶ Κωνσταντίνου Κοντογόνη.

Ὁ κώδιξ ἐσταχλωμένος ὑπὸ νεωτέρου βιβλιοδέτου.

38

Χαρτ. 0,22×0,145. Αἰῶνος XVII (φ. 94).

«Ἱστορία περὶ τῶν μυθολογουμένων θεῶν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἄλλων ἐθνῶν, ἔτι καὶ περὶ τῶν ἡμιθέων, ἦτοι ἡρώων, ναῶν τε, θυσιῶν καὶ λατρεῶν τῶν αὐτῶν· μεταφρασθεῖσα ἀπὸ τῆς ἰταλικῆς εἰς τὴν ὑμετέραν ἀπλῆν διάλεκτον· νῦν τε πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα, καὶ ἐπιμελῶς διορθωθεῖσα, διὰ συνδρομῆς καὶ δαπάνης κυρίου Πολιζώη Λαυπανητζιώτη. Ἐνετίησι. αψνζ' 1757 παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Τζάττα. Con licenza de' Superiori e privilegio. Con Licenza de Superiori e privilegio».

*Ἄνευ περικαλύμματος.

*Ἴδε **Ἀνδρέου Παπαδοπούλου Βρετοῦ** Νισοῦ Ἑλληνικὴ Φιλολογία. Ἐν Ἀθήναις. 1857. Μέρ. Β' σ. 54 ἀρ. 113.

39.

Χαρτ. 0,208×0,127. Αἰῶνος XVIII (φ. 215).

1 (φ. 1^α). «Ἱπποκράτους περὶ νούσων».

2 (φ. 98^β). «Ἱπποκράτους περὶ τῶν παθῶν».

3 (φ. 118^β). «Ἱπποκράτους περὶ τῶν ἐκτὸς παθῶν».

4 (φ. 161^β). «Ἱπποκράτους περὶ παρθενίων».

5 (φ. 163^α). «Ἱπποκράτους περὶ γυναικείας φύσιος».

Τίτλ. (κολ.)· καὶ ἦν τοιαῦτα φάγη ἢ πίη ὡς πρὸς εἶπομεν, ὥστε ἀνάγκη...

*Ἄνευ περικαλύμματος.

40.

Χαρτ. 0,20×0,14 Αἰῶνος XVIII (φ. 109).

Ἡρωδιανοῦ Τῆς μετὰ Μάρκον βασιλείας βιβλία η'.

Κείμενον μετὰ διαστήχου ἐρμηνείας.

Λείπουνσι τοῦ βιβλίου Α' τὰ δ' πρῶτα κεφάλαια καὶ μέρος τοῦ ε'.

"Ἀρχ (ἀκέφ.)... καὶ αἰχμαλώτους βασιλεῖς τε καὶ σατράπας βαρβάρους· τούτοις γὰρ καὶ οἱ πρὸ σοῦ Ῥωμαῖοι μεγάλοι τε καὶ ἐνδοξοὶ γεγόνασι. Προβαίνει ἔπειτα μέχρι τοῦ βιβλίου ε' κεφ. θ' ἐν ταῖς λέξεσι διαφόρως βροῶντες προσέμενον.

"Ὡς δὲ τοῦ Μαξιμίνου ὁ στρατὸς δι' ὧν τελευτᾷ τὸ φ. 95^β. Λείποντος δ' ἐνός φύλλου τὸ φ. 96^α ἀρχεται διὰ τῶν λέξεων σύνοδοι ὑπὸ τῆς συγκλήτου βουλῆς ἐκλεχθέντες, ἀπεσκευάσαντο καὶ οὗς μὲν εἰς τὴν Ῥώμην ἀπέπεμψε... (βιβλ. Ζ' κεφ. α'). Τελευτᾷ δὲ ὁ κώδιξ, μένων κολοβός, διὰ τῶνδε· ὡς ὑπὸ βαρβάρων πάσχουσι· τὸ δὲ τελευταῖον, ἐπειδὴ τειχομαχοῦντες... (βιβλ. Ζ' κεφ. ιβ').

Ὁ κώδιξ διαβεβρωμένος ὑπὸ τιφῶν.

Στάχσις ἀπλῆ βυρσίνη.

41.

Χαρτ. 0,21×0,165. Αἰῶνος XIX (σ. 201×24).

1 (σ. 4). « Πρόοδος τῆς ἐταιρίας τῶν Φιλικῶν, ἐν τῇ Ἐπαναστάσει μὲ τὰ Πρῶτα συμβάντα Ὑψηλάντε. - Ἐν περιλήψει. - Τὰ μετὰ ταῦτα ἔργα τινὰ τῶν Ἐφόρων, καὶ παυσιν τινῶν μὲ τῶν σωθέντων, πραγμάτων τὸ τέλος. Γραφαὶ τιναί. - Ὁ Ὀρκος καὶ τὸ λεξικόν ».

Προηγείται ἐν σ. 2 διάγραμμα στήλης, ὑφ' ἣν ἡ ἐπιγραφή « Αἰ Σκιαὶ τῶν ἐν Δακίᾳ πεσόντων Ἑλλήνων διὰ τὴν Ἀνεξαρτησίαν τῆς Πατρίδος των. Ἀνατιθέασι τὴν μνήμην των τῷ Ἀνακτι τῆς Ἀνεξαρτήτου Ἑλλάδος τῷ Ὁθωνι ». Ἐν δὲ σ. 3 Σχέδιον σφραγίδος τῆς Ἐταιρίας τῶν Φιλομούσων καὶ τάδε· Κατὰ τὴν αἴτησιν του, ὁ κυριος Αθανασιος Ξοδηλος Πελοποννήσιος, συναριθμηθη εἰς τὸν Κατάλογον τῆς ἐν Ἀθήναις Φιλομουσου Ἐταιρείας, καὶ Γνωρίζεται εἰς τὸ ἐξῆς Μέλος Γνήσιον. του ὀλοκλήρου αὐτῆς Σώματος. Ἐν Ἀθήναις τῇ 3. Αὐγούστου-1817 ἔτος 4. Οἱ τῆς Φιλομούσου ἐταιρείας Ἐφοροὶ » Μηχαὴλ Τουρναβίτης - » Ἀντώνιος Ἰω. Μαρμαροτούρη. Σ. Σεραφεῖμ. Ἐρνᾶνος Λέλης. - Σπυρίδων Πατούσας - »

2 (Μέρ. Β' σ. 2). « Μετάφρασις ἐκ τοῦ Ῥωσικοῦ. Ὁ Χιτῶν τοῦ Σωτῆρος ἐν Ῥωσίᾳ ».

Ἄρχ. Βασιλεύοντος Μιχαὴλ Θεοδωροβίτζ ἐπὶ Πατριάρχου Φιλαρέτου τὸν μῆνα Μάρτιον 1625 ὁ τῆς Περσίας σιαχ Ἀμπάτης.

3 (Μέρ. Β' σ. 7). « Τὰ ἐν διαφόροις μέρεσι τῆς Ἁγίας Γραφῆς Ἀναφερόμενα ἑπτὰ Ἀγγέλων Ὄνόματα ».

Ἐπιτεταὶ τὸ κείμενον Ῥωσιστί.

4 (Μέρ. Β' σ. 9). « Ὁδὴ » προηγουμένου προοιμίου.

Ἐν σ. 6 τοῦ Α' μέρους Αἴας Ν. Καραβίας βουλευτῆς ἐξ Ἰθάκης τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς τῶν Ἀντιπροσώπων. Ἀθήνησι 19 Νοεμβρίου 1877.

Μέχρι μὲν τῆς σ. 201 ὁ κώδιξ ἦτο ἠριθμημένος ἔκπαλαι, τὰς δ' ἐν τελεῖ σελίδες 1 - 24, ὧν αἱ μετὰ τὴν 14 ἄγραφοι, ἐσελίδωσα ἐγώ.

Στάχωσις νεωτάτη.

42.

Χαρτ. 0,198×0,138. Αἰῶνος XVII (φ. 262).

1 (φ. 2^α). « Διαταγαὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων **διακλήμεντος**, τοῦ Ῥωμαίων ἐπισκόπου τε καὶ πολίτου καθολικῆς διδασκαλία, ἐν ὀκτῶ βιβλίοις ».

Τέλ. (φ. 82^α)· ὅτι καλὸν καὶ συμφέρον συνεστᾶναι μᾶλλον ἢ παρῆσθαι τῷ σώματι. καὶ ἐνεργὸν τοῦτο παρέχειν ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν, ἢ ἀργὸν ἐκουσίως ἀποτελεῖν: - Ἐπονται ἐρυθροῖς γράμμασι τάδε· Ἦταν ἄλλαις τριάντα τρεῖς διατάξεις καὶ δὲν ταῖς ἔγραψα. ἢ ὁποῖαις εἶναι εἰς τὸ ἀσκητικὸ βλῆ (διαγεγραμμένον) βιβλίῳ, τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

2 (φ. 83^α). « **Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας** Ἐρμηνία εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον. Κεφ. πέμπτον ».

3 (φ. 102^β). « Κανὼν 6' τῆς ἕκτης οἰκουμενικῆς συνόδου ».

Ἐπονται καὶ ἄλλοι κανόνες οἰκουμενικῶν συνόδων μετὰ τῆς ἔρμηνείας τοῦ **Ζωναρά**.

4 (φ. 219). « Ἀπὸ ταῖς διαταγαῖς τῶν ἁγίων ἀποστόλων. Διάταξις περὶ τῆς μεγάλης τοῦ Πάσχα ἐβδομάδος κεφ. ιη' ».

Ἐπονται κανόνες **Βασιλείου τοῦ μεγάλου, Κυρέλλου** κτλ.

5 (φ. 118^β). « **Νεκταρίου πατριάρχου Ἱεροσολύμων** Λόγος ὅτι καὶ τὸ νὰ συγχωρῆ ἁμαρτίας καὶ νὰ διορίζῃ καιροῦς τῶν μετάνοούντων ὁ ἱερεὺς εἰς τὴν παλαιὰν Διαθήκην διευτυπώθη ».

Ἄρχ. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἱερωσύνης ὅπου ἔχει, εἰς τὸ νὰ ἐρευνᾷ καὶ νὰ ἐξετάζῃ τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ

Ἐν τῇ φφ· Ἴδε περὶ τούτου Σάθαν [Νεοεὼλ. Φιλο]λ. σ. 319 [ἡ]κμασ[ε] περὶ τὰ 1660.

6 (φ. 121^α). « Μερικοὶ κανόνες εὐγαλμένοι ἀπὸ τὸ βιβλίον τῶ Βαλσαμῶν τὸ ὁποῖον εἶναι σταμπῖσο γράϊω λατίνα ».

7 (φ. 140^α). « Κανόνιον τοῦ εὐρεῖν τὴν σελήνην ἐν τίνι ζωδίῳ καθ' ἐκάστην εὐρίσκεται ».

*Ἐπεταί ἐν φ. 140^β κ. ε. « Εἰδῆσις τοῦ προκειμένου καὶ τίς ἡ τοῦτου χρῆσις ». Μετὰ σχημάτων ἐν φ. 146^β καὶ 147^α.

8 (φ. 148^α). « Παρασημειώσεις πρὸς τινὰ τῶν ἐμφερομένων ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ ».

*Ἀρχ. Διατὶ οἱ γεωμέτραι εἰς ἑξ' μέρη διαιροῦσι τὸν ὅλον κύκλον τοῦ οὐρανοῦ.

Σημειώματα ἀστρονομικὰ καὶ χρονολογικὰ.

9 (φ. 150^α). « Χρυσόβουλον Ἰσαακίου τοῦ βασιλέως ».

*Ἀρχ. Χάριν δὲ τοῦ κανονικοῦ καὶ τῶν ὑπὲρ χειροτονίας διδομένων συνηθειῶν ἐνεργεῖ μέχρι τοῦ νῦν χρυσόβουλον τοῦ αἰοιδίμου βασιλέως κῦρ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ οὕτως ἔχον ἐν μέρει· Τυποῖ δὲ ἡ βασιλεία μου ἐπὶ τῆ χειροτονία τῶν ἱερέων καὶ ἐπὶ τῷ κανονικῷ τὸν παλαιὸν ἐνεργεῖν τύπον.

Περιλαμβάνονται πρῶτον τὰ ἐκ τοῦ Βαλσαμῶν (Ῥάλλη καὶ Ποτλῆ Σύνταγμα κανόνων Τόμ. Α' σ. 75 *Zachariae von Lingenihal* *Novellae post Justinianum* σ. 322) μέχρι τῶν λέξεων τοῦ χρυσοβούλλου παρέστησε τῆ βασιλεία μου, μεθ' ἧς ἔπονται τὰ τοῦ Βαλσαμῶν· Σὺν τῷ τοιούτῳ δὲ χρυσοβούλλῳ — τὰ κανονικὰ καὶ τὰ ὑπὲρ χειροτονίας. Ἐπονται δ' ἐν τῷ κώδικι τούτῳ ἐν συνεχείᾳ τὰδε· Σημείωσαι ἀναγκαῖον διὰ τὰ ζητούμενα κανονικὰ παρὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ μὴ διδόμενα ἴσως· οἱ πλείους γὰρ τῶν λαϊκῶν οὐ διδοῦσι καλοθελῶς πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς αὐτῶν τὰ κανονικὰ, λέγοντες τὸ εὐαγγελικὸν ῥήμα, δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε, ὅπερ ἐστὶν ἀμέτοχον· οὐδὲ γὰρ ἐστὶ μισθὸς τὸ χάριν ἀποτροφῆς διδόμενον τῷ ἀρχιερεῖ.

10 (φ. 150^β). « Περὶ τοῦ ποιεῖ εἶναι οἱ ἀρχιερεῖς ὁποῦ ἔγραψαν κανόνες, ἔξω ἀπὸ οἰκουμενικαῖς καὶ τοπικαῖς σύνοδες, τοὺς ὁποῖους ἐβεβαίωσεν οἱ ἡκουμενικὴ ἕκτη καὶ ἐβδόμη σύνοδος καὶ πόσους κανόνας ἔγραψεν ὁ καθένας ».

*Ἀρχ. Διονύσιος ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἔγραψεν κανόνας δ.

11 (φ. 151^β). « Νόμος γεωργικός ».

*Ἐν τοῖς ἀγράφοις φ. 1^α 82^β καὶ 158^β - 162^β νεώτεραι χεῖρες ἐνέγραψαν δοκίμια κονδυλίου καὶ διάφορα σημειώματα ἀνάξια λόγου.

*Ἐν δὲ φ. 119^β - 120^α ἀναγινώσκονται τὰ χρονικὰ σημειώματα τὰδε·

Εἰς τοὺς 1783 Ἰανουαρίου 20

Κίτος μεγάλῳ εὐγαλε ἡ θάλασσα εἰς τὴν ξέρα ψώφιον ἀπὸ τὴν πολλὴν τρικυμίαν τῆς θαλάσσης, καὶ ἔτρεξαν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ χωρία νὰ τὸ γνωρίσουν καὶ κανεῖς δὲν τὸ ἐγνώρισεν τί ὄψαριον ἦτον καὶ ἐπέϊρον ἀπὸ τὸ κρέας του οἱ ἄνθρωποι καὶ τὸ ἔβρασαν καὶ ἐγίγνονταν λάδι - ἔβραζον δώδεκα ὀγγίαις κρέας καὶ εὐγαζον δέκα ὀγγίαις λάδι καθαρὸν.

Εἰς τὰς 26 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς τὴν ἡμέραν τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἔκαμεν ἕναν φοβερότατον σισμὸν καὶ ὑπερθαύμαστον εἰς τὴν πόλιν λεγομένην Μεσὴνην καὶ ἐσυκώθη ἡ θάλασσα (πρᾶγμα θαυμαστὸν) καὶ ἐκάλυψεν ὅσα πλοῖα εὐρίσκονταν εἰς τὸν αὐτῆς λιμένα· καὶ τοῦτο τὸ ἐβεβαιώθημεν ἀπὸ τινος συμπατριώτας ὁποῦ εὐρέθησαν εἰς τὴν ὥραν ἐκείνην :

Σετούτη (;) ὥρα ἐκλονίσθη καὶ ἡ νῆσος αὕτη εἰς τὰς τρεῖς ὥρας σχεδὸν τῆς νυκτὸς μικρόν τι· (προσθέτως ἐν τῇ φξ) καὶ ἐπε[εσεν] ὅλος ὁ κολαδισμὸς τ[ῶν] [ό]σποιτίων ἐνδοθεν καὶ ἔξωθεν ὁποῦ ἦτον ἐλεηνὸν θέαμα εἰς τοὺς ὀρῶντας.

Εἰς τὸ ἔτος 1783 Μαρτίου 9 τῶν ἀγ. μ. μαρτύρων ἔκαμεν ἕναν μέγαν καὶ θαυμαστὸν σισμὸν εἰς ταύτην τὴν νῆσον ὁποῦ ἐτρόμαξεν ὁ λαὸς τῆς εἰς ἄκρον τὰς ἐννέα τοῦ ἄνωθεν μηνὸς εἰς τὰς ὥρας τρεῖς σχεδὸν τῆς νυκτὸς καὶ ἐκράτισε ὥραν ἰκανὴν καὶ ἔκαμε μεγάλην φθορὰν εἰς τὴν δυστιχῆ νῆσον καὶ ἐξεραίτως εἰς τὰ ὀπισθεν αὐτῆς χωρία, τούτέστι Ἀθάνη καὶ Δραγανο καὶ ὅλα τ' ἀκόλουθα αὐτῶν ἐκρεμνήσθησαν τὰ οσποῖτια των ἐκ θεμελίων καὶ ἦτον ἐλεηνὸν θέαμα εἰς τοὺς ὀρῶντας αὐτήν· ἀπ' αἰτίας τοῦ αὐτοῦ

φοβεροῦ σεισμοῦ ἐκλονήζετο ἀδιακόπως ἡ νῆσος διὰ τρεῖς μῆνας καὶ ἐπέκεινα.

Τὰ χωρία Ἀθάνι καὶ Δράγανο εὐρίσκονται καὶ τὴν σήμερον ἔτι ἐν Λευκάδι, ὥστε εἰς ταύτην τὴν νῆσον ἀναφέρονται τὸ πρῶτον καὶ τὸ τρίτον σημείωμα, Λευκάδιοι δὲ ἦσαν καὶ οἱ παραστάντες εἰς τὸν ἐν Μισηνῇ τῆς Σικελίας σεισμόν, περὶ οὗ τὸ δεύτερον σημείωμα.

Κώδιξ ἄνευ περικαλύμματος, μεγάλως ἐφθαρμένος ὑπὸ τιλφῶν.

43.

Χαρτ. 0,21×0,153. Αἰῶνος XIII (φ. 145).

1 (φ. 2^a). « Εἰς τὸ Α^{ον} Β^{ον} καὶ Γ^{ον} Βιβλίον τῶν μετεωρολογικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους: σχολαστικὰ ζητήματα ἐκδοθέντα παρὰ Γερασίου ἱερομονάχου, Βλάχου τοῦ Κρητῶς, κήρυκος τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου καὶ κοινοῦ κατ' ἀμφοτέρας τὰς διαλέκτους τῶν ἐπιστημῶν διδασκάλου ».

2 (φ. 122^a). Μοναχοῦ Μελετίου Ἀγιοτριοδίτου « Ἑρμηνεῖα συντομος περὶ φύσεως ἀνθρώπου ».

Ἄρχ. Ἡ παροῦσα σύνοψις περὶ φύσεως ἀνθρώπου ἐπενοήθη καὶ συνετέθη παρὰ μοναχοῦ Μελετίου Ἀγιοτριοδίτου, οὐχ ὡς κοινόν τι ἐπινοήσαντος.

Ἐν φ. 1^a. Καὶ τότε Σωτηρίου Ἱερόπαιδος τοῦ ἐκ Μαχαλαῖ τοῦ Ξηρομέρου. Ἐν φ. 145^b. 1784: αὐγούστου ζη' μετέλθωμεν ταύτην καὶ ἀντεγράψαμεν, καίτοι ὀδυνώμενοι καὶ κακῶς πάσχοντες ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ ἐπισκεπτόμενοι παρὰ τοῦ κυρίου τῆς βίβλου καὶ υἱοῦ ἡμῶν ἐν Χριστῷ ἱεροφιλοσόφου κυροῦ Σωτηρίου Ἱερόπαιδος τοῦ ἐξ Ἀκαρνανίας, καὶ πρὸς μνήμην ἐσημειώθη ὁ πατριάρχης Καλλίνικος. Ἐν τῷ αὐτῷ δὲ φύλλῳ κατωτέρω. Τὴν 16 Νοεμβρίου 1870 Λευκάδι. Δωροῦμαι τὸ παρὸν εἰς τὸν φίλον μου Ἰωάννην Σταματέλον λόγῳ εἰλικρινοῦς φιλίας καὶ ἀγάπης. Β. Ἀρκέλες.

Κώδιξ τιλφόβρωτος ἄνευ περικαλύμματος.

(Ἐπιτεταί συνέχεια).

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

— Διόρθωσις εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Φραντζῆ. Ἐν τῷ Χρονικῷ τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ ἐκδ. Βόννης, σ. 62, 16 κ. ἐ. ἀναγινώσκωμεν τάδε: ὁ μὲν βασιλεὺς ἄπρακτος ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπανέστρεψεν ἐπὶ ἔτους αὐε' Σεπτεμβρίου ιγ'. Λέγονται δὲ ταῦτα περὶ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιστροφῆς τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου ἐκ τῆς περιουσίας ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ. Καὶ γνωστὸν μὲν εἶνε, ὅτι ἀπέπευσεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τελευτῶντος τοῦ 1399, τὸ δὲ ἄγγελμα περὶ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ τῇ 28 Ἰουλίου 1402 ἡττης τοῦ Βαγιαζίτου ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου τὸ πείσαν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ ἐν τάχει εἰς τὸ Βυζάντιον περιῆλθεν εἰς αὐτὸν, ἐν Παρισίοις διατρίβοντα, τὴν 1 Νοεμβρίου 1402 (le jour de la Toussaint ἐκ γαλλικῶν μεσαιωνικῶν πηγῶν παρὰ *Berger de Xivrey* Mémoire sur la vie et les ouvrages de l'empereur Manuel Paléologue ἐν τοῖς Mémoires de l'Institut de France. Académie des Inscriptions et Belles-lettres. Τόμ. ΙΘ', 1853, μέρ. 6' σ. 114). Ἀναχωρήσας δ' ἐκ Παρισίων τὸ πρῶτον δεκαπενθήμερον τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Νοεμβρίου ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ Γενούης, ἐνθα διέτριψεν εἴκοσιν ἡμέρας, Φλωρεντίας, πιθανῶς Ῥώμης, Φερράρας, Βενετίας, Μεθώνης καὶ Μυστρᾶ. Ἀπήτησε δ' ἡ ἱκανῶς μακρὰ αὕτη περιουσία ἀρκετὸν χρόνον, ἀλλ' ὄχι βεβαίως τρία σχεδὸν ἔτη, ὅσα παριστάνεται καταναλώσας ὁ Μανουὴλ κατὰ τὸ ἀνωτέρω χωρίον τοῦ Φραντζῆ, μαρτυροῦντος, ὅτι ἐφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν 13 Σεπτεμβρίου 1405. Καὶ ἀγνοοῦμεν μὲν ἀκριβῶς τὴν διάρκειαν τῆς ἐνταῖς διαφοροῖς πόλεσι διατρίβῆς τοῦ Μανουὴλ, πλὴν τῆς ἐν Γενούῃ, ὡς καὶ τὸν χρόνον τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίξεως, ἀλλὰ πάντως ὁ αὐτοκράτωρ, ἐπειγόμενος νὰ ἐπιστρέψῃ, οὐδαμοῦ ἐχρονοτρίβησε, καὶ κατὰ ταῦτα ἡ περιουσία αὐτοῦ εἶνε ἀδύνατον νὰ παρετάθῃ πλέον τῶν

ἔξ ἢ ἑπτὰ ἐν ὄλῳ μνηῶν, ὥστε πάντως τὸν Μάιον ἢ τὸ πολὺ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1403 εὐρίσκετο ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ ὁ μὲν Lebeau καὶ ὁ εἰδικώτερον περὶ τοῦ Μανουήλ γράφας Berger de Xivrey δὲν ὀρίζουσι τὸν χρόνον τῆς καθόδου, ἀνακριθῶς δὲ λέγει τὸν Μανουήλ ἐπιστρέψαντα περὶ τὰ τέλη 1402 ὁ Zinkeisen (*Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*. Τόμ. Α' σ. 414), ὁ δὲ Murali (*Essai de chronographie Byzantine* σ. 781) ἀναγράφει τὴν 13 Σεπτεμβρίου 1402, παραπέμπων εἰς τὸν Δούκαν ἐκδ. Βόννης σ. 78, 10 κ. ἐ., ὅστις οὐδὲν λέγει περὶ τοῦ χρόνου τῆς καθόδου, καὶ εἰς τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν χωρίον τοῦ Φραντζῆ. Ἄλλ' ὁ μὲν Φραντζῆς φαίνεται ὀρίζων ὡς ἡμέραν τῆς καθόδου τὴν 13 Σεπτεμβρίου 1405, ὁ δὲ Murali, διδὼν τὸ ὄλως ἐσφαλμένον ταύτης τῆς χρονολογίας παρὰ τῷ Φραντζῆ, ἀθαιρέτως καὶ οὐχ ἦττον σφαλερῶς παραλαμβάνει μὲν ἐξ αὐτοῦ τὴν ἡμέραν καὶ τὸν μῆνα, μεταβάλλει δὲ τὸ ἔτος εἰς τὸ 1402, ὅτε μεμαρτυρημένως ὁ Μανουήλ εὐρίσκετο ἐν Παρισίοις. Ἄλλὰ πῶς ὁ Φραντζῆς, ὅστις ἐγίνωσκεν ἄλλως ἄριστα τὰ κατὰ τὸν αὐτοκράτορα, καίτοι αἱ χρονολογίαι αὐτοῦ εἶνε πολλάκις ἐπισφαλεῖς, καθ' ἃ θέλω ἀποδείξει ἄλλοτε, ὑπέπεσεν εἰς οὕτω δεινὸν χρονολογικὸν λάθος; Τὸ λάθος δὲν προέρχεται ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τῶν χειρογράφων, καθ' ἃ ἐξεδόθη μέχρι τοῦδε τὸ Χρονικὸν τοῦ Φραντζῆ, τοῦ Μοναχείου 239 καὶ τοῦ Παρισιακοῦ Suppl. 80, ἐκείνου μὲν γεγραμμένου τὸν δέκατον ἕκτον, τούτου δὲ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα ὑπερμεσοῦντα. Ἄλλὰ κέκτημαι ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ μου ἄλλον κώδικα τοῦ Φραντζῆ, ὃν ἠγόρασα προσερχόμενον ἐξ Ἡπείρου, γεγραμμένον μὲν τὸν δέκατον ἕβδομον αἰῶνα, πλείστας δ' ὅσας ἔχοντα διαφορὰς ἀπὸ τῶν ἄλλων γνωστῶν, περὶ οὗ θέλω γράψαι ἄλλοτε διὰ μακρῶν, ὅστις καὶ ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ διδάσκει τὸ ὀρθόν. Τὸ χωρίον ἔχει ἐν αὐτῷ οὕτω ὅθεν ἄπρακτος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπανέστρεψεν: «Ἐπιταὶ δὲ Κεφῶν ις', οὗ ἡ ἀρχή· Ἐπὶ ἔτους γοῦν αμε' Σεπτεμβρίου ιγ' : ἐν τούτῳ τῷ ἔτει ὁ ἀμυρᾶς Μπαγιαζήτης κατὰ τῆς Πελοποννήσου τὸν Γιακοῦπ πασιᾶν, καὶ τὸν Βρανέζην ἀπέστειλε. Κατὰ ταῦτα ἡ χρονολογία δὲν ἀποτελεῖ τὸ τέλος τοῦ ιε' κεφαλαίου τοῦ Α' βιβλίου, ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ις', ἥτις, πλὴν τῆς λέξεως ἔστειλε ἀντὶ τοῦ ἀπέστειλε, ὁμοίως ἔχει καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Βόννης. Ἄρα ἡ στρατεία τῶν Τούρκων εἰς τὴν Πελοπόννησον ὀρίζε-

ται παρὰ Φραντζῆ ἀρξαμένη τῇ 13 Σεπτεμβρίου 1405, καὶ ἐν τούτῳ συγχεομένων γεγονότων τοῦ 1397. πρὸς μεταγενέστερα. Τοῦτο δὲ συνέβαινε κατ' ἐμὴν γνώμην πάντως καὶ ἐν ἄλλοις κώδιξιν ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν εἰς ἣν καὶ ὁ ἐμός· ἀλλ' ἄλλα ἀπόγραφα, οἷα τὸ Μονάχειον καὶ τὸ Παρισιακόν, τὴν χρονολογίαν ἐκείνην τὴν προφανῶς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ις' κεφαλαίου ἀναφερομένην παρέλαβον εἰς τὸ τέλος τοῦ ιε', καθ' ἃ καὶ αἱ ἐκδόσεις, καὶ ἐπήνεγκον τὴν νῦν παρατηρουμένην σύγχυσιν. Ἄλλως δὲ εἶνε προφανές, ὅτι τὸ χρονολογικὸν τοῦτο σημεῖωμα ἦτο καθ' ὅλου παρέμβλητον εἰς τὴν φαν τοῦ πρωτογράφου τοῦ Φραντζῆ, γραφέν ἴσως ὑπ' ἄλλης χειρός, ὡς ἀποδεικνύει τὸ γεγονός, ὅτι ὁ μὲν Φραντζῆς χρονολογεῖ συνήθως ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἐν τῷ χωρίῳ δὲ τούτῳ, ἔχομεν σωτήριον ἔτος. Ἀπὸ δὲ τῆς φῶς μετεπήδησεν ἔπειτα τὸ σημεῖωμα ἐν τισὶ τῶν κωδίκων εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ις' κεφαλαίου, ὅπου καὶ ἀνήκειν, ἐν ἄλλοις δὲ σφαλερώτατα εἰς τὸ τέλος τοῦ ιε'.

— **Διορθώσεις εἰς μεσαιωνικὸν ἔγγραφον τῆς μονῆς Πλάθας.**— Ἐν τῷ Codex diplomaticus Cavensis Τόμ. Δ' (1877) σ. 57 ἀρ. DLXXV εὐρηται ἐκδεδωμένον ἔγγραφον τοῦ ἔτους 1005, δι' οὗ ὁ πρεσβύτερος τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου Κωνσταντίνος πωλεῖ εἰς τὸν Θεόδωρον Κηναπιάρη κτῆμα κείμενον πλησίον τῆς μονῆς. Τὸ πωλητήριον τοῦτο εἶνε ἐκδεδωμένον καὶ παρὰ τῷ Trinchera (*Syllabus membranarum* σ. 13) καὶ ἐν μέρει παρὰ τῷ Σπυρ. Ζαμπελίῳ (Ἱταλοελληνικά σ. 93-94), παρ' ᾧ ἀναγινώσκεται Ἰβναπιερην ἀντὶ Κηναπιάρη. Ἀντιβαλῶν δὲ τῷ 1877 τὸ ἔγγραφον τοῦτο πρὸς τὴν ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς ἰταλικῆς ἐκείνης παρὰ τὴν Νεάπολιν μονῆς ἀποκειμένην πρωτότυπον περγαμνήν, εὗρον τὰς ἐξῆς διαφορὰς ἀπὸ τῶν ἐκδόσεων· α') ἐν στ. 13 τῆς σ. 57 τοῦ Codex diplomaticus Cavensis ἀντὶ χρεισοθαρία, τὸ πρωτότυπον ἔχει ταρία, τοῦθ' ὅπερ ἀναγνωστέον χρυσοταρία ἢ μαλλον χρυσοῦ ταρία. Ἰαρίον δὲ εἶνε λέξις γνωστοτάτη, σημαντικὴ σταθμοῦ. Ἴδε *Ducange Glossarium mediae et infimae Graecitatis* ἐν λ. Τάριον· ponderis apud medicos species. *Trinchera Syllabus*. Πίν. σ. 622 ἐν λ. Ἰαρενυς. Χρησοῦν ταρία διαχαράγματα χηλναδας τέσσαρα ἀναγινώσκωμεν ἐν τινὶ τῶν παρ' αὐτῷ ἔγγράφων τοῦ ἔτους 1176 ἐν σ. 246. Καὶ ἐν τῷ χωρίῳ δὲ τούτῳ τὸ χρυσοῦν γραπτέον χρυ-

σοῦν, εἰ μὴ χρυσοῦ· β') ἐν στ. 20 ἀντί τοῦ ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν γραφέντος σήκνος ἢ περγαμηνὴ ἔχει σκῆνος ἤτοι σκῆνος· γ') ἐν στ. 24 οἱ ἐκδοταὶ ἔγραψαν ἢ χλεύης ἢ . . . ἀντί τῶν ἐν τῇ περγαμηνῇ ἢ χλεύης ἢ δελεασμοῦ. Τὰς αὐτὰς ἐσφαλμένας γραφὰς εὕρισκομεν καὶ παρὰ τῷ Trinchera, ὁ δὲ Ζαμπέλιος, παρ' ᾧ λείπουν τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ προμνημονευθέντος πωλητηρίου, γράφει ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ χρυσοθαρία.

— **Μακάριος Ἀσπροφρύδης.** Ὁ κ. Krumbacher ἐν σ. 498 τῆς *Geschichte der Byzantinischen Litteratur* (ἑλλ. μεταφρ. Σωτηριάδου Τόμ. Β' σ. 179) ἀναγράφει τὴν ἐν τῷ Βιενναίῳ Cod. Phil. Gr. 166 (Nessel) ἐπιγραφὴν συνταγματίου, ἔχουσαν ὡδε: τοῦ μακαρίου ἱερομονάχου τοῦ ἀσπρόφρυδος ἐκφρασις εἰκόνας τῆς ἱσταμένης ἔμπροσθεν ἐν τῷ ναῶ τῆς ὑπερευλογημένης θεοτόκου τῆς ἐπονομαζομένης νέα περίβλεπτος, κοινῶς δὲ μονὴ τοῦ χαρσιανίτου. Ὁρθότατα δὲ παρατηρεῖ, ὅτι παρὰ τὴν δῆθεν ἐν λογίᾳ γλώσση γενικὴν ἀσπρόφρυδος ὁ Μακάριος ἐπισημαίνει πάντως Ἀσπροφρύδης. Τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς *Liber de animalibus* φέρων ἐπιγραφὴν Τοῦ μακαρίου ἱερομονάχου τοῦ ἀσπρόφρυδος περιλαμβάνεται ἐν τινι κώδικι τῆς βιβλιοθήκης Μάρκου Μαντούα Βενεδικτῆ ἐν Παταύῳ. Ἴδε *Tomasini Bibliothecae palatinae manuscriptae publicae et privatae. Utini. 1630 σ. 103* Προσθετεῖ δὲ ὁ Tomasini τὸ σημείωμα *Philes est*, εἴτε πράγματι πεισθεὶς ἐκ παραβολῆς, ὅτι τὰ περὶ ζώων τοῦ Ἀσπροφρύδη συμπιπτουσι πρὸς τὰ *Περὶ ζώων ιδιότητος* τρίμετρα τοῦ Μανουὴλ Φιλῆ, εἴτε ἀπλῶς εἰκάζων τοῦτο, πιθανῶς ἢ ἀπιθάνως. Τῆς συγγραφῆς ταύτης τοῦ Ἀσπροφρύδη τὴν ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν δὲν γινώσκω, οὔτε αὐτὸς ἰδὼν τὸν κώδικα, οὔτε εὐρών που αὐτὴν ἑλληνιστί.

— **Ἀθανασίου κτίστου Μετεώρων ποιήματα.** Ἐν τῷ ἀνωνύμως ὑπὸ *Todd* ἐκδοθέντι *Catalogue of the materials for writing, early writings on tablets and stones, rolled and other manuscripts and oriental manuscript books, in the library of the honorable Robert Curzon at Partham in the County of Sussex* (Ἐν Λονδίῳ 1819), βιβλίῳ ἐκδομένῳ μετὰ πινάκων πανομοιότυπων, μνημονεύεται ἐν σ. 26 ἑλληνικὸν χειρόγραφον ἐπὶ χάρτου ὑπ' ἀρ. 8, περιέχον *Poems by St. Athanasius of Meteora and a kind*

of metrical chronicle; small quarto. From the monastery of Meteora, near Larissa, in Albania; it is of the fifteenth century.

Τὰ χειρόγραφα τάνηκοντα εἰς τὸν Curzon εἶνε κατατεθειμένα νῦν ἀπλῶς ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου· καίτοι δὲ δὲν ἀνήκουσιν εἰς αὐτὸ, ἐπιτρέπεται οὐχ ἥττον ἢ χρῆσις αὐτῶν ὑπὸ τῶν λογίων. Κατὰ δὲ τὰ προθύμως γραφέντα μοι ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ τμήματος τῶν ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν ἀρχαιοτήτων κ. Καικιλίου Σαῖθ, ἀπαντήσαντος εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐρώτησίν μου, τὸ παρὰ τῷ Todd περιγραφόμενον χειρόγραφον φέρει νῦν ἀριθμὸν 99 ἐν τοῖς τοῦ Curzon καὶ σύγκειται ἐκ φύλλων 76, ἐχόντων μέγεθος 14.23 × 9.16 ἐκατοστόμετρα.

— **Τὸ ἐν Ζακύνθῳ Γερακαριόν.** Ὁ κ. Σπυρίδων δὲ Βιζζης ἐν ταῖς Ἱστορικαῖς σημειώσεις περὶ σταφίδος ποιεῖται μακρὸν λόγον περὶ τῆς ἐν Ζακύνθῳ τοποθεσίας Γερακαριόν (Παρνασσῶ Ἰόμ. ΙΣ', 1893 - 4. σ. 73 κ. ἐ.). Λέγει δ' ὅτι ἐγράφετο παλαιόθεν Γερά Καρύα καὶ Γερά Καρύο, ἰταλιστὶ δὲ *Gera Cario* καὶ *Gera Caria*. Ἀπορρίπτων δὲ τὸ ἐκ τοῦ φυτοῦ **ἱέρακας** ἢ ἐκ τοῦ πτηνοῦ **ἱέραξ** ἢ ἐξ οἰκογενειακοῦ ὀνόματος ἔτυμον καὶ ἀπιθάνον θεωρῶν τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ὀνόματος ἐκ τῶν ἱερῶν καρίων ἢ πηγαδίων φερόντων ἰδίαν συσκευὴν πρὸς ἄρδευσιν τῶν λαχανοκήπων, ποιεῖται λόγον καὶ περὶ τῆς ἐκ καρύων ἔτυμολογίας. Ἀναφέρει δ' εἶτα, ὅτι ὁ μακαρίτης ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου Διονύσιος Λάτας (Σιών ἀρ. 14) ἔγραψεν, ὅτι κατὰ παράδοσιν ὠνομάσθησαν Γερακαρύα, διότι ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, περιβαλλόμενος ὑπὸ καρυῶν, ὧν τὰ κάρυα ἔδιδον οἱ ἱερεῖς ὡς ἱερά εἰς τοὺς προσερχομένους. Ποιοῦμενος δὲ μνηστὴρ καὶ τῆς γνώμης τοῦ Barbieri (ἐν τῷ *Dizionario Storico - Mitologico. Ἐν Λιβούρνῳ 1834 Τόμ. Ε' σ. 1821*), καθ' ἣν τὰ Γερά καρύα προέρχονται πιθανῶς ἐκ τοῦ ἱερῶν Καρνεία, ἅτινα καὶ νομίζει τελούμενα ἐκεῖ ἐν τῇ ἀρχαιότητι πρὸς τιμὴν τοῦ Καρνείου Ἀπόλλωνος, ἐκθέτει τὰ περὶ εὐρέσεως ἀρχαιοτήτων ἐν τῷ τόπῳ. Περαιτόναι δὲ τὴν περὶ τοῦ ὀνόματος ζήτησιν ἐπιλέγων τάδε: «Ὁ καιρὸς θέλει βεβαίως μᾶς ἀποδείξει δι' εὐρήματος ἀρχαίου εἴτε δι' ἐγγράφου πόθεν παράγεται ἡ ἱερὰ Καρύα ἢ τὰ ἱερὰ Κάρυα ἢ τὸ Γερακαριόν. Τοῦτο μόνον εἶνε βέβαιον καὶ ἐπισήμως ἐξηκριβωμένον, ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους δὲν ἦτο ἀκατοίκητον μέρος».

Καὶ περὶ μὲν τῆς πρὸς τὴν ἀρχαιότητα σχέσεως τοῦ τόπου ἀφίνω ἄλλους νάποφανθῶσιν. Ἄλλ' ἡ προέλευσις καὶ ἔννοια τῆς τοπωνυμίας εἶνε σαφεστάτη, καὶ ἀπορῶ πῶς ὁ κ. δὲ Βιάζης, παραδραμῶν τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν, παρεπλανήθη ματαιῶς εἰς ἄλλας ζητήσεις. Τὸ ὄνομα εἶνε μεσαιωνικόν, καὶ τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως συνδέεται πρὸς αὐτὸ δὴ τὸ πτηνὸν τὸν ἰεράκα, οὐ μνημονεύει μὲν ὁ κ. δὲ Βιάζης, ἀλλ' ἀπλῶς ὅπως ἀπορρίψη διαρρήδην τὴν ἐξ αὐτοῦ παραγωγὴν τῆς τοπωνυμίας. Γερακαριὸ κατὰ τὴν ζακυνθιακὴν προφορὰν ἢ Γερακαριὸ κατὰ τὴν παρὰ τοῖς λοιποῖς Ἑλλησιν οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ Ἰερακαρεῖον. Πρόκειται δὴλα δὴ περὶ τόπου, ἐν ᾧ ἐτρέφοντο ἰεράκες χάριν κυνηγεσίων κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Ἰερακάρι(ο)ς δὲ ἦτο ὁ ἰερακοτρόφος, καὶ ἐκ τῆς λέξεως ταύτης προῆλθε τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Γερακάρης. Ἦτο δὲ ἡ ἰερακοτροφία διαδεδομένη κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους παρ' Ἑλλησιν οὐχ ἦττον ἢ ἐν τῇ Δύσει, ὁ δὲ ἰατρός Δημήτριος ὁ Πεπαγωμένος συνέταξε τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Α' Παλαιολόγου ἴδιον βιβλίον Περὶ τῆς τῶν ἰεράκων ἀνατροφῆς τε καὶ θεραπείας. Πλὴν δ' αὐτοῦ ἔχομεν καὶ ἀνώνυμον, ὑπὸ τοῦ Hammer-Purgstall τῷ 1840 ἐκ τινος βιενναίου κώδικος ἐκδεδομένον Ἰερακοσόφιν εἰς ἰατρειάν ὀρνέων καὶ εἰς κοπὰς καὶ χρῶμα ὄσων ζαγάνων, φαλκονίων, πετριτῶν, ἰερακίων, τζουρακίων καὶ ὄξυπτερύγων. Ὡς δ' ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ εὐρίσκομεν πλὴν τῶν ἰερακίων καὶ τὰ φαλκόνια, οὕτω καὶ ἐν τῇ Διηγῆσει τοῦ Βελθάνδρου καὶ τῆς Χρυσάντζας γίνεται μνεῖα κυνηγεσίου διὰ φαλκωνίου ἐν στ. 791 κ. ἐ. Καὶ ἐν τῷ ἐπιλλίῳ δὲ τοῦ Λυβίστρου καὶ τῆς Ροδάμνης γίνεται κατ' ἐπανάληψιν μνεῖα κυνηγεσίων δι' ἰεράκων (γεράκιν). Κατὰ ταῦτα τὸ Γερακαρεῖον ἢ τὰ Γερακαρεῖα τῆς Ζακύνθου οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἡ Fauconnerie Βυζαντινοῦ τινός ἢ Φράγκου ἄρχοντος ἐν τῇ νήσῳ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Ἀναλόγως δ' ἔχομεν ἐν Γερμανίᾳ πλείστας ὄσας ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἰεράκος Falken συνθέτους τοπωνυμίας, Falkenau, Falkenbach, Falkenberg, Falkenburg, Falkendorf, Falkensfels, Falkenhagen, Falkenhain, Falkenham, Falkenrehde, Falkensteig, Falkenstein, Falkenthal, Falkenwalde καὶ ἄλλας.

— Ἰωάννης Κοττούνιος ὁ Μακεδών. Τὸν Ὀκτώβριον 1904 ἡ πρυτανεία τοῦ Ἑθνικοῦ πανεπιστημίου προεκήρυξεν, ὅτι κατὰ κοινοποίησιν τοῦ πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Παταίου (Padua) οἱ κεκτημένοι τὰ ἐν τῇ προκηρύξει αὐτοῦ ὀριζόμενα προσόντα ἐκαλοῦντο, ὅπως ὑποβαλῶσιν ὑποψηφιότητα ὑποτροφίας ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Ἰωάννου Κοττουνίου. Πολλοὶ δὲ ὑπῆρξαν, καθ' ἃ ἐγνώσθη, οἱ ὑποβαλόντες τότε τοιαύτας αἰτήσεις εἰς τὸ ἰταλικὸν ἐκεῖνο Πανεπιστήμιον.

Ὑπῆρξε δὲ ὁ Κοττούνιος Μακεδών ἐκ Βερροίας, γεννηθεὶς μὲν περὶ τὸ 1577, εἰς τὴν λατινικὴν δ' ἐκκλησίαν μεταστάς· σπουδάσας δ' ἐν τῷ ἑλληνικῷ κολλεγίῳ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἐν Ῥώμῃ, ἐξῆλθεν ἐξ αὐτοῦ διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας. Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ 1617 μέχρι τοῦ 1630 ἐδίδαξε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βοωνίας, ἀπὸ δὲ τοῦ 1630 μέχρι τοῦ θανάτου, ἐπελθόντος τῷ 1658, ὑπῆρξε καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Παταίου, ἐν ᾧ ἄλλως εἶχε σπουδάσει καὶ τὴν ἰατρικὴν καὶ τύχει τοῦ διπλώματος διδάκτορος τῆς ἐπιστήμης ταύτης. Περὶ δὲ τοῦ βίου καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, ἅτινα πλὴν τῶν ἑλληνικῶν του ἐπιγράμμάτων εἶνε θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ, γραφέντα λατινιστί, ὡς καὶ περὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐν Παταίῳ ἰδρυθέντος Κοττουνιανοῦ ἑλληνομουσείου ἴδε Κ. Σάθαν (ἐν Νεοελληνικῇ φιλολογίᾳ σ. 301 κ. ἐ.) Χ. ἐν βραχείᾳ βιογραφίᾳ ἐπιγραφομένη « Ἰωάννης Κοττούνιος ὁ Μακεδών, εὐεργέτης τῶν Ἑλλήνων » (Ἡμερολόγιον καὶ σεληνοδρόμιον τοῦ ἔτους 1894. Βενετία. Ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ τυπογραφείου ὁ Φοῖνιξ σ. 49-53) καὶ ἰδίως τὸν Em. Legrand (Bibliographie Hellénique . . . au dix-septième siècle. Τόμ. Γ' σ. 389 κ. ἐ.). Ὁ Legrand ἑδημοσίευσεν ἐν τῷ αὐτῷ συγγράμματι ἀκριβῶς τοὺς τίτλους ἀπάντων τῶν ὑπὸ τοῦ Κοττουνίου τύποις ἐκδοθέντων ἔργων (Τόμ. Α' σ. 277 κ. ἐ., 250, 264, 299, 307, 330, 398, 432 κ. ἐ. Τόμ. Β' σ. 24, 50, 57 κ. ἐ. 96, 236. Τόμ. Ε' σ. 46, 53, 62, 71, 236, 280), ἀμοιβαίως αὐτοῦ ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Λέοντα Ἀλλάτιον (Τόμ. Γ' σ. 395 κ. ἐ.), δύο ἐπιγράμματα εἰς τιμὴν Γασπάρεως τοῦ Λουσιανοῦ (Τόμ. Β' σ. 62 κ. ἐ.), ἀφιερωτικὴν ἐπιστολὴν καὶ ἐπιγράμματα πρὸς τὸν φιλέλληνα Ἀλκίδιον (Τόμ. Α' σ. 433 κ. ἐ.) καὶ τὸ διπλῶμα δι' οὗ ὁ Ψευδοπαλαιολόγος Βικέντιος Bianchi ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἱππότην τοῦ

Ἁγίου Γεωργίου (Τόμ. Α' σ. 247 κ. ε.). Τὰ δ' ἄνωτέρω μνημο-
νευθέντα ἑλληνικὰ ἐπιγράμματα τοῦ Κοττουνίου, ἐκδοθέντα ἐν Πα-
ταυίῳ τῷ 1653, ἀφιερῶνται εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδο-
βίκον ΙΔ', προτρεπόμενον, ὡς καὶ οἱ εἰς οὗς ἀναφέρονται τὰ ἐπι-
γράμματα ἰσχυροὶ τῆς Γαλλίας, εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς δουλευούσης
Ἑλλάδος. Φαίνεται δὲ, ὅτι ὁ Κοττούνιος ἀπετέλει μετὰ τοῦ Ἀθη-
ναίου Λεονάρδου Φιλαρᾶ μέλος τῆς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὑπὸ τοῦ
δουκὸς Νιβέρνου (Nevers) ἰδρυθείσης συνωμοτικῆς ἐταιρείας. Εἰς τὴν
εὐχὴν δὲ ταύτην τῆς ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου ἀναλήψεως τοῦ ἐλευθερωτικοῦ
ἔργου ἀναφέρεται καὶ ἡ τῶν ἐπιγραμμάτων προτασσομένη χαλκογρα-
φία, παριστάνουσα τὴν Ἑλλάδα ὀδηγουμένην ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ πρὸ
τοῦ θρόνου τοῦ Λουδοβίκου, ἵνα καταθέσῃ πρὸ αὐτοῦ τὸ βιβλίον τοῦ
φιλοπάτριδος Μάκεδόνος καθηγητοῦ καὶ προτρέψῃ πρὸς ἀπελευθέρω-
σιν αὐτῆς. Τὴν χαλκογραφίαν ταύτην ἀνετύπωσεν ὁ κ. Σάθας ἐν τῷ
Η' Τόμῳ τῶν Μνημείων ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Θελήσας δὲ νὰ μάθω, ἂν ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν δύο Πανεπιστημίων,
ἐν οἷς ἐδίδαξεν ὁ Κοττούνιος, ὑπάρχουσιν ἔγγραφα διαφωτίζοντα τὰ
κατ' αὐτὸν, ἀπετάθην εἰς αὐτά. Καὶ παρὰ μὲν τοῦ ἐν Βονωνίᾳ φίλου
καθηγητοῦ κ. Φραγκίσκου Βερτολίνη ἔμαθον, ὅτι οὐδὲν τοιοῦτο κέ-
κμηται τὸ Πανεπιστήμιον ἐκεῖνο, ἐν ᾧ ἄλλως ὑπάρχει ὁ εἰς τὴν μνή-
μην τοῦ Κοττουνίου ἀφιερῶθεις ἐπιγραφὸς λίθος, οὐ τὴν ἐπιγραφὴν
ἐξέδωκεν ὁ *Legrand* (ἐνθ' ἄν. Τόμ. Γ' σ. 390). Ὁ δὲ πρύτανης
τοῦ ἐν Παταυίῳ Πανεπιστημίου κ. R. Nasini ἀνεκοίνωσέ μοι τῇ 17/30
Νοεμβρίου 1904, ὅτι ἐν τῇ πανεπιστημιακῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Παταυίου
οἱ φάκελοι τοῦ παλαιοῦ ἀρχείου τοῦ Πανεπιστημίου οἱ φέροντες τοὺς
ἀριθμοὺς 605, 606, 696 καὶ 732 περιέχουσι πολλὰ ἔγγραφα καὶ ὑπο-
μνήματ' ἀναφερόμενα εἰς τὸν Κοττούνιον καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐν Παταυίῳ
ἰδρυθὲν ἑλληνικὸν λύκειον. Εὐχῆς δ' ἔργον εἶνε, ὅπως μελετηθῶσι τὰ
ἔγγραφα ταῦτα ὑπὸ τινος τῶν ἡμετέρων.

Ἐν τέλει σημειῶνω, ὅτι τὸ Ἑλληνομουσεῖον τοῦτο, ἐν ᾧ ἐσπούδα-
σαν ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας πολλοὶ Ἕλληνες, διετηρήθη μέχρι τῆς ὑπὸ
Ναπολέοντος καταλύσεως τῆς βενετικῆς πολιτείας, μετὰ δὲ τὴν ἦταν
αὐτοῦ τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Παταυίου ἀνέκμηται τὴν δημοθεϊσαν
περιουσίαν, ἐν ᾗ καὶ τὸ κληροδότημα τοῦ Κοττουνίου. Τοῦτο δ'
ἔκτοτ' ἐχρησίμευσεν, ὅπως διὰ τοῦ ἐτησίου εἰσοδήματος, ἀνερχομένου

εἰς 3200 ἰταλικὰς λίρας, διατηρῶνται ὡς ὑπότροφοι ὀκτὼ νέοι Ἕλ-
ληνες σπουδάζοντες ἐν Παταυίῳ καὶ λαμβάνοντες ἕκαστος ἀνά τετρα-
κοσίας λίρας κατ' ἔτος. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1893 κατ' ἀπόφασιν τῆς
πρυτανείας τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Παταυίου ἕνεκα τῆς γλισχρότη-
τος τοῦ μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου εἰς ἕκαστον τῶν ὑποτρόφων χορη-
γουμένου ποσοῦ οἱ μὲν ὑπότροφοι ἠλαττώθησαν εἰς τέσσαρας, παρέ-
χεται δ' εἰς ἕκαστον αὐτῶν χορηγία λιρῶν ὀκτακοσίων κατ' ἔτος.

— Ἄζαριος Τζιγάλας ὁ Θηραῖος ἀρχιμανδρίτης.

Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 8232 κώδικι τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βρεττανικοῦ μου-
σείου, γεγραμμένῳ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα, περιέχεται ἐν φ. 132
- 134 «Βίος τοῦ μακαρίτου καὶ ἀοιδίου Ἀζαρίου, ἀρχιμανδρίτου
τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, τοῦ ἐκ νήσου Σαντορίνης, συγ-
γραφεὶς παρὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου Ἀγᾶ».

Ἐκ τοῦ βίου τούτου ἀπανθίζω τὰς ἐξῆς εἰδήσεις περὶ τοῦ βιογρα-
φουμένου Ἀζαρίου Τζιγάλα, τηρῶν ὡς τὸ πλεῖστον τὸ ὕψος τοῦ βιο-
γράφου. Γεννήτορας μὲν ἔσχε τοὺς τὰ πρῶτα φέροντας ἐν τῇ νήσῳ
παιδιόθεν δ' ἑαυτὸν ἀναθέμενος τῷ θεῷ, χειροτονεῖται παρὰ τοῦ τότε
ἐπισκοπεύοντος ἐν τῇ νήσῳ ἱεροδιάκονος. Χρόνου δὲ παρελθόντος ἀπέρ-
χεται εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ μαθητεύει παρὰ τῷ τότε ἐν τῷ κοινῷ
σχολεῖῳ διδασκάλῳ Ἰακώβῳ τῷ Ἀργεῖῳ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Ἀνα-
νίου, ἐφημερίου τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας. Μετὰ δὲ τὴν ἔξωσιν τοῦ
πατριάρχου Ἀθανασίου πατριαρχεύσαντος τοῦ Κυζίκου Κυρίλλου καὶ
πρότερον ὦν φίλος τούτου διορίζεται ἀρχιμανδρίτης τῆς Μεγάλης ἐκ-
κλησίας καὶ ἦν σὺν αὐτῷ μέχρι τῆς ἐξώσεως αὐτοῦ, σπουδάζων πάν-
τοτε καὶ ἀπ' ἁμβωνος κηρύττων. Ἐξορισθέντος δὲ τοῦ ἐκπτώτου Κυ-
ρίλλου εἰς Βατοπέδιον, ἀπῆλθεν ὁ Τζιγάλας εἰς τὸν οἶκον τοῦ πρώην
ἡγεμόνος Μολδοβλαχίας Μιχαὴλ Ῥακοβίτζα ὡς διδάσκαλος τῶν υἱῶν
αὐτοῦ· ἀπελθὼν δ' ἐκεῖθεν, μετέβη εἰς Μολδαβίαν παρὰ Νικολάῳ τῷ
Μαυροκορδάτῳ, διδάσκων τὸν τούτου υἱόν. Χρόνου δὲ ἐνός παριπ-
πεύσαντος αὐθις εἰς βασιλεύουσαν ἐπανῆκεν, εἶτα δὲ εἰς Θή-
ραν, ἐνθα ἐδίδασκε τὸν εὐαγγελικὸν λόγον καθ' ἑκάστην Κυριακὴν καὶ
ἑορτὴν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν ἐκεῖ δυτικῶν τινὲς ἐτράπησαν εἰς τὴν ὀρθό-
δοξον πίστιν, οἱ δυτικοὶ ἐρεθισθέντες καὶ φθονήσαντες γράφουσι κατὰ
τούτου εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Γάλλον πρεσβευτὴν, ὅστις κατ-
ῶρθωσε παρὰ τῇ Πύλῃ νὰ ἐξορισθῇ ὁ Ἀζαριος. Μαθὼν δ' οὗτος ταῦτα

μεταβαίνει εἰς Κωνσταντινούπολιν παρὰ τῷ πατριάρχῃ Παΐσιῳ καὶ διενεργεῖ τὴν ἑαυτοῦ κάθοδον εἰς τὴν πατρίδα, ὅπου καὶ διήνυσεν τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου, ἀσχολούμενος περὶ τὴν μελέτην τῶν ἱερῶν βιβλίων καὶ συγγράφας διαφόρους λόγους οὓς καὶ διδαχὰς καλεῖν εἰώθαμεν. Ἐζησε δὲ περὶ τὰ ὀγδοήκοντα ἔτη. Ἐτάφη δὲ μεγαλοπρεπῶς ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου τῆς ἐπιλεγομένης Τριτιανῆς ἐντὸς τοῦ καστελλίου Πύργου τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν μνημείῳ ἐκδήδυσαν κατὰ τὸ ἔτος.

Δυστυχῶς λείπει ἐν τέλει τοῦ βίου τούτου τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Ἀζαρίου Τζιγάλα, οὐδὲ γινώσκωμεν ὅποσον χρόνον ἔζησεν ὁ μακρόβιος Θηραῖος λόγιος μετὰ τὴν πατριαρχεῖαν Παΐσιου τοῦ ἀπὸ Λαρίσης (1652-1653), ἥτις εἶνε τὸ κατώτατον ῥητῶς μνημονευόμενον ὄριον, εἰς ὃ ἐξικνοῦνται αἱ βιογραφικαὶ εἰδήσεις τοῦ Ἰωάννου Ἀγα. Τοῦτο δὲ μόνον εἶνε βέβαιον, ὅτι ἔζη ἔτι τῷ 1717. Καὶ δὴ ἐν φ. 135 τοῦ αὐτοῦ κώδικος περιλαμβάνεται ἐπιστολὴ τοῦ Τζιγάλα «τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ φιλομαθιστάτῳ Ἰω. Μπιστζαδὲ . . . αψιζ βοηδρομιωνος ε μεσοῦντος».

— **Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Λοπαδίου καὶ Μελιτουπόλεως.** Ὁ κ. Γρηγόριος Ἰωσηφίδης, τελειόφοιτος τῆς ἱατρικῆς, ἐπέστειλέ μοι τάδε: «Ἐν τῷ δ' τεύχει τοῦ Α' Τόμου τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμωνος σ. 500, προκειμένου περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Λοπαδίου, ὁ κ. Γ. Ζολώτας λέγει τάδε: «Οὕτως ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Λοπαδίου ἐμφανίζεται, κατὰ τὰς ἐμοὶ ἄχρι νῦν γνωστὰς πηγὰς, τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1256 καὶ τὸ ὕστατον ἐν ἔτει 1346. Συγχρόνως ἡ ἀρχιεπισκοπὴ αὕτη φέρει ἐν ἔτει 1315 καὶ πρῶτον ἐτέραν, τὴν τῆς Μελιτουπόλεως, ἥτις ἦτο ἀρχαία ἰδιώνυμος ἀρχιεπισκοπὴ τῆς μητροπόλεως Κυζίκου κτλ.». Τὸ συμπέρασμα τοῦτο τοῦ λογίου γυμνασιάρχου Χίου ἐξελέγχει ἡμαρτημένον συνοδικὸν γράμμα τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ Αὐτωρριανοῦ, χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1213 καὶ ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν ῥήγαν Ἀρμενίας, Κιλικίας καὶ Ἰσαυρίας. Διὰ τοῦ γράμματος τούτου ὁ πατριάρχης διαβεβαίωσι τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος βασιλέα, ὅτι ὁ γάμος τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Νικαίας Θεοδώρου Λασκάρως θὰ τελεσθῇ κατὰ τὰ νόμιμα τῆς ἐκκλησίας, τοῦθ' ὅπερ ἄλλως ἐπεθύμει καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Λάσκαρις. Ἐν τῷ γράμματι τούτῳ, ὅπερ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Παύλῳ μετὰ ῥωσικῶν σχολίων ἐν τοῖς Βυζαντιακοῖς Χρονικοῖς τοῦ ἐν Κωνσταν-

τινουπόλεως ῥωσικοῦ Ἰνστιτούτου σ. 160-166 ὑπογράφεται σὺν ἄλλοις καὶ ὁ Λοπαδίου καὶ Μελιτουπόλεως Νικηφόρος, ὅστις ἔσως ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Λοπαδίου, κτισθέντος πιθανῶς μικρὸν πρὸ τοῦ ἔτους 1097 ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ ὡς προπυργίου τῆς Προύσης κατὰ τῶν ἐπιθέσεων τῶν Σελτζούκων.

«Ἐπεταὶ λοιπὸν ἐντεῦθεν ὅτι ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Λοπαδίου ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς συστάσεως ἠνώθη μετὰ τῆς ἐπισκοπῆς Μελιτουπόλεως καὶ τοιαύτη παρέμεινε μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως τοῦ Λοπαδίου, συμβάσης τῷ 1330 καὶ οὐχὶ ὡς ὁ κ. Γ. Ζολώτας γράφει ὅτι ἠνώθη μετὰ τῆς Μελιτουπόλεως τῷ 1315. Πλείονα περὶ Λοπαδίου βλέπει ἐν τῷ Συμπληρώματι τοῦ Ἑγκύκλιου παιδικοῦ λεξικοῦ τοῦ κ. Μπάρτ σ. 551».

— **Ἡ πατλιτζάνα, πατριτζάνα.** Ὁ ἐν Ἀμαλιαπόλει παρὰ τὸν Ἀλμυρὸν κ. Ἀστ. Ἀλέξανδρος ἔγραψέ μοι τῇ 1 Αὐγούστου 1905 τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν: «Ἀναφερόμενος εἰς ὅσα περὶ μελιτζάνας ἀνεγνώσα ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι ἐν Τόμ. Α' σ. 437 καὶ Β' σ. 160 σημειῶ ὑμῖν ἐνταῦθα, ὅτι τὸ ἐδώδιμον τοῦτο καλεῖται ἐν Θεσσαλίᾳ (ἀγνοῶ ἂν καὶ ἀλλαχοῦ) καὶ πατλιτζάνα. ἔτι δὲ καὶ πατριτζάνα, ἅτινα εἶνε τ' αὐτὰ, νομίζω, μετὰ τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Π. Καρολίδου σημειούμενα badirdjan καὶ badlidjan.

«Συνωνύμως δὲ πρὸς ἐν τῶν ἀνωτέρω, ἦτοι πατριτζάνα, καλοῦσιν οἱ βλαχόφωνοι ποιμένες τῆς τε Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας, οἱ κοινῶς Ἀρβανιτόβλαχοι, μεγάλα τινα βελόνια ὁμοιάζοντα πρὸς τὰς κοινὰς σακκορράφας ἀνευ ὁμῶς πλατείας αἰχμῆς, τὰ ὅποια συνήθως μεταχειρίζονται οὗτοι πρὸς ῥαφὴν τῶν χονδρῶν αὐτῶν ἐνδυμάτων.

«Πῶς ἄρα προῆλθεν ἡ συνωνυμία αὕτη μεταξὺ ὄλως διαφόρων ἀντικειμένων;».

— **Ἡ προσθήκη εἰς τὰ περὶ ἀρχαίων ἐπιγραφῶν.** Κατὰ φιλικὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ ἐν Ἀγίῳ Ὄρει κ. Χρυσοστόμου Λαυριώτου ἐν διφύλλῳ χαρτῷ ἀπολεισθέντος κώδικος ἢ ἀποσπασθέντι τοῦ κώδικος εἰς ὃν ἀνήκει, ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Λαύρας, εὑρηται τὸ ἐξῆς «Ἐπιγράμμα ἐγκεχαραγμένον ἐν πέτρᾳ ἐν τῶν μαρμάρων ἐν Ἀθήναις».

«Ὅστις καὶ τίνος ἄμε τὰ πρόσθεν γράμματα φράσσοι
ἀμφὶ ἐμῆς μοίρας πᾶς ἐδάκρυσεν λιῶς»

οὐνεκεν οὐκ ἔφθην γλαῖναν περὶ αὐχένι θέσθαι
κόμῳ ἐν ἡγαθέῳ παυσάμενος βιότου».

Ἔχομεν δὴ καὶ ἐν τῷ κώδικι τῆς Λαύρας τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἀθηναϊκὴν ἐπιγραφὴν (C. I. A. Τόμ. I' μέρ. α' σ. 159 ἀρ. 751) ἣν εἶδομεν (Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. Α' σ. 270 κ. ἐ.) ἀντιγεγραμμένην ἐν τῷ Cod. Reg. Svec. 166 τοῦ Βατικανοῦ καὶ ἐν δύο κώδιξι τῆς Ἀμβροσιακῆς βιβλιοθήκης. τῷ N 234 sup. καὶ τῷ Q 114 sup.

Ἐν τῷ αὐτῷ δὲ διφύλλῳ εὑρίσκεται καὶ τὸ βυζαντιακὸν ἐπίγραμμα τὸ ἐν τῇ κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκκλησίᾳ Σεργίου καὶ Βάκχου, τῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων λεγόμενῃ Μικρᾷ ἁγίᾳ Σοφίᾳ, τὸ ἀρχόμενον διὰ τοῦ στίχου Ἄλλοι μὲν βασιλεῖς ἐτιμήσαντο θανόντας Ἴδς Σκαρλάτου Βυζαντίου Κωνσταντινούπολιν Τόμ. Α' σ. 266. Προτασσονται δὲ τοῦ ἐπιγράμματος τάδε: . . . ἐν τῷ τουρλέῳ τῆς ἁγίας Σοφίας κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ βασιλέως ἔγραψε δὲ τὰ παρόντα Ἰωάννης μητροπολίτης Μελιτινῆς. Ὁμοίως δ' εὑρίσκεται τὸ σημείωμα τόδε: τὰ ἔτη ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἅτινα τὴν τῆς ἁγίας Σοφίας κτίσιν δηλοῖ εἰσι 6349 ἰνδικτιῶνος δης. « Ταῦτα δὲ πάντα διὰ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς χειρὸς ἐγράφησαν, καθ' ἃ φαίνεται μοι, ἐπιστέλλει ὁ κ. Χρυσόστομος, τὸν δέκατον ἕκτον ἢ δέκατον ἑβδομον αἰῶνα. Πῶς ὁμοίως ταῦτα συμβιβαστεῖν οὐκ ἔχω τι σαφές εἰπεῖν· ἐκ πολλῶν δὲ ἰσως ὑποθέσεων παραδεχομαι τὴν ἐξῆς· ὁ γράψας, μὴ γνώστης ἀκριβῆς τῶν πραγμάτων, εἶχεν ἴσως ὑπ' ὄψει τὸ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἀρχετὰ φαίνεται ἐνωρὶς ἀποδοθὲν ὄνομα Κιουτσουκ ἁγία Σόφια = μικρὰ ἁγία Σοφία (Βυζαντίου ἐνθ' ἄν.), γράφων δὲ καθ' ἣν ἀνωτέρω εἶκασα ἐποχὴν καὶ θελῶν να τρέψη τα μετὰ Χριστὸν ἔτη εἰς τριαῦτα ἀπὸ κτίσεως κόσμου, γράφων βεβαίως τοὺς ἀριθμοὺς ἀραβικοῖς ψηφίοις, ἀντὶ να γράψη 5508 + 541 ἔγραψε 5808 + 541 = 6349 ».

Ὁ δὲ κ. Δομίνικος Bussi ἀνεκάλωσέ μοι ἐκ Μεδιολάνων, ὅτι ὁ Ἀμβροσιακὸς J 224 inf., πολυμιγῆς κώδιξ τοῦ 15-15' αἰῶνος, περιλαμβάνει ἐν μὲν φ. 57^b τα ἐπιγράμματα C. I. G. ἀρ. 2237, 2236, 2229, 2240, 2415, 2569, ἐν δὲ φ. 58^b τὸ ἐπίγραμμα C. I. G. 6862 καὶ τὸ δεκάστιχον ἐκεῖνο ἐν προκονήσῳ τὸ ἀρχόμενον διὰ

τῶν λέξεων Καὶ τίνα σ' ὦ δάμαρ τὸ ἐκδοθὲν ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Α' σ. 275, περὶ οὗ ἴδς καὶ τὰ γραφέντα ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Ζολώτα ἐν Τόμ. Β' σ. 241 κ. ἐ. Ἄπαντα δὲ ταῦτα τὰ ἐπιγράμματα, ὡς ἤδη γινώσκει ὁ ἀναγνώστης τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμωνος ἐκ τῶν ῥηθέντων ἐν Τόμ. Α' σ. 273 κ. ἐ., περιλαμβάνονται καὶ ἐν τῷ Ἀμβροσιακῷ κώδικι N 234 sup. Παρατηρητέον δὲ, ὅτι ἅπαντα ταῦτα τὰ ἐπιγράμματα φέρονται ἀντιγεγραμμένα ἐν ἀμφοτέροις τοῖς κώδιξι κατὰ τὴν αὐτὴν σειρὰν λίαν δ' ἐνδιαφέρουσα θὰ ἦτο ἡ ἀντιβολὴ αὐτῶν, ἐξ ἧς πιθανώτατα ἤθελε καταδειχθῆ ὁπότερος τῶν βιβλιογράφων ὑπῆρξεν ὁ ἐκ τοῦ ἄλλου ἀντιγράφας.

— **Προςθήκη εἰς τὰ περὶ Ἀψαρῶν.** Εἰς τὰ περὶ Ἀψαρῶν γεγραμμένα ἀνωτέρω ἐν σ. 93 κ. ἐ. προστεθῆτω, ὅτι Ἀψαρᾶς ἦτο ἐκ μητρὸς καὶ ὁ ἐξ Ἰωαννίνων Ἀπόστολος Τζιγαρᾶς. οὗ δαπάναις ἐξεδόθη τῷ 1631 ἐν Βενετίᾳ παρ' Ἀντωνίῳ τῷ Ἰουλιανῷ το Βιβλίον ἱστορικὸν τοῦ Ψευδοδωροθέου Μονεμβασίας κατ' αὐτὰ τὰ λεγόμενα ἐν τῷ τίτλῳ τοῦ βιβλίου, ὃν ἴδς παρὰ *Legrand* (Bibliographie Hellénique . . . au dix-septième siècle Τόμ. Α' σ. 298).

— **Ἡ μονωδία τοῦ Σταφιδάκη.** Ὅτ' ἔγραψον τα ἐν σ. 368 κ. ἐ. τοῦ Τόμου Α' τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμωνος περὶ τῆς μονωδίας τοῦ Σταφιδάκη ὡς ἀναφερομένης εἰς Μιχαὴλ Παλαιολόγον Β', διέλαθε μοι, ὅτι εἰς τὸν αὐτὸν Παλαιολόγον εἶχε διὰ βραχείων ἀποδείξει ἀναφερομένην αὐτὴν ἤδη ὁ κ. Ριχάρδος Förster ἐν τῇ *Byzantinische Zeitschrift* Τόμ. Θ' (1900) σ. 381. Εὐχῆς δ' ἔργον θὰ ἦτο νὰ ἐκδοθῆ ὅσον ἔνεστι τάχιστα τὸ παρασκευαζόμενον ὑπὸ τοῦ κ. Marc καθολικὸν εὑρετήριον τῆς ἐν τῷ πολυτίμῳ καὶ πλουσιωτάτῳ τούτῳ περιοδικῷ περιεχομένης παντοίας ὕλης, δι' οὗ θὰ καταστῶσιν ἀδύνατοι παρόμοιοι ἄλλως δυσἀπόφευκτοὶ παραδρομαί.

— **Παρόρμημα ἐν τῷ χρυσοδούλλῳ Ἀλεξίου I' τοῦ Κομνηνοῦ.** Ἐν Τόμ. Β' σ. 198 στ. 17 τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμωνος πρόθεσ μετὰ τὴν λέξιν ἀποπεμψθήσεται τὰς ἐκπεσοῦσας λέξεις καὶ ἀναγκασθήσεται.

— **Σουμακῆ ἀντὶ σουμανῆ.** Ἀνωτέρω ἐν σ. 355 στ. 23 ἀντὶ σουμανῆ γράφε σουμακῆ. Σημαίνει δ' ἡ λέξις τουρκιστὶ πολυχρωμον μάρμαρον. Ἐσήμαινε δὲ παρ' ἡμῖν ἄλλοτε καὶ τὴν διὰ μαρμαροειδοῦς πολυχρωμίας βαφὴν τῆς κεφαλίδος (κόψεως) τῶν βιβλίων.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Δαμασκηνού Ἀποστολίδου προηγουμένου Κριτικόν ἦτοι ἱστορία τῆς ἱερᾶς μονῆς Λαύρας τῆς ἐν Καλαβρύτοις (ἐξ ἀντιγραφῆς τῶν ἐν αὐτῇ κωδίκων καὶ ἐγγράφων). Ἐν Ἀθήναις. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Νομικῆς» Λ. Χ. Βεργιανίτου. 1905. Εἰς 8ον σ. 134.

Αἰσθητὴ ἦτο ἡ ἔλλειψις ἱστορίας τῆς Λαύρας, μᾶς τῶν κυριωτέρων μονῶν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, ἀμέσως συνδεομένης πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἱστορίαν. Τὴν ἔλλειψιν δὲ ταύτην πληροῖ μέχρι τινὸς τὸ ἀγγελλόμενον ἐνταῦθα βιβλίον. Περιλαμβάνονται δ' ἐν αὐτῷ τὰ κατὰ τὴν πρῶτην ἐν τῷ βράχῳ ἀρχαίαν μονὴν τὴν λεγομένην Παλαιομοναστήριον. ἦν ἡ παράδοσις ἀνάγει εἰς τὸ ἔτος 961 ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, τὰ τῆς κατὰ τὸν δέκατον ἔκτον αἰῶνα ὑπερμεσοῦντα καταδιώξεως τῶν μοναχῶν καὶ πυρπολήσεως τῆς ἀρχαίας μονῆς ὡς καὶ τὰ κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς νέας περὶ τὸ 1600, εἶτα δὲ τὰ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν καταστροφῆς καὶ διαρπαγῆς τῆς νέας μονῆς τῷ 1770 καὶ τέλος τὰ κατὰ τὴν νέαν αὐτῆς ἀνοικοδόμησιν τελευτῶντος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος καὶ τὰς τυχὰς τῆς νέας μονῆς ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.

Ἐλήφθη δὲ τὸ πλεῖστον τῆς ὕλης ὡς πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἐκ τοῦ παλαιοῦ κώδικος τῆς μονῆς. Ἀλλ' ἡ ἐκδοσις τῶν ἐξ αὐτοῦ ἀντιγράφων δὲν ἔγεινε δυστυχῶς κριτικῆ, ὥστε οὔτε τίνα ἀκριβῶς μέρη ἐξ αὐτοῦ παρελήφθησαν μανθάνομεν, οὔτε ἂν αἱ κακαὶ γραφαί, ἅς πολλαχοῦ εὕρισκε ὁ ἀναγνώστης, περιλαμβάνονται ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ἢ εἶνε ἀμαρτάδες τοῦ ἀντιγραφείου ἢ τοῦ τυπογράφου, οἱ πάντως εἶνε τὸ ἐν σ. 32 τῆ χάριτι ἀντὶ τῷ χάρτῃ καὶ καλὸν δὲ . . . γράψας ἀντὶ γράψαι. Ἀξία δὲ πάντως σημειώσεως εἶνε ἰδίως τὰ περὶ τὴν χρονολογίαν σφάλματα, ὅσον τὸ ἐν σ. 28 ἀρχῆβ' ἀντὶ

τοῦ ἀρχῆβ', τὸ ἐν σ. 29 ἀρχῆφ' ἀντὶ πιθανῶς τοῦ ἀρχῆς' καὶ τὸ ἐν σ. 31 ἀρχῆε' ἀντὶ τοῦ ἀρχῆε'.

Τῶν δὲ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν διαρπαγὴν τῆς μονῆς ἀναφερομένων ἐγγράφων τὸ ὑπὸ τῶν μητροπολιτῶν τῆς Πελοποννήσου πρὸς τοὺς τῆς Ῥούμελης γραφέν τὸ φέρον χρονολογίαν 14 Σεπτεμβρίου 1779 καὶ ἐκδομένον ἐν σ. 37 κ. ἐ. τοῦ βιβλίου ἐκ τοῦ κώδικος τῆς μονῆς ἔπρεπε νὰ ἐκδοθῇ ἐκ τοῦ ἐν αὐτῇ σωζομένου πρωτοτύπου. Ὅποια δ' αἱ διαφοραὶ τοῦ ἀντιγράφου ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου ἐκείνου δύναται νὰ δεῖξη ἢ ἐξῆς ἀρχῆ, ἣν ἀντέγραψα κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν μου εἰς τὴν μονὴν τὸν Ἰούνιον τοῦ 1902.

Ἐκδοσις κατὰ τὸ ἀντίγραφον.

Ἐπειδὴ καὶ πρὸ δύο σχεδὸν χρόνων οἱ εἰς τὰ Καλάβρυτα εὐρισκόμενοι τῆς Πελοποννήσου Ἀλβανῆται, πρὸς τοῖς ἄλλοις πανδαινοῖς ἅπερ ἐκεῖσε ἔπραξαν, ἐκυρίευσαν καὶ τὸ ἱερὸν Μοναστήριον τῆς ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, Λαύρας ἐπικαλούμενον καὶ πλησίον Καλαβρύτων κείμενον, ὅπου πολλὰς διατρίψαντας ἡμέρας πλῆθος πολὺ, τέλος πάντων τὸ ἐλεηλάτησαν, καὶ ληστρικῶς ἀδίκως τε καὶ παραλόγως ἤρπασαν πάντα τὰ ἐν αὐτῷ εὐρεθέντα ἱερὰ κειμήλια καὶ ἀφιερώματα, τὰ ὅποια περιέχονται εἰς τὸ κατάστιχον ὅπου περιφέρει ὁ ἅγιος Προηγούμενος. . . .

Πρωτότυπον.

Ἐπειδὴ καὶ πρὸ δύο σχεδὸν χρόνων οἱ εἰς τὰ Καλάβρυτα τῆς Πελοποννήσου εὐρισκόμενοι Ἀλβανῆται πρὸς τοῖς ἄλλοις πανδαινοῖς ὅπου ἐκεῖσε ἔπραξαν, ἐκυρίευσαν καὶ τὸ ἱερὸν μοναστήριον τῆς ἱερᾶς ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, Λαύρας ἐπικαλούμενον, πλησίον Καλαβρύτων κείμενον, ὅπου ἐπὶ πολλὰς διατρίψαντες ἡμέρας, πλῆθος πολὺ τὸ ἐλεηλάτησαν καὶ ληστρικῶς, ἀδίκως τε καὶ παραλόγως ἤρπασαν πάντα τὰ ἐν αὐτῷ εὐρεθέντα ἱερὰ κειμήλια καὶ ἀφιερώματα τὰ ὅποια περιείχοντο εἰς τὸ κατάστιχον ὅπου ἐπιφέρει ὁ παρῶν ἅγιος προηγούμενος. . . .

Ὅμοίως δ' ἠύχομεθα νὰ ἴδωμεν κριτικῶς ἐκδιδόμενα ἐν τῇ εἰδικῇ ταύτῃ περὶ τῆς ἱερᾶς μονῆς συγγραφῇ τὰ ἐν αὐτῇ περιωζόμενα ἐν πρωτοτύπῳ ἕνδεκα λοιπὰ πατριαρχικὰ σιγίλλια καὶ ἄλλα ἐγγραφα, ὧν σημειώσιν ἐξεδώκαμεν ἐν τῷ τοῦ *Marc Plan zum Corpus der*

griechischen Urkunden σ. 116. Ἀνακοινοῦμεν δ' ἐνταῦθα καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ αὐτόθι ὑπ' ἀρ. 12 ἀναγεγραμμένου ἐγγράφου, ἀναφερομένου εἰς τὸ ἐν τῇ νήσῳ Πριγκίπῳ μετόχιον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Κουδουνᾶ. Ἐχει δ' ἡ ἀρχὴ αὕτη ὡδε· Διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν γράμματος γίνεται δῆλον ὅτι ἡμεῖς οἱ μαγίστορες τοῦ ρουφειοῦ τῶν πακάλιδων καὶ ἐπίτροποι τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Κουδουνᾶ τοῦ κειμένου κατὰ τὴν νῆσον Πρίγκιπον μὲ γράμμα ἐκκλησιαστικὸν καὶ χοτζέτι τῆς βασιλικῆς κρίσεως ἤδη συνελθόντες οἰκείᾳ βουλῇ καὶ αὐθαιρέτῳ γνώμῃ παραιτούμεθα τὴν ἐπιτροπικὴν τοῦ ρηθέντος ἱεροῦ μοναστηρίου τῷ πανοσιωτάτῳ καθηγουμένῳ τῆς κατὰ τὸν Μωρέαν Λαύρας παπᾶ κῦρ Ἀνθίμῳ ἐπὶ τῷ εἶναι μετόχιον ἀναφαίρετον.

Καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ μονῇ τεθησαυρισμένων ὀλίγων δεκάδων χειρογράφων, ἅτινα συνελέχθησαν φροντίδι τοῦ κ. Χ. Ἡλιοπούλου, συντάξαντος καὶ πρόχειρον, ἀλλ' ὅλως ἀνεπαρκές περὶ αὐτῶν ἀπογραφικὸν σημείωμα, θὰ ἐπεθυμοῦμεν νὰ ἐβλέπομεν γινόμενον λόγον ἐν τῷ βιβλίῳ, καίτοι ταῦτα εἶνε ὡς τὸ πλεῖστον νεώτερα μαθηματάρια, ἔργα τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλλέως καὶ ἄλλα τοιαῦτα μικροῦ λόγου. Κώδικας δ' ἐπὶ περγαμηνῆς κέκτηται δύο καὶ μόνους ἢ μονή, τὸν ὑπ' ἀρ. 30, Τετραεὺς ἀγγελον τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος κολοβόν, κοσμούμενον ὑπὸ ἐφθαρμένων εἰκόνων τῶν εὐαγγελιστῶν Λουκᾶ, Μάρκου καὶ Ματθαίου, λειπούσης τῆς τοῦ Ἰωάννου, καὶ τὸν ὑπ' ἀρ. 31, Τετραεὺς ἀγγελον τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, ἔχον ὁμοίως τὰς εἰκόνας τῶν εὐαγγελιστῶν πλὴν τῆς τοῦ Ματθαίου, διατηρουμένης ἐν ἱκανῶς καλῇ καταστάσει. Εὐρηται δ' ἐν τῇ μονῇ καὶ εἰλητάριον ἐπὶ περγαμηνῆς τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, πλάτους 0,203, ὧν 0,12 κατέχει τὸ γεγραμμένον μέρος, καὶ μήκους 4,05. Περιέχει δὲ τὸ εἰλητάριον τοῦτο τὴν λειτουργίαν τοῦ ἁγίου Ἰακώβου ἀκέφαλον καὶ κολοβήν.

Ἀλλὰ παρὰ τὰς ἀνεπιστάσις ταύτας, εἰς ἃς προσθετέα καὶ ἡ ἐξ-ἀνάστροφος τύπωσις τῆς εἰκόνης τοῦ λαβάρου ἐν σ. 87, καὶ τὰς παραλείψεις, περὶ ὧν ἔγινεν ἤδη λόγος, τὸ Κτιτορικὸν τοῦτο εἶνε χρήσιμον ὡς πηγὴ οὐ μόνον τῆς ἱστορίας τῆς Λαύρας, ἀλλὰ καὶ συμπάσης τῆς περὶ τὰ Καλάβρυτα χώρας, μάλιστα ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα. Ἀξιολογωτάτη δὲ εἶνε ἡ συλλογὴ τῶν ἐκδιδόμενων

ἐγγράφων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν συμμετοχὴν τῆς Λαύρας εἰς τὸν ἀγῶνα. Ὅλως δὲ ἄσχετον πρὸς τὴν ἐπιβολὴν τοῦ συγγραμμάτιου εἶνε τὸ ἐν τέλει ἀναδημοσιευόμενον μακρὸν ἄρθρον περὶ τῶν ἐγκαινίων τοῦ Συλλόγου τῶν Καλαβρυτινῶν ἐν Πάτραις. Οἱ κατ' αὐτὰ ἐκφωνηθέντες λόγοι καὶ τὰ περαντολόγια στιχουργήματα οὔτε εἰς διαφώτισιν τῆς ἱστορίας τῆς μονῆς συντελοῦσιν οὔτε εἰς ἄρσιν τῆς ἐν τέλει μνημόνευομένης ἀμφισβητήσεως περὶ τοῦ λαβάρου χρησιμεύουσι τὸ παρ' ἅπαν.

Marlborough's Self-Taught Series No 11. - Greek (Modern) Self-Taught with phonetic Pronunciation containing Vocabularies, Elementary Grammar, Archaeological Terms etc. by *Nicolaos Anastassiou*, Bachelier diplômé da Colloge Gree de Halki. Ἐν Λονδίῳ. 1904. Εἰς 8^{ον} σ. 120.

Ἐχάρημεν ἰδόντες συμπεριληφθεῖσαν καὶ τὴν νέαν ἑλληνικὴν εἰς τὴν σειρὰν τῶν Ἐγχειριδίων αὐτοδιδασκαλίας τῶν νεωτέρων γλωσσῶν τοῦ ἐν Λονδίνῳ ἐκδοτικοῦ οἴκου Marlborough. Τὰ βιβλιάρια ταῦτα εἶνε πρακτικὰ καὶ ἀποσκοποῦσιν εἰς τὴν αὐτεκμάθησιν τῶν γλωσσῶν ἢ μᾶλλον τῶν ἀναγκαιοτάτων λέξεων καὶ φράσεων, ὧν ἔχει χρεῖαν ὁ περιοδεύων ξένος ἐν τῷ ξενόδοχεῖν, τοῖς ἐμπορικαῖς καταστήμασι, ταῖς ὁδοῖς, τοῖς σιδηροδρόμοις καὶ τοῖς ἀτμοπλοίοις καὶ ἐν τοῖς καθημερινοῖς ἔργοις. Πρακτικώτατον δὲ πράγματι εἶνε τὸ καθιερωθὲν σύστημα, δι' οὗ παρέχονται συγχρόνως τὰ πᾶσι ἀναγκαῖα στοιχεῖα γραμματικῆς, λεξικοῦ καὶ φρασεολογίας. Ἐτηρήθη δὲ καὶ ἐν τούτῳ, καθ' ἃ καὶ ἐν τοῖς ἐγχειριδίοις τῶν ἄλλων γλωσσῶν, ἡ ἀρχὴ τῆς εἰς τὸ πρακτικὸν σύστημα τοῦ Timini προσαρμοσέως τῆς ἑλληνικῆς προφορᾶς εἰς τὴν ἀγγλικὴν. Εὐρισκόμενος δὲ πρὸ τοῦ προβλήματος τῶν πρακτικῶν ἀναγκῶν, ὧν χάριν συνετάχθη τὸ βιβλιάριον, βᾶσιν ἔλαβεν ὁ Ἕλληνας συγγραφεὺς κ. Νικόλαος Ἀναστασίου εὐλόγως τὴν παρά τοῖς νέοις Ἑλλησι προφορὰν. Δυσκολωτέρα δὲ ἦτο ἡ λύσις τοῦ προβλήματος τῆς διγλωσσίας· διὸ ἠναγκάσθη νὰ συμπεριλάβῃ λέξεις καὶ φράσεις ἕκ τε τῆς καθαρευούσης καὶ τοῦ κοινοῦ λόγου. Καὶ ἡ μὲν ἀνάγκη αὕτη ἦτο προφανής, ἀλλ' ἡ ἐπιλογὴ δὲν ἔγινεν πάντοτε μετὰ τέχνης, διὸ παρειαφθάρησαν εἰς τὸ βιβλίον οὐκ ὀλίγαι ἄχρηστοι εἰς περιηγητὴν μάλιστα λέξεις τῆς καθαρευούσης καὶ παρελείφθησαν ἄλλαι χρήσιμοι ἢ ἀνεγράφησαν λέξεις τῆς δημώδους, ὧν δὲν γίνεται κοινὴ χρῆσις. Καὶ λάθη δὲ ὀρθογραφικὰ ἢ περὶ τὴν προφορὰν ἢ τὸν τονισμὸν ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς καὶ σφάλματα περὶ τὰ

αὐτῶν, ἠκολούθησεν ὁ κ. Παβολίνης τὸ σύστημα τοῦ Passow. Συνώδευσε δὲ τὰ ὑπ' αὐτοῦ μεταφρασθέντα ἄσματα δι' ἀξιολόγων σημειώσεων.

Ἐν δὲ τῇ Εἰσαγωγῇ τῇ προταχθείσῃ τῶν ἐν συνόλῳ ἐν τῇ βιβλίῳ περιλαμβανομένων 159 ἄσμάτων καὶ 188 διστίχων ὁ κ. Παβολίνης ἐξελέγχεται διαπνεόμενος ὑπὸ ὑπερόχου ἀγάπης πρὸς τὴν δημῶδη ἡμῶν ποίησιν. ἦν θαυμάζει καθ' ὃν τρόπον ἐθαύμαζον αὐτὴν ὁ Ρ'αιριελ καὶ ὁ Θωμασαῖος, ὧν σελίδας ὅλας παραθέτει. Οὐχὶ δὲ μικροτέρα εἶνε ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιδεικνυομένη ἐκτίμησις πρὸς τὴν δημῶδη ἡμῶν γλῶσσαν. Ἡ δὲ πρὸς ἀμφοτέρας στοργὴ ἐκδηλοῦται διὰ τοῦ ἐπιλόγου τῆς εἰσαγωγῆς τοῦδε « Καὶ ἐκ μὲν τῆς ἐπισταμένης καὶ διηνεκοῦς μελέτης τῆς γλώσσης ταύτης πολλὰ ἐδιδάχθησαν καὶ θὰ διδαχθῶσι γλωσσολόγοι καὶ λογοτέχναι, φιλόλογοι καὶ ψυχολόγοι, τοὺς δὲ θησαυροὺς τῆς ποιήσεως, ποιήσεως ἀληθοῦς καὶ βαθείας, τοὺς ὑπ' αὐτῆς ἀποκαλυπτομένους πολὺ περισσότεροι ἀπήλαυσαν καὶ ἠέπολαύσωσιν ».

Ἄς ἐπιτραπῇ τέλος νὰ παραθέσω ἐνταῦθα τὰς θερμὰς λέξεις, δι' ὧν ὁ φιλέλλην Ἰταλὸς καθηγητῆς συνώδευσε τὴν πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμονος ἀποστολὴν τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, ἅτε χαρακτηρίζουσας τὴν ἐπιβολὴν τοῦ ἔργου· « Γινώσκετε, ἔγραψεν ἡμῖν τῇ 9 Ἀπριλίου 1905, ὅπόσον ἀγαπῶ τὴν πατρίδα σας, δευτέραν πατρίδα πάντων τῶν ἀγαπώντων πᾶν ὃ τι ὠραῖον καὶ μέγα. Πιστεύω καὶ ἐλπίζω, ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο θὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ γνωρίσῃ ὅπουσους θησαυροὺς περιλαμβάνει ἡ ποίησις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

« Τὸ ὄνομα καὶ ἡ τέχνη τοῦ Θωμασαίου ὑπῆρξαν δι' ἐμὲ ἐνθάρρυνσις ἅμα καὶ ἀπειλή. Ἐπραξα πᾶν ὃ τι ἠδυνάμην, ὅπως τὸ μέτριόν μου ὄνομα μὴ δυσαρμοστῇ ὑπεράγαν παρατιθέμενον παρὰ τὸ ὄνομα ἐκείνου ».